

Petri Kajonius
Förunderlighet och radikalitet
- en samhällspsykologisk analys

Utgiven av Recito Förlag AB
Tryckt av Bording i Borås år 2011

ISBN XXX-XX-XXXXX-XX-X

Bokutgivning.se
forlag@bokutgivning.se
www.bokutgivning.se

Recito Förlag
info@recito.se
www.recito.se

Första upplagan

Omslag: Namn Efternamn
Grafisk form och sättning: Isak Lundin

© Petri Kajonius

*Förunderlighet och radikalitet
- en samhällspsykologisk analys*

Innehåll

Förord av professor Kjell Törnblom.....	7
I	
Det radikala landet lagom	9
Vårt världsunika samhällskontrakt.....	12
II	
Sverige - vårt fostrande land.....	21
Historisk ordning.....	22
Den sociala demokratin.....	30
Svenssons styrda vardag.....	37
Storebror älskar lagen.....	44
Övervakning och skatter.....	53
III	
Samhällspsykologiska effekter.....	67
Nordisk arrogans	69
Politisk korrekt rädsla	74
De lättkränkta land	80
Infantil fördumning.....	87
Trygghetens opium.....	94
Den hårda jämlikheten.....	99
Introvert ensamhet.....	106
IV	
Samhällsfilosofisk spaning	113
Den komplexa byråkratin.....	117
Sekularisering och extremism	122
Staten och livsmiljön.....	126
Frihetens dubbelnatur	132
Profetia om framtiden	138

Förord av professor Kjell Törnblom

Detta är en betydelsefull och underhållande bok om vad som håller på att gå och redan har gått snett i det svenska samhället. Forskning visar att folk mår som bäst när de har genuina relationer med andra och får ta eget ansvar. Mycket av detta håller på att försvinna i den svenska modellen där det mesta professionaliseras och ansvaret för folks liv alltmer läggs på samhället. Denna bok är viktig då den uppmärksammar riktningen som vi har tagit. Skola, vård och organisationer präglas alltmer av politik, ekonomi och känslomässig distans istället för att vara en mötesplats behövande människor emellan. Övervakning, kontroll och byråkrati gör sällan människor lyckligare och måste därmed ifrågasättas. Författaren diskuterar klarsynt en rad negativa följder av rådande samhällsklimat, bl.a. en ökad isolering från medmänniskor, en oemottaglighet för andra länders synsätt, rädsla för att vara politiskt inkorrekt, en tendens att sätta likhetstecken mellan jämlikhet och rättvisa, och en försvagning av villighet till personligt ansvarstagande. Jag rekommenderar boken för alla som vill fundera över vårt samhälle, och vad var och en av oss skulle kunna bidra med för att styra det in på en mer positiv kurs.

Kjell Y. Törnblom, Prof. i Sociologi (1971) och Prof. i Socialpsykologi (2000), City University of New York, University of New Brunswick, Göteborgs Universitet, Umeå Universitet, University of Washington, och University of Colorado at Denver.

I

Det radikala landet lagom

De flesta gillar ordet lagom. Det betyder som bekant något i stil med «lämplig mängd». Andra betydelser är «för situationen passande» eller «inte för mycket och inte för lite». Som synes har ordet lagom en anmärkningsvärd flexibilitet inbyggd. När man säger «ta bara lagom mycket» till sina barn kan det betyda att man inte ska ta mer än andra eller se till att det räcker åt alla. Lagom är ett sympatiskt klingande ord i denna del av världen. De flesta tror att ordet har sitt ursprung ifrån den välvilliga, rättvisa fördelningen i medeltida, svenska bondehushåll där man skickade runt bågaren eller grytan så att om alla tog «lagom» skulle det räcka till alla. Som mycket annat i vårt samhälle så är det mestadels en myt. Svenska Akademin och Nationalencyklopedin postulerar istället att ordet kommer ifrån lag-um, en pluralform av lagen. Troligen betyder det mer precist «rätt förhållande» eller «rätt ställning» och refererar till vårt förhållningssätt gentemot det gemensamma. Detta ord lagom exemplifierar på ett ypperligt sätt det unika i det svenska samhället där fokus ligger på politisk korrekthet och jämlikhet. Ordet lagom implicerar alltså vikten av ordning och rättvisa, särskilt gentemot det kollektiva. Ordet o-lag däremot har en negativ innebörd. Man vill således i vår kultur med självklarhet lag-a det som inte fungerar. Det är fascinerande att man rent etymologiskt ur ett enda ord kan derivera så mycket om hur en egenartad kultur växt fram. Engelskan har ingen omedelbar direktöversättning och som vi ska se så är det helt naturligt eftersom bakom detta koncept så döljer sig egentligen en unik samhällskultur, som denna bok också ska handla om. Välkommen till det radikala landet lagom.

Det man lever med vänjer man sig vid. Man ser inget konstigt och det är inget konstigt med det. I Sverige har vi en självklar föreställning om att vi är normala och att vårt samhälle är neutralt. Vi tror att Sverige är balanserat och sansat och tycker att det är direkt märkligt att inte alla tänker som vi utifrån vår etiska måttstock. Det har gått bra för Sverige i modern tid med frånvaro av krig och revolutioner och vår ekonomi håller sig stark även nu i globala finanskriser. Detta har skapat en ton av självbelåtenhet i vår kultur, som ofta är omedveten. Ett exempel på detta är att vi oftast rankar oss själva extremt högt i internationella lyckoundersökningar¹. Psykologiskt sett pekar detta troligen på vår höga självkänsla, och inte i första hand på hur vi verkligen mår under dagarna. Att vara svensk innebär oftast att vara aningens överlägsen gentemot andra länder, självklart med en lagom ödmjuk och förstående hållning. Ett trivialt exempel på vår kulturimperialism är de billigare mattorna på IKEA som oftast får danska namn, medan dyrare möbler alltid får svenska namn. Stolthet går dock ofta före fall, som ordspråket vill hävda, och analysen kommer att visa att det finns många dunkla baksidor i den vackra, svenska fasaden. Boken kommer att påvisa att även vi i ett av världens modernaste länder lever i en slags mytbaserad samhällsberättelse med skyggglapparna på, precis som folk har gjort i alla tider. Det förunderliga med Sverige är inte bara att vi upplever oss som världens lyckligaste lottade folk, utan vid närmare betraktelse visar det sig att Sverige är extremt i alla typer av mätningar. Ytterligheterna syns i de flesta internationella jämförelser och vi hamnar både i toppen och i botten beroende på ämne. Några enkla, inledande exempel av besynnerligheter: Vi äter mest lösgodis av alla Jordens nationer². Vi dricker kaffe i absoluta världsrekordklassen³. Vi har (eller tror oss ha) världens hårdaste djurskyddslagar⁴. Vi har högst skattetryck i hela den kända världen; vår ungdomsarbetslöshet är bland de högsta i EU⁵.

1 Forbes Magazine (2010-07-11).

2 Hedlund & Persson (2009). Godis åt folket – hur svenskarna blev sockerslavar. Pocket AB.

3 European Coffee Report 2009. (<http://www.kaffeinformation.se>).

4 Esping, T. o Y. (2010). Monsterbiff till middag. Wahlström & Widstrand.

5 Eurostat. (Hämtat ifrån www.ekonomifakta.se, 2008-09-12).

Vi upplever oss som mest diskriminerade på arbetsplatsen i hela Europa⁶, trots (eller kanske på grund av) världens mest genomgripande diskrimineringslagstiftning. Vi är vidare värst i världen, när det gäller mycket kriminalitet: Vi har flest anlagda skolbränder i den kända världen⁷. Vi hade flest grova värdetransportrån i Europa under 2000-talet⁸. En EU-studie 2009 fastslog att Sverige har överlägset flest våldtäkter i Europa⁹, (även efter att anmälningsbenägenhet och brottsdefinitionen kontrollerats). Sverige är det världsledande landet i könsuppdelad statistik, sedan 1995¹⁰. Vi är ett av världens mest jämlika länder, samtidigt som vi har minst andel kvinnliga företagare i Europa¹¹. Vi gör flest aborter och har den lägsta användningen av kondom¹². Vi har högst skilsmässostatistik i världen¹³, och högst andel ensamhushåll. Boken kommer att skildra Sverige som förunderligheternas land med en nästan fundamentalistisk nit för vissa samhällsfrågor. I de mörka, kalla, vinternattsskogarna bor det ett extremt folk som utmärker sig. Vi är mitt uppe i ett pågående hundraårigt samhällsexperiment där talet om rättvisa och jämlikhet är vårt opium hemma i hyddorna. Vi har åsikter om allt och alla. Våra politiker drar sig inte för att kritisera andra nationer som ibland är hundra gånger större. Sverige sticker ut hakan och vill synas och verka överallt. Vi vill exportera vår samhällsmodell till hela världen. Sverige är inte alls lagom – det är superextremt, och ganska roligt.

6 <http://www.e24.se> (2006-10-25). Hela 97 % av de tillfrågade har någon gång känt sig diskriminerade pga kön, ras, eller ålder vid anställningsintervjuer. Kelley Services Survey.

7 Brandskyddsföreningens årsmöte, Malmö 2009.

8 <http://www.kriminalkanalen.se> (2009-02-11).

9 <http://www.juridicum.su.se> (2009-04-29). De troligaste anledningarna är den tidiga sexualdebuten och alkoholkulturen bland unga i Sverige.

10 Claesson, Göran (2010). *Kvinnan, mannen, tidsandan och den fria tanken*. Seveus förlag, Stockholm.

11 *Svenskt Näringsliv* (2010-03). Detta är ett känt fenomen som kallas för Jämlikhetsparadoxon och diskuteras mer i kapitlet om jämlikhet.

12 RFSU 2010-04.

13 <http://www.divorcemag.se> (2010-01-15). Sverige har legat stabilt kring 54 % de senaste åren och växlar ledningen med USA.

Vårt världsunika samhällskontrakt

Sverige är världsunikt. Den berömda holländska sociologen Hofstede har en vida använd kulturskala där man kan jämföra ett stort antal variabler mellan olika nationer¹⁴. I dessa ständigt pågående studier hamnar Sverige ständigt i utkanterna av jämförelsegraferna som det mest individualistiska och det mest feminiserade landet i hela världen. Översatt till vardagsspråk har vi i Sverige alltså övergivit betydelsen av familjen och kollektivet och vi har också gått längst i att eradikera traditionella könsroller. Utifrån Hofstedes skalor och ständigt uppdaterade data kan man också utläsa att vi i Sverige starkt ogillar maktkoncentrationer och att vi är mycket öppna för progressiva värden. Inget av detta är troligen överraskande för en läsare. Det som däremot kanske är överraskande att vi är extremast i världen med detta. Det finns en annan betydelsefull, internationell och sociologisk kulturskala, Inglehart-Welzel¹⁵, som bekräftar dessa resultat genom att utifrån sin forskning positionera Sverige som världens mest extrema land i fråga om sekularisering (motsatsen till traditionens och religionens betydelse). Samma sak gäller även i fråga om individuellt självförverkligande (motsatsen till kollektivets överlevnad). Den inledande reflektionen och evidensbaserade premissen blir alltså att i Sverige är det individens liv som är det viktigaste värdet i samhället och inget ska få stoppa dennes självförverkligande. För att sträva mot detta mål så har vi mer eller mindre gjort oss av med maskulinitetens (Hofstede) och religionens betydelse (Inglehart-Welzel), åtminstone i det offentliga och politisk-retoriska rummet. Detta är ytterst radikalt, historiskt och globalt sett. Frågan uppstår snabbt om hur detta har möjliggjorts just i vår lilla stat, beläget långt ifrån händelsernas

14 http://www.geert-hofstede.com/hofstede_sweden.shtml

15 <http://www.worldvaluessurvey.org/>

centrum, beläget över den kalla, femtionde breddgraden? En förklaring är att statsformen i Sverige i snart över hundra år har präglats av en så kallad statsindividualism¹⁶. I korthet innebär det att staten och individen ingår i en allians där staten gör allt som står i dess makt för att undanröja alla strukturella hinder för individer att nå sina livsmål, medan individen samtidigt ställer sitt liv till statens förfogande i form av skatter, övervakning och laglydighet. Vår radikala samhällsmodell som forskningen påvisat går uppenbarligen ut på att skillnader och hinder mellan klasser, raser, och kön ska utjämnas. Det låter ju gott och lovvärt förstås men det finns en baksida. Eftersom makt, hierarkier och jämförelser ligger djupt inrotat i vår mänskliga natur så måste staten ständigt gå in och styra upp och kontrollera en stor del av vårt liv och tänkesätt. Man tänker ofta inte på det som är hemmavant men den svenska samhällsmodellen kännetecknas av att medborgarna byter ut en typ av frihet (frånvaro av tvång) mot en annan typ av frihet (möjligheter och rättigheter). Det självförverkligande samhälle vi siktar på i Sverige verkar kräva ett jättelikt ingrepp av staten.

Som världens mest feminiserade land står vi ständigt på de turbulenta frontlinjerna i kriget mot könsroller, så låt mig ge ett inledande exempel på hur förunderligt vårt samhälle är. Kommer ni till exempel ihåg milstolpen den 1 juli 2005 när Jämställdhetslagen skärptes och det blev förbjudet för frisörer att ta olika betalt av män och kvinnor för hårklippning¹⁷? Det blev ett ramaskri ifrån frisörer över hela landet då alla var överens om att det faktiskt är mer komplicerat och tar längre tid att genomföra en damklippning. Enligt den nya lagstiftningen är det diskriminerande och därmed straffbart att ta olika betalt baserat på kön. Då man i Sverige idag inte får ta olika betalt av kvinnor och män finns därför till exempel inte längre prisvärd, uppskattad taxi nattetid för tjejer på väg hem från krogen. Kanske är våra erkänt skyhöga våldtäktstal det mänskliga priset vi helt enkelt måste betala för att systemet ska vara politiskt korrekt? Möjligen en provokativ och bisarr tanke men som vi kommer att se under den psykologiska resan genom bokens analys så väljer

16 Henrik Berggren och Lars Trädgårdh (DN 1997-12-31).

17 SFS 1991:433.

Sverige ofta princip före pragmatism och skiljer sig därmed inte nämnvärt ifrån exempelvis hårt hållna och kritiserade ideologiska länder som Iran eller USA. Kan man utifrån exemplet med förbudet mot natt-taxi föreslå att istället för Shia-fundamentalism eller konservativ, amerikansk kristen höger, kanske vi har en egen genusfascism som inte skyr några medel för att uppnå politiska mål? Poängen med historien om hårfrisörer i världens modernaste land är inte bara det hårda myndighetsbeslutet i kampen för könsutjämning utan också att nästan alla jag känner har vant sig vid statens inblandning i sin vardag så till den grad att inte ens detaljstyrning av hårklippningstariffer känns underlig längre. Idag är det väl nästan ingen som ens kommer ihåg detta exempel på statligt ingripande, trots att det inte var så länge sedan? Man kan se intermezzot som ett självklart led i statsindividualismens ivriga socialisation av samhället men man kan också se det som ett övergrepp på frisörer, småföretag, och även tunnhåriga män. För att kunna följa denna lagstadgade utjämning av dam- och herrklippningspriser så sköt förstås priset i höjden, särskilt för den sistnämnda gruppen.

Några år senare dök samma debatt upp igen i en annan form då två kvinnor under hösten 2007 kände sig förtryckta över att de inte tilläts bada topless i det kommunala badhuset. Enligt dem möjliggör osynliga patriarkala maktstrukturerna att män får bada utan överdel, samtidigt som kvinnor förbjuds denna fördel. Efter mediedrevets inblandning och flera uppmärksammade anmälningar till Jämställdhetsombudsmannen så togs ärendet upp för utredning. Efter fem långa månader kom myndigheten med sitt domslut: «Det är tveksamt om det rör sig om diskriminering i lagens namn». Statens till synes tveågsna uttalande bottnar i att den står inför en krock av två principer, en paradox. I vårt samhälle är det alltid politiskt korrekt att slå ner på könsdiskriminering, samtidigt som det är svårt att slå ner på en situation där resultatet skulle bli oordning och ojämlikhet (män hamnar ju som bekant i finkan om de blottar sig på badhus). När Dagens Nyheter bad om ett förtydligande så sade utredaren, «Det är ett stort problem att man sexualiserar kvinnors bröst»¹⁸. Med

18 Dagens Nyheter (2007-11-30).

andra ord, för att kunna få ordning på denna typ av diskriminering måste folket (männen) först uppfostras, kan man tolka det som. Det är en ytterst radikal samhällsförklaring och här hittar vi en viktig nyckel till att förstå det svenska samhället och ett tema för kritik. I Sverige accepterar vi inte människans natur utan önskar förändra den. Vi vill som exemplen verkar visa inte acceptera att män och kvinnor har olika konstitution och olika behov. I akademiska kretsar varav jag är en del accepterar många (de flesta) inte ens att det finns något som utgör människans natur, utan att kön och samhälle är socialt konstruerat och således kan och bör förändras. Idén är populär bland politiker och lobbygrupper, eftersom den gagnar agendan om jämlikhet¹⁹. Striden kring badhusen lever i högsta grad och kvinnorna är nu del av en lobbygrupp som har det dubbeltydiga namnet Bara Bröst och deras mål är en kraftigt skärpt diskrimineringslagstiftning i Sverige. De har delvis haft framgångar exempelvis genom den nya sexköpslagen som likställer alla män som vill betala för sex med brottslingar. Badhus över hela landet har gett efter för feminiseringen som Hofstede beskriver och tillåter idag på princip bad utan bikiniöverdel och fenomenet har även spridits till en rad andra europeiska länder. En taleskvinna för Bara Bröst i Danmark uttalade sig om att det var kvinnors rätt liksom mäns att också kunna ta av sig fotbollströjan efter en match.

Med dessa inledande pikanta exempel vill jag knappast påstå att jag har något emot bara bröst eller att jag har något emot individens driftiga agenda, snarare tvärtom. Det jag vill lyfta fram är hur självklar och tydlig statens inblandning och roll som övervakare och uppfostrare har blivit i vårt medvetande som svenskar och moderna samhällsvarer. Det finns ett väl utvecklat myndighetssystem redo att ta sig an samhällets problem och inga företeelser är uppenbarligen för triviala för att synas i sömmarna. Dessa episoder visar på en trend som gör oss som folk och som samhällssystem ledande i världen. En badhuschef ifrån det sistnämnda exemplet och samma rapport yttrade, «Jag har jobbat på badhus i trettio år, och detta har aldrig varit ett problem förrän

¹⁹ Läs gärna Annica Dahlström (2007), «Könet sitter i hjärnan», för nya perspektiv på rättvisa.

nu». Vid förfrågan om han skulle rätta sig efter eventuella myndighetsbeslut i frågan så svarade han att «Det vore helt naturligt». Svaret han gav tror jag exemplifierar en tillitsfull och långt utvecklad relation mellan medborgare och stat – en radikal statsindividualism. På något sätt blir vi alltmer redo för att bli likriktade och kontrollerade, även till våra åsikter, då världen håller på att bli alltmer komplex. Myndigheternas styrning sker mer och mer på detaljnivå och kan handla om hur bred din altan på ditt hus får vara eller vilka läkemedel du får köpa själv. Det kan handla om målsättningar som hur många som förväntas omkomma i trafiken ett visst år eller hur stor andel kvinnor som borde sitta i börsnoterade företags styrelser. Allt som myndigheterna inte har direkt kontroll över betecknas som svart och skuggigt i vår del av världen. Svartjobb, svart ekonomi och svart marknad har vi som folk betingats till att tycka är hemskt och obehagligt. Med den logiken är förstås större delen av världens ekonomi svart²⁰. Boken kommer att försöka illustrera den ovanligt stora tilltro den svenske medborgaren har till överheten och den allt ökande radikaliserings det har medfört på vårt tänkande och vår kultur genom åren. Denna process är ofta omärklig och de långtgående konsekvenserna bör diskuteras innan det är irreversibelt. I värsta fall kan staten bli som en barnpassande Nanny som tvingar barnen att stämna av varje beslut i livet med sig själv. Inom utvecklingspsykologin skulle ett sådant barn anses som lite osunt uppfostrad och framför allt otryggt. Min tes är att statsindividualismens framfart i Sverige håller på att få negativa effekter på oss, och att vi inte riktigt analyserat detta utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv. Det ligger förstås i allas intresse att uppmärksamma detta i så fall.

Denna överbeskyddande attityd ifrån staten kan istället tvärtom medföra att vi får det allt svårare att hantera livets motgångar. En omtyckt programserie av Sveriges Television för ett tag sedan benämnde vårt samhälle som «Världens modernaste land, och världens osäkraste folk»²¹. Det var ett program med en träffsäker rubrik som också skulle ha kunnat titulera denna bok. Vårt överdrivna behov av trygg-

20 Napoletani, Loretta (2010). Skurkkapitalismen.

21 <http://svt.se/> (2008-06-12).

het börjar bli ett känt fenomen. Varje gång vi svenskar varit utomlands på semester berättar vi med entusiasm för varandra hur farligt det var i trafiken, på stranden, med maten och så vidare, som att vi har varit med om något utöver det vanliga. Överläkaren på psykiatriska vid S:t Görän i Stockholm, David Eberhard, formulerar vår samhällssituation som att det har gått så långt att svenska staten själv verkar lida av ett paniksyndrom²². Den gör allt som står i dess makt för att skapa ordning och tvinga bort alla tänkbara farligheter. Detta genom hundratals olika myndigheter och föreskrifter. En curling-stat är lika destruktiv som en curling-förälder och kan skapa grogrund för framtida störningar i motgångshantering. Eberhard lyfter fram statistik som visar att svenskarna mår riktigt dåligt psykiskt sett och ligger i särklass före andra Europeiska stater i antal som skär sig, äter anti-depressiva läkemedel, har ätstörningar, lider av allergier eller som söker psykiatrisk hjälp. (Observera som omnämnt i inledningen att vi samtidigt uppskattar oss själva som lyckligast i världen, vilket är en separat analys). Det är som att vi ser faror och problem överallt i samhället och att vår beredskap gentemot livet självt kan bli alltmer passiv, otrygg och verklighetsfrämmande. Det är ganska allvarliga konsekvenser i så fall. I en annan populär bok har Carl Hamilton²³ diskuterat en särskild aspekt av detta världens modernaste land, den allt ökande infantila inställningen bland vuxna i Sverige. Infantilitet är det som oftast kännetecknar barn som bekant. Barn har en orealistisk verklighetsuppfattning och ett omoget förhållningssätt till sin omvärld. Infantila människor har ofta regressiva reaktioner vid motgång och känner sig lätt orättvist behandlade. (Som omnämnt upplever vi mest diskriminering i Europa, vilket styrker Hamiltons tes). Våra blickar vandrar då allt oftare mot staten. Infantilitet, otrygghet och överbeskydd formar en destruktiv spiral och radikaliseringen i kulturen ökar. Detta ser man särskilt tydligt om man ser till tidningarnas innehåll och lyssnar till politikernas retorik. Det handlar sällan eller aldrig om att det skulle vara fel på individen när den har det svårt, utan alltid är det fel på systemet och strukturer kan alltid göras bättre.

22 Eberhard, David (2006). I trygghetsnarkomanernas land. Prisma.

23 Hamilton, Carl (2005). Det infantila samhället. Nordstedts förlag.

En äldre dam hade efter det nya motorvägsbygget för några år sedan i min hemstad kört mot enkelriktat i tre kilometer²⁴. I nyheten som rapporterades fanns inte ett ord om att hon borde fråntas körkortet och att hon riskerade andra bilisters liv, utan istället lovade Vägverket att lägga en miljon kronor till att bygga om ramperna och omöjliggöra något liknande för framtiden.

Visst har vi en speciell relation till överheten i det här landet? När jag berättade för några utländska vänner som vistats några år i Sverige om min ansats till bok, så skrattade de hjärtligt och igenkännande. Svenskarna är så härliga, sade en av dem. Om svenska lagen säger, «Gå vänster», så går alla åt vänster. Om den säger, «Gå höger», så går alla åt höger. «Om kommunen säger att man får dansa på nattklubbar till klockan två på natten, så dansar alla till klockan två på natten». De använde liknelsen med den svenska midsommardansen där svenskarna liksom följer efter varandra och anammar dagens politiska korrekthet som i ringdansen Små Grodorna. Det är kanske inte den bilden vi har av oss själva? Boken kommer att testa tesen att vi i värsta fall kan passiviseras och fördummas av maktens alltmer påstridiga övervakning och intervention. En tidningsartikel illustrerade det symbiotiska förhållandet mellan individ och stat och hur vi frimodigt efterfrågar trygghet idag: Göteborgspostens utsände rapporterade att tvåbarnspappan Anders förgäves försökte väcka kommunens ansvariga angående att den nya simhallens golv var halkigt²⁵. En rad vittnen tillfrågades och någon sade sig ha sett att «barnen är nära att halka». Badhusets chef försvarade sig med att «ingen har slagit sig», men att man ändå funderar på att sätta upp en skylt som varnar för att golvet kan bli halkigt när det är blött. Den firma som lagt golvet menade att de använt sig av de mest halkdämpande plattorna som finns, klass C. Pappan hette passande nog Anders Tryggh och uppmanade alla som halkat på badhuset att lämna in en protest till kommunen, så att de «kan föra statistik på hur många som faktiskt slår sig». Det intressanta i denna bok blir att försöka ta reda på

24 SLA (2006).

25 GP (2010-12-11).

vad som gömmer sig bakom detta för oss naturliga och för andra onaturliga beteende?

Det är alltid lätt att se märkligheter och övergrepp i andras liv och kulturer, men boken kommer att fråga hur mänskligt är egentligen vårt eget samhälle med alla sina institutionella instrument som övervakning, byråkrati och centralisering? Vi hissnar alltid över nyhetsrapporter om bristen på frihet i andras samhällen, men vi kanske inte förstår hur inskränkta vi själva blivit och vilka friheter vi förlorat på vägen? Boken kommer att börja med att i fryntlig ton tillintetgöra myten om landet lagom genom ämnen som folkbokföringspolisen, de otaliga myndigheterna, övervakningens dilemma och åsiktsangiveriet som odlas genom media. Det är en extremare kultur än man kan tro, visar det sig. Våra gamla förfäder vikingarnas radikalitet kan kanske återfinnas i vår byråkrati och iver till att rationalisera? Nästa del av boken kommer att behandla många av de sociala och psykologiska konsekvenserna som detta samhällsklimat för med sig. Utanförskap, fördumning, lättkränkthet och rädsla kan vara exempel på konsekvenser av den riktning vi har som samhälle. Framtidens samhälle kommer slutligen att få en del av diskussionsutrymmet och kan leda till mer filosofiska funderingar för den som gillar att tänka själv. Det är av stor vikt att förstå de ontologiska distinktionerna i begreppet frihet. Frihet är klassiskt sett frånvaron av tvång och övervakning (negativ frihet), medan den moderna definitionen innebär möjligheten till val och handling (positiv frihet). Ett eget kapitel kommer att tillägnas denna viktiga filosofiska diskurs. Framtiden hänger på våra politiska val kring denna fråga. Jag uppmanar alla att ta vara på glädjen i just att tänka själv, tänka ovanligt, tänka kritiskt, och inte så självklart ta emot allt som kommer ens väg.

II

Sverige – vårt fostrande land

Självklart trivs de flesta i Sverige. De skiftande årstiderna från julens midvinter till högsommarens värmeböljor, de små röda skärgårdsstugorna längsmed kusterna, och den mättade sommarnaturen gör att svensken trivs på sin nordliga breddgrad. Vi har haft ett anmärkningsvärt stabilt samhällsklimat med frånvaro av krig, kriser och hungersnöd i långt över hundra år. Skogarna, älvarna och malmen ger en grund för överflöd och välfärd. Människor ifrån mindre lyckligt lottade hörn av världen försöker ständigt ta sig hit. Tiotals miljoner flyttfåglar kommer varje år tillbaka för att äta sig mätta och sätta familj. Det hela verkar väldigt idylliskt. Denna berättelse känner vi alla väl till och med all rätt kan vi vara stolta över den. Denna bok kommer dock inte att fokusera på det som vi alla vet, utan den vill se om det finns något bakom kulisserna som vi aktivt förnekar. Vad är det för samhällslandskap man egentligen byggt i detta fosterland?

Historisk ordning

I dagens moderna Sverige föds vi blåskrikandes in i ett samhällssystem där vi automatiskt blir medlemmar i staten och därmed också blir underställda den på ett genomgripande sätt. Som vi såg tidigare i introduktionen om statsindividualismen finns det en poäng med detta eftersom individen vill erhålla statens skydd och staten vill äga kontrollen för ett stabilt samhälle. Det var inte bara det gamla medeltida feodalsystemet som hade undersåtar och livegna utan även i världens modernaste land pågår detta i en variant. Betänk vem som har yttersta äganderätten till det nyfödda barnet? Denna tillfaller inte blodsförvanterna utan det är statens ansvar. Myndigheterna förbehåller sig rätten att kunna tvångsomhänderta det fram till myndighetsdagen (till exempel vid brott eller olämpligt föräldraskap). Även efter myndighetsdagen så behåller staten denna rätt, med stöd av andra förmyndarlagar (till exempel vid psykisk sjukdom, kriminell verksamhet, eller för militär värvning). Dessa lagar användes till exempel till tvångssterilisering av tiotusentals människor i Sverige, fram till 1975. Relationen till staten begränsar sig alltså inte till en praktisk bokföring eller till en välvillig assistans för att hjälpa dig att överleva de första levnadsåren, utan den kommer resten av livet att innefatta väsentliga anspråk på ditt arv, ditt arbete, din inkomst, ditt boende, din rörlighet, och ditt allmänna beteende. Samtidigt har förstås staten en hel del skyldigheter gentemot dig som individ, som till exempel att förse dig med utbildning och fri sjukvård. Troligen finns det en nationalekonomisk logik och baktanke med detta eftersom det innebär att du i förlängningen kan bidra positivt till samhällsekonomin. Det är intressant att notera att nästan alla så självklart godtar

denna livspremiss, och att den inte går att välja bort för den som önskar.

Medborgarskapet definieras som ett rättsligt bindande förhållande mellan stat och individ, ett kontrakt med både förpliktelser och rättigheter. Det mest påtagliga beviset för att denna relation mellan stat och medborgare gäller är personnumrets existens och skattemyndighetens folkbokföring. Tilläggas bör också att du i och med födseln inte bara får medborgerliga förpliktelser i Sverige utan också ett överstatligt unionsmedborgarskap i Europeiska Gemenskapen. Att födas in i en stat i dagens moderna värld är liktydigt med ett kraftfullt livegenskapskontrakt som man lever med resten av livet. Våldigt få människor som jag intervjuat under resans gång har ifrågasatt eller ens varit särskilt medvetna om detta grundläggande faktum som påverkar hela vår existens. Faktum är att du resten av ditt vuxna liv kontrolleras av folkbokföringspolisen – en specialgrupp inom skattemyndigheten som har som uppgift att följa dina förflyttningar och registrera ditt boende. Det är inte helt olikt gamla Östeuropa bakom järnridån under hårdkommunismens dagar där man fick ansöka om tillstånd när man flyttade till en annan stad, då det är ett brott mot Sveriges folkbokföringslag att bo på en plats och vara skriven på en annan. Jag känner personligen en som jobbar heltid med att jaga folk för att korrekt registrera var de bor. I skrivande stund genomförs ett direktiv ifrån regeringen om att alla lägenheter i hela Sverige ska numreras och uppgifter om boendets utseende ska registreras. 3,3 miljoner brev har skickats ut och folkbokföringen håller på att kräva in de kvarvarande 10 % som ännu inte besvarat förfrågan²⁶. Registrering och byråkratiska system genomsyrar så mycket idag att det blivit helt normaliserat. Allt fler tenderar dessutom till att efterfråga detta, särskilt i tider av terrorism, epidemier och finansmarknadens gungningar. Efter den stora tsunami-katastrofen 2004 höjdes många röster i Sverige som önskade att en myndighet skulle registrera vistelseort på alla som åker utomlands och under svininfluensan 2009 undrade många varför det inte var obligatoriskt att vaccinera

26 <http://www.skatteverket.se> (2011-05-24).

sig? Trenden är kristallklar och man bör diskutera var det ska sluta.

Innan vi kastar oss in i att analysera beskrivningen av just vårt förunderliga samhällsbygge, så är det på sin plats med en ultrakort historisk resumé. Det nya samhälle som uppstår efter den vite mannens erövring av hela den kända världen sker med formationen av den så kallade nationalstaten. Detta samhälle tar form under upplysningstidens 1600-tal och framåt, med start i Europa. Med den organiserade nationalstatens uppträdande uppstod ett organisatoriskt samhällskontrakt mellan medborgare och stat där staten hade rätt att kräva plikter av medborgarna (till exempel militärtjänst, skatter, avgifter och lydnad) samtidigt som medborgaren fick rätt att kräva rättigheter av sin stat (till exempel beskydd, lag och ordning). I takt med demokratins och rättsstatens genombrott, särskilt efter inbördeskriget i England (Rosornas krig) och revolutionen i Frankrike (liberté, égalité och fraternité), så kom denna överenskommelse att bli mer sofistikerad och mer grundad i folkets vilja och tycke. Städerna och ekonomierna i Västeuropa började nu också växa kraftigt i takt med industrialisering och urbanisering. Oroligheter, ekonomiska skillnader och nationalism var ofta våldsamma fenomen som hotade det nya framväxande samhället. Reaktionerna kom i form av socialismens och kommunismens mäktiga ideologier under slutet på 1800-talet och samhällskontraktet kom alltmer att blanda sig i människors vardag, livssituation och förutsättningar. Staten förmodades utöver lagar och krigsföring nu också att ägna sig åt sociala frågor, äldreomsorg, fattighjälp, medling mellan samhällsklasser och bedömning av orättvisor. Listan över statens ansvarstaganden växte och har i princip inte slutat växa sedan dess. Boken använder ordet stat i betydelsen av en uppsättning maktgivande institutioner som har auktoriteten att upprätta lagar och regera suveränt över ett folk och ett visst territorium. Kommuner ses för bokens syfte som en administrativ förlängning av staten. Myndigheter är vidare organisationer som lyder direkt under regering och riksdag och som får sin arbetsbeskrivning genom lagar och så kall-

lade instruktioner. Den moderna staten har ett våldsmonopol (militär armé), ett statsmonopol (byråkrati), ett rättsmonopol (domstolar), och statliga anställda för att upprätthålla dessa (polisväsende). Staten är ett nästan oändligt komplicerat system av institutioner med ofta miljoner människor inblandade men i ett mikroperspektiv kan det liknas vid ett köksbord hemma där tvister diskuteras, veckopeng fördelas, straff utdelas, syskontjallare förhörs, turordningslistor för diskning och städning röstas fram och familjesammanhållning skapas.

Sverige anses av de flesta internationella bedömare vara en nation där staten är välkommen till att ta en ovanligt stor plats i den enskilda individens vardagsliv. Varför är det så? Många experter tror att det har sin historiska grund i att kungar förr ofta allierade sig med folket och bondeklassen för att vinna maktfördelar mot adeln i Sverige²⁷. Landet har också haft en rekordlång fredssituation i två långa sekel och staten har inte behövt utsättas för revolutioner och plötsliga maktskiften. Detta har lett till att staten har kunnat bygga upp en ovanligt hög tillit över generationer. Under 1900-talet har vidare tider av välgång och ekonomisk tillväxt förstärkt denna tillit och gjort det lätt för folk att acceptera statens retorik. Jämför bara med kinesernas utveckling idag där man kan stå ut med tryckfrihetsförbud och allehanda förtryck så länge man har upplevelsen av att kunna tjäna pengar fritt. Regeringarna i Sverige har utnyttjat detta genom åren och lyckats ta åt sig äran för framgångarna. Det finns ytterligare historiska och kulturella rötter till att staten är så stark i Sverige. Långt tillbaka på sextonhundralets stormaktstid regerade Sverige i delar av Norge, Finland och Baltikum (även militära anfall mot Polen och Ryssland genomfördes och provinsen Pommern införlivades). Den svenska staten och dess finanser växte kolossalt och byråkratin likaså. Problemet uppstod när kolonierna förlorades och denna expanderande statsapparat var tvungen att dras in inom landets fyra väggar. Man kan således argumentera för att vi har ett arv av en alltför stor administrationsapparat i förhållande till vår folkmängd på plats sedan flera hundra år tillbaka. Än idag finns det i princip inget parti i Sverige

²⁷ <http://www.peterenglund.com> (2010).

som vill montera ner staten. Staten förmodas istället samla in så mycket som möjligt från folket för att sedan fördela ut efter överenskommelse. Även i dessa politiskt omtumlande tider då höger-Alliansen vunnit två val på raken för första gången på över hundra år, så finns statsagendan kvar i allra högsta grad och moderaterna av idag kallar sig för nya arbetarepartiet och har karakteristiskt nog bytt till ljusblå logga. När vi söker förstå och beskriva vårt samhälle kan det vara viktigt att inse att vi som medborgare i Sverige och Europa i vår moderna historia egentligen inte känner till något annat än att staten är och ska vara en naturlig del av folkets liv. Den kände reportern Ulf Nilson har beskrivit dessa processer i kritiska ordalag²⁸. Samhällsingenjörerna Myrdal, Branting och andra socialdemokratiska nyckelfigurer planerade mer eller mindre med sinnrikhet och detalj folkhemmets utseende. Den framväxande bidragspolitiken var ett smart sätt att få hela befolkningen beroende av staten. Det finns i Ulf Nilssons bok räkneexempel på hur familjer under perioder betalade ungefär tjugotusen kronor i skatt, samtidigt som de fick tillbaka tjugoettusen kronor i form av bidrag och subventioner. Detta illustrerar hur systemet var byggt för att knyta alla medborgarna till staten. En makthegemoni genom facket och kommunala poster kunde nästan ostört diktera politiken för årtionden framåt. Detta skedde enligt Ulf Nilsson i samråd med storföretagens intressen och Wallenbergarnas stöd som än idag äger stora delar av svenskt näringsliv. Det är hur som helst ett odiskutabelt faktum att staten dramatiskt har vuxit i storlek och inflytande under hela 1900-talet.

Sveriges ekonomiska historia visar att den offentligt statskontrollerade sektorn i Sverige mellan 1950-1990 ökade med det smått fantastiska antalet på en miljon arbetsplatser netto²⁹. För ett litet land som vårt är det en extrem siffra och det kan jämföras med sysselsättningen inom den privata sektorn som stod helt still och inte ökade alls under samma tidsrymd. Om man sedan ser till antalet människor som idag lever på staten genom offentliga bidragsmedel i en form eller en annan så

28 Nilson, Ulf (1999). Sverige – slutet anstalt. Komintern. Danmark.

29 <http://www.marknadskraften.com> (2008-04-12).

uppgår denna siffra till över en miljon svenskar³⁰. Betänk hur många du själv känner som går på sjukpenning, förtidspension, arbetslöshetsersättning, arbetsmarknadsåtgärder eller socialbidrag och så vidare? Det är alltså ganska vanligt och framför allt normaliserat. Vem betalar för detta statliga kalas, om inte skattebetalaren? Runt år 1914 kring utbrottet för första världskriget så började det generella skattetrycket stiga i Sverige i och med införandet av värnskatten, till ca 10 %. Runt andra världskriget hade skattetrycket ökat än mer och nästan hisnande fördubblats till ca 18 %. Efter andra världskriget, med de starka socialdemokratiska regeringarna under 60- och 70-talet skenande skattebördan³¹. Staten märkte hur lätt det var att få in pengar till statskassan då Sverige var i stark ställning internationellt efter andra världskriget. Massor av metoder implementerades varmed man kunde öka statens inkomster utan att folket märkte av det alltför mycket. Med några fluktuationer har staten sedan dess tagit in mer än hälften av allt skattebetalaren arbetat ihop, ca 56 % de senaste årtiondena, enligt skattebetalarnas förening³². Dagens siffra är fortfarande högst i världen, i tävlan med Danmark. Det är alltså inte landet lagom vi bor i, utan det är ett land som vill gå i absoluta spetsen för moderniteten. Enligt Heritage Foundations Index of Economic Freedom så har Sverige tillsammans med Eritrea och Seychellerna högst Government-intervention faktor bland alla Jordens nationer³³. Även vad det gäller så kallade Fiscal freedoms, som inkluderar frihet ifrån skattetryck och skattetekniska regler, så visar Sverige återigen sin unika ställning genom att klocka in på ännu en sistaplats bland alla länder, denna gång tillsammans med vår granne Danmark. När detta skrivs har vi god marginal i bottenrasket till trean Belgien. Som beskattningsparadis är Qatar och Förenade Arab Emiraten svårslagna med 99,9 % skattefrihet. Summa summarum är att svenska samhället är världsunikt bland jämförbara länder med sin höga statsinblandning och sin tunga beskattning

30 Bergström, F. & Gidehag, R. (2008). Till 40 procent fri. Timbro förlag.

31 Rodriguez, Enrique (1981). Den svenska skattehistorien. Liber Läromedel. Lund.

32 <http://www.skatteerna.se> (2010-04-22).

33 <http://www.heritage.org> (2010-04-22).

av sina medborgare. I detta perspektiv så kan man säga att skattebetalaren i Sverige är mest kontrollerad i världen.

Hur upprätthåller staten denna fasta relation till sina medborgare? Detta sker primärt genom tilldelningen av ett nummer som vi måste identifiera oss med i alla göromål inför staten. Svenskarna är så tillvända kring detta fenomen att vi har fått ett speciellt och personligt förhållande till våra personnummer. Detta bokföringsnummer har blivit så populärt att det används flitigt inte bara gentemot staten utan även av privata företag, och finns i varenda organisations databas som du någonsin haft att göra med. Överallt i samhället används numret som ett sätt att identifiera och skilja på oss. Efter SJ:s och Postens nya regler får du idag inte ens åka tåg, eller hämta ut ett paket utan detta personnummer. Jag har försökt. I talande stund håller på att införas att du inte får betala bussbiljetten på lokaltrafiken utan ett personnummer (betalkort, eller registrerad mobiltelefon). Detta personnummer går som sagt inte att ta bort, ändra, eller på något annat sätt avsäga sig. Sverige har ända sedan kyrkoböckernas tid på 1600-talet varit framstående i katalogiserandet av folket. Personnummer som fenomen i Sverige är över sextio år gammalt och i sin nuvarande form med de sista fyra siffrorna har det funnits i mer än fyrtio år³⁴. Ungefär 94 % av alla nyfödda får sitt officiella personnummer redan inom 48 timmar efter förlossningen³⁵. Det är straffbart enligt svensk lag att göra på annat sätt³⁶ och i min forskning har jag föga förvånande inte kunnat hitta ett enda prejudicerande fall inom Sverige på någon som underlåtit att rapportera en födsel till myndigheterna. Med tanke på hur svårt och ofördelaktigt det skulle vara att leva rent praktiskt i Sverige utan ett personnummer, så får man anta att det oupptäckta mörkertalet troligen är nästan noll. Även namnplikt gäller lustigt nog ifall någon skulle missat det då «Skatteverket förelägger barnets vårdnadshavare att inom en viss tid att fullgöra namngivandet» (2006:379). Kolla gärna på <http://personnummer.se> eller <http://www.persondata.nu> och kolla

34 Populär Historia (27 december 2006).

35 Svenska Dagbladet (2006-04-04).

36 <http://lagen.nu/1991:481> (2008-05-20).

om du finns med. Vid upplysning om mitt eget personnummer så fick jag upp den intressanta formuleringen att jag «vid födseln ansågs vara man». Det är en formulering med fingertoppskänsla med möjlighet för individen att ändra sig senare i livet. Varje dag föds det ungefär femhundra barn i Sverige. För varje enskild födelsedag finns det 999 olika personnummer (fyra sista siffrorna) att tillgå, hälften till kvinnor och hälften till män. Staten satsar på personnumret för framtiden och vill att skattebetalarna ska känna sig väl till mods. En intressant studie som genomfördes förra året med över 30,000 deltagare visar att hela 95 % av de tillfrågade är mycket nöjda med sitt personnummer³⁷. Jag föreslår som beteendevetare att det indikerar vilken hög nivå av identifikation vi har fått till numret. Som människor gillar vi oss själva och det som vi förknippas med, vilket psykologin gång på gång återvänder till som en grundtes³⁸. Studien implicerar att vi har internaliserat personnumret såsom vi gör med det mesta vi indoktrineras med.

Det svenska fosterlandet håller ordning på oss. Faktum är att ingen medborgare eller person som vistas i landet undgår att känna av dess influens eller kan undvika dess kontroll. En bekant från Ryssland väntade länge på permanent uppehållstillstånd i Sverige. Till skillnad från vad jag skulle ha gissat så var hennes upplevelse att svenska staten är mycket mer påträngande och svår än den ryska motsvarigheten. Skillnaden beskrev hon som att trösklarna till att få myndigheterna att arbeta för din sak i Ryssland är högre och mer komplicerade, men när man väl respekterat och etablerat statens auktoritet så lämnar den dig ifred. I Sverige däremot upplever hon trösklarna mellan individen och myndigheterna vara lägre, och att staten efter det första mötet begär att få hålla din hand och släpper den sedan inte gärna, vilket hon finner olustigt. Staten här kräver din vänskap, medan staten i Ryssland kräver din respekt.

37 Aftonbladet (2007-02-23).

38 Myers, David (2005). *Social Psychology*. McGraw-Hill. Boston. USA.

Den sociala demokratin

I skolböckerna från min mellanstadietid, vilken korrelerade med slutet av det kalla kriget under 80-talet, talades det gärna om den berömda svenska medelvägen. Det kallades blandekonomi. Enligt dessa beskrivningar stod vi mitt emellan två statsmodeller där vi blandat den ryska statligt styrda planekonomin med den amerikanska privatstyrda marknadsekonomin. Jag kan erinra mig som liten skolknatte att det kändes bra att befinna sig så där mitt emellan och inte vara särskilt radikal åt något håll. Det kändes stabilt och ganska informerat att skapa en balans av två så stora system, som var för sig hade sina uttalade fördelar. Jag antog intuitivt förståelsen att den svenska modellen hade lånat det bästa av två världar. Detta var en rättvis och jämlik form av demokrati lärde jag mig. Mycket har hänt sedan dess.

Den kände författaren Aldous Huxley skrev redan på trettioalet om drömmen om det perfekt organiserade samhället³⁹. Han målade upp ett samhälle där all osäkerhet och otrygghet var utplånade. Frihet var att inte behöva vara otrygg och utsatt för människonaturens faror och brister. Önskningarna som vi har i vår socialt organiserade demokrati liknar tankarna i hans bok. Läser man i utländska lexikon om staten Sverige de senaste hundra åren så brukar det främst nämnas att nationens politik helt har dominerats av Socialdemokratiska Arbetarepartiet ända sedan 1917 med några få undantag. Socialdemokraterna har hämtat sin ideologi från en liberal reformistisk variant av socialism som har som fokus att avskaffa orättvisor och skillnader mellan klasser och individer⁴⁰. Detta ska ske genom ett så kallat fredligt begränsande av marknadskrafterna genom statens

39 Huxley, Aldous (2008). A Brave New World. Sparks Notes. London. UK.

40 <http://www.socialdemokraterna.se/Vart-parti/Var-historia/> (2008-11-22).

styrning, vilket är ett nyckelord i vår diskurs. Ett populärt uttryck som sammanfattar den socialistiska idén är «av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov»⁴¹. Partiet styrde mer eller mindre ostört landet under den kritiska krigs- och efterkrigstiden som varade hela fyrtio år mellan 1936-76. Man får intrycket av att svenskarna med all rätt är stolta över sin socialdemokratiska samhällsmodell och de stora statsministrarna Hjalmar Branting, Tage Erlander och Olof Palme. Dock är vi inte lika bekväma vid stämpeln av en socialistisk stat. Detta beror på att det oftast använts och fortfarande används om stater som officiellt utropat sig som socialistiska efter omstörtningar, som till exempel Chile, Cuba, Vietnam, Nordkorea, eller Östblocket under kalla krigets dagar. Beteckningen socialiststat har alltså kommit att tätt förknippas med diktatur, vilket verkligen inte är fallet i Sverige. Just detta är det världsunika med oss, att vi helt och hållet på demokratisk väg, utan revolution, krig eller med påtvingad utfästelse, valt socialismens ideologi och politik som vår modell. Detta är troligen också förklaringen till varför vi kan verka vara så blint stolta över vår samhällsmodell. Vi har ju frivilligt valt den. Psykologer och sociologer är väl bekanta med tesen att det man frivilligt tillägnat sig har tendenser att bli starkare identitetsmarkörer, bli kärare, och försvaras ivrigare, än det man blir påtvingad⁴².

Naturligtvis beror det på betraktarens perspektiv om man ska tycka att Sverige är den perfekta staten eller inte. Ett flertal amerikanska radiopratare som Bill O'reilly eller Shawn Hannity nämner frekvent just Sverige som den progressiva socialismens mecka och som ett varnande exempel på hur kontrollerat och naivt ett folk kan bli när staten får för stor makt. Andra inhemska kommentatorer som Lena Sundström beskriver en helt annan bild⁴³. Hon beklagar sig över socialdemokraternas riktning bort ifrån socialismens centralstyre till att istället mer och mer hissa segel för de marknadsanpassade

41 <http://www.socialisten.nu> (2008-11-22).

42 Aronson, Elliot (2008). *Social Psychology*. Pearson Education Int. Corp. Upper Saddle River, N.J.

43 Sundström, Lena (2005). *Saker jag inte förstår - och personer jag inte gillar*. Leopard Förlag, Stockholm.

högervindarna som blåser ifrån Europeiska kontinenten. Min egen observation efter att ha bott en hel del utomlands är att snart hundra år av socialistisk retorik och politik har färgat den svenska folksjälens grundligt. Så till den grad att även de relativt mer högerinriktade politiska strömningarna idag har liknande retorik och samma tydliga fokus på sociala frågor och fördelningspolitik som de klassiska socialisterna någonsin har haft. En analys ifrån Storbritannien och BBC nyligen poängterade att Sveriges nya Allians-regering förde en mer stringent socialdemokratisk politik än Socialdemokraterna själva mot slutet av 90-talet⁴⁴. Min upplevelse är att det mesta jag möter i Sverige i form av samtal, ledare, insändare, och debatter i någon form försvarar statens inflytande och socialismens principer. Det enda som ibland skiljer är metoderna och graden av fördelningspolitik. Denna tes bekräftas av nuvarande statsminister Fredrik Reinfeldt (högerpolitisk moderat) som i svensk media inför valet 2006 fastställde att hans sympatier politiskt sett låg på samma våglängd som president Obama i USA. Detta är anmärkningsvärt då Obama på den politiska skalan i USA står som vänstersocialist även inom det mer vänsterinriktade demokratiska partiet. (De övriga högerpartiledarna i vår regering höll tydligen på Hillary Clinton, också ansedd som vänster i USA). Som konklusion till rubrikfrågan och utan att gå ut på alltför tunn is kan vi fastställa att Sverige är ordentligt präglad av socialismen och klassutjämningstänkande.

Om man eftersträvar total jämlikhet och absolut rättvisa människor emellan som det svenska samhällskontraktet gör gällande så finns det faktiskt redan en i det närmaste fulländad stat på jorden. Det är det till ytan lilla landet Nordkorea i borte Asien som efter 1950-talets Koreakrig med hjälp av Sovjetunionen utvecklade ett av de mest radikala samhällsexperimenten i människans historia. Landet bygger på en utopisk variant av socialism med ett totalitärt ledarskap under Kim Il-Sung och senare hans upphöjda son Kim Jong-Il. I talande stund står tredje generationen, sonen Kim Jong-Un, redo att ta över. Tanken är att utrota

44 <http://www.bbc.co.uk> (2009-10-19).

kapitalismen och därmed hindra människans onda natur att komma till uttryck, (vilket inte är en helt obekant tanke bland många akademiska kollegor). Politiken präglas av en total jämlikhet mellan kön och klass med absolut rättvisa för alla de tjugotre miljoner medborgare som beräknas finnas i Nordkorea. All utbildning är gratis och all sjukvård är gratis. Alla har garanterat jobb och lön efter utbildningen. Alla är utlovade en bostad som staten betalar om man inte har råd. Jag känner få svenskar som inte skulle hålla med om och ställa upp på dessa ideologiska premisser. Dock finns det som omtalat naturligtvis en baksida på denna framsida, och så också i det till synes perfekta svenska samhället. För att möjliggöra denna tillgång till resurser som nordkoreanerna har medborgarna helt fått ge upp sin egen individuella frihet och acceptera total kontroll och övervakning av sina liv. En typ av frihet (positiv) fås i utbyte mot en annan typ av frihet (negativ). För att åstadkomma denna väldiga förändring och eliminera alla olikheter har staten blivit tvungen att ta över hela samhället och även ta bort den fria marknaden och till och med äganderätten. Staten planerar i detalj och förser till och med varje invånare med en viss mängd ris varje månad beroende på hur skördarna har slagit ut, så ingen ska få mer än någon annan. För att möjliggöra denna nivå av kontroll så genomsyras hela nationen ständigt av dynastins kommunistdoktrin. Alla läroböcker, alla operor, alla barnböcker, all film och all massmedia syftar till att glorifiera ideologin⁴⁵. Tyvärr är resultatet av denna utveckling inte lika munter som dess ansats. Nationen har levt i ett stadigt förfall och den tunga planekonomin framstår som ett av de största misslyckandena bland jordens nationalstater. Till detta tillkommer svält, sjukdomsepidemier, brist på varor och utbredd fattigdom som vardagsfenomen. Man räknar med att upp till tjugofem procent av befolkningen dött under 1990-talet i hungersnöd och nationen har helt och hållet hållit sig flytande med hjälp av FN-bidrag. Min reflektion av denna på pappret perfekta stat är att jag inte vill leva i ett samhällssystem som ens tillnärmelsevis utvecklas i den riktningen. Nordkorea exemplet

45 Bradley, Martin K. (2004). *Under the Loving Care of the Fatherly Leader*. Thomas Dunne Books. London.

väcker frågan om hur höga nivåer av styrning ska vi acceptera i utbyte mot jämlikhet och social rättvisa?

Att Sverige skulle vara socialistiskt och statsindividualistiskt präglad till den svages fördel kan man förutom vår partipolitiska historia eller läsning i utländska lexikon även ana utifrån vissa enkla kulturella företeelser här hemma. Vardagsfenomen lägger man inte alltid lika lätt märke till som bekant. Ta till exempel vår attityd till allemansrätten. Vi har möjlighet att gå och till och med att övernatta på annans mark. De flesta skulle spontant hålla med om att detta är en bra rätt. Ställer man däremot om frågan och undrar om du tycker det är rätt att folk ska få promenera med hundar, plocka svamp och hålla tältpartyn på dina egna marker så blir svaret lite mer nyanserat. Av någon anledning så känner vi intuitivt att vi har rätt till andras saker, mark och införtjäna pengar, och detta är ju naturligtvis kulturellt betingat. Detta kulturella förhållningssätt avspeglas möjligen också i brottsstatistiken, särskilt gällande stölder. I Sverige stjäls det nästan 3ggr mer än i USA, och då har man förstås kontrollerat anmälningsbenägenheten⁴⁶. En spekulativ förklaring kan just vara att vi anser att fattiga har rätt att ta ifrån rika, medan amerikanen generellt anser var och en ha rätt till sitt oavsett status, ofta också beskyddat av vapen. Lagens syn på ägande är förstås också färgat av den kultur man lever i. Enligt lagen i Sverige måste du tillåta ett utnyttjande av dina premisser, även mot din vilja. I några vägledande fall i domstolen beslutades att markägaren var tvungen att tillåta ridning och cykling på sin mark av hänsyn till § 18 i Regeringsformen där Allemansrätten är omnämnd⁴⁷.

Ett annat exempel är bostadsrättskulturen i Sverige. Det visar sig vid jämförelse att vi är ett av få länder där man betalar höga hyror till bostadsrättsföreningen trots att man köpt sin bostad, som bekant ofta för miljonbelopp i våra större städer. I länder som USA, Finland, Österrike, Israel och Marocko som jämförelse så bor man mer eller mindre gratis

46 International Crime Victimization Survey (2007).

47 http://lagen.nu/dom/HDO/T3615-95_1 (2008-02-25).

efter att ha köpt en lägenhet. I Sverige däremot har vi varit så statsindividualistiskt sinnade att istället för att låta köparna betala vad fastigheten faktiskt har kostat, så har man valt att låta föreningarna bära skulderna och räntekostnaderna för fastigheterna. Allt för att alla ska ha råd att äga sitt boende. Politikerna har inte velat ha några ekonomiska skillnader mellan folk som hyr och folk som äger. På det sättet har spekulanter visserligen under decennier kunnat köpa billiga lägenheter men i gengäld fått betala höga hyror, ofta för all framtid. Problemet med detta som i exemplet med Nordkorea och som förs som underliggande kritik i boken är att denna typ av statsintervention inte fungerar i längden. Se vad som hänt med bostadsrättspriserna som skenat iväg över hela vårt land på grund av efterfrågan, samtidigt som köparna efter köpet också måste betala enorma hyror till föreningarna. Alla förlorar. Föreningarna dras med enorma skulder och tvingas dra in hyror för räntekostnader och individerna får dras med enorma kostnader för sitt personliga banklån. I min lilla hemstad så byggdes under år 2008 två mindre höghus med bostadsrätter i centralt läge. Runt 115 miljoner kronor kostade byggnationen enligt muntlig uppgift ifrån mäklaren på HSB. 65 miljoner fick de in på försäljningen av lägenheter och 50 miljoner kommer föreningen och i förlängningen bostadsrättsinnehavarna genom månatliga hyror att dras med för resten av livet. I andra länder hade man av tradition sett till att försäljningen av lägenheterna åtminstone täckte byggnadskostnaderna. Dessutom säger exemplet ganska mycket om hur dyrt det har blivit att bygga i Sverige, då lägenheterna ifråga säljs för upp till två miljoner kronor, vilket ändå inte räcker till att täcka kostnaderna. Som så ofta med de politiska ideologierna så är tanken fin, men att lägga sig i folks liv och affärer alltför mycket skapar ofta trassel.

I jakten på det perfekta samhället har länderna i Europa enat sig allt mer. Man tittar på varandra och inför liknande lagar och restriktioner. EU:s inträde i det svenska folkhemmet har komplicerat livet mycket och nu måste vi inte bara ha «rätt förhållning» (lagom) gentemot vårt egen gemensamma stat utan också Europas gemensamma stater. Överstatliga

instruktioner kommer som en ständig ström ifrån Bryssel och ibland blir enskilda stater dragna inför rätta, som i fallet med Datadirektivlagen som vi varit sena med att införa. Bryssel instruerar oss dessutom att skapa fler myndigheter. Som ett exempel så uppmanades svenska staten att upprätta fem nya vattenmyndigheter år 2004⁴⁸. Vattnet i Sverige var för övrigt i världsklass innan detta. Visst känns förresten ordet direktiv bättre än order? Som tack för denna inröstade husgästs visdom så betalar vi ca trettio miljarder kronor årligen till en statskoloss som de gamla Romarna inte ens hade kunnat fantisera om⁴⁹. Glassgubben på torget hemma som jag språkar med ibland berättade förtvivlat att i och med nya livsmedelsregler från Europanivå så behöver han nu sju olika myndigheters tillstånd för att sälja lite glass ifrån sin kiosk. Konsumenterna behöver känna sig trygga, heter det. När jag en dag föreslog att han skulle vrida sin glasskiosk nittio grader för att få bättre kontakt med potentiellt glasstörstande soldyrkare på torgbänkarna, så berättade han att det hade varit så krångligt att få tillstånden till nuvarande läge att han inte ville göra någonting förrän tillstånden går ut om två år. Centraliseringen ökar ständigt, men ofta med så små steg att vi knappt märker det. Vulkanutbrottet på Island år 2010 som spred aska i luftrummet över hela Europa avslöjade lite av hur långt centraliseringen egentligen har gått när Bryssel kunde stänga och öppna flygplatser på svenskt territorium som de önskade. Dessutom verkade det som att underlaget för besluten helt och hållet kom ifrån en källa, Meteosat och deras Londonbaserade datorsimuleringar. Vi håller på att skapa en extrem livsmiljö där trygghet och jämlikhet håller på att likställas med perfektion.

48 <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2007/2007103.pdf> (2008-01-23).

49 http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_____12259.aspx (2008-01-23).

Svenssons styrda vardag

Antalet anställda inom den svenska statliga byråkratin uppgick år 2007 till över tvåhundra tusen helårsarbetande personer⁵⁰. Om någon läsare skulle tycka att denna siffra inte är så farlig så tillkommer förstås hela nästa skikt med den kommunala byråkratin och ungefär sjuhundratusen anställda, plus de som är anställda i statens olika bolag med ytterligare hundrafemtio tusen individer. Det är en myndighetskontrollerande sektor som med tanke på landets storlek är enorm och som sysselsätter ungefär trettio procent av alla arbetsföra i landet. En del sköna kommuner i Norrland har till och med över femtio procent av sina invånare aktiva inom den offentliga sektorn. Svenskarna är världsberömda för detta. Som ett exempel på hur staten har vuxit sig obegripligt stor och komplicerad så för snart tre år sedan cirkulerade en nyhet om att ingen i landet, inklusive statsministern, visste exakt hur många statliga myndigheter som styrde nationen. Efter mediekritiken om hur det var möjligt att ingen hade koll på antalet myndigheter så kom Statskontoret i maj månad år 2005 ut med en rapport. Statskontorets primära uppgift enligt dess egen hemsida är att assistera regeringen med syfte att stärka statsförvaltningens förmågor. Antalet fastställdes till femhundrafemtio två stycken⁵¹. För ett så litet och oproblemiskt territorium som Sverige så är det en hög siffra. Över femhundra myndigheter vakar över svenskarnas vardagsliv. En bloggare som refererar till sig själv som Östra Ölands Fria Horisont släppte sedan också en läsvärd analys av innehållet i denna utredning⁵². Enligt

50 <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2007/2007103.pdf> (2008-03-25).

51 <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2005/2005121.pdf> (2008-01-11).

52 <http://kurtlundgren.webblogg.se/> (2008-01-11).

honom är fyrahundrafyrtio stycken av dessa rena byråkrati-myndigheter som kontrollerar och reglerar folkets aktiviteter (lägger näsan i blöt). Saken kompliceras vidare av att det finns så kallade tillfälliga myndigheter och myndigheter i myndigheten. Några för folket mer okända myndigheter som dök upp i rapporten och som kan vara värda att nämnas är: Skiljenämnden i vissa trygghetsfrågor, Delegationen för folkrättslig granskning av vapenprojekt, och Styrelsen för psykologiskt försvar. Eller vad sägs om Glesbygdsverket, Stängselnämnden, Elsäkerhetsverket, Institutet för psykosocial medicin, Statens växtortsnämnd, och Statens utsädeskontroll? Listan är hundratals namn lång och skulle kunna bli en utomordentligt tråkig bilaga till boken.

Nationsbeskrivningar, ekonomiska index och partipolitik behöver man inte nödvändigtvis känna sig påverkad av som individ i ett ultrakomplext samhälle, men hur ser det ut med din egen vardagsrelation till statsmakten? Har du kartlagt och identifierat den någon gång? Makten upplevs idag ligga längre bort ifrån medborgaren än någonsin, i form av städer, kommuner, regioner, landsting, länsmyndigheter, riksdag, statliga myndigheter, regering, och det överstatliga EU. De flesta upplever inte detta medvetet utan har fullt upp med att gå upp på morgonen, köra ungarna till dagis, ta sig igenom en arbetsdag, och hitta på något roligt att göra på kvällar och helger. Det är först när man ska göra något utöver den vanliga rutinen som man lägger märke till hur invävda och sammansmälta vi är i detta system. Svenska myndigheter har under hela ditt liv tänkt ut saker för dig att förhålla dig till som du ännu inte stött på. Olika exempel på detta kan vara när någon ska starta ett nytt företag, får inbrott hemma, ska bygga ett hus, blir anklagad för ett brott, vill starta en radiostation, eller vad som helst. De flesta jag känner blir både förvånade och frustrerade över den nivå av byråkrati, kontroll, och även skatter som ögonblickligen möter individen. I dessa situationer slås man ofta av slutsatsen att vårt samhällssystem är byggt utifrån premissen att det ska vara stabilt och tryggt, och att helst ska ingen ställa till med förändring. Jag föreslår att vi som individer lever i en

slags symbios med staten och att myndigheterna till och med håller oss i handen ända in i den privata tevesoffan hemma. För att ens få se på teve lagligt så kräver Radiotjänst in en kännbart hög skatt och de drar sig inte för att göra hembesök hos dig om de tror att du fuskat. Censurnämnden har vidare genom åren klippt i filmerna och avgjort vad som är passande för dig. Staten avgör också vad som är lämplig reklam eller diskriminerande reklam, oavsett vad tittaren eller företagen önskar eller tycker. Kanalbolagen som levererar programmen till dig får betala sanslösa summor till staten för att ens få rätt att sända program. Troligen är både teveapparaten och soffan du sitter i producerad efter någon myndighetsstadgad standard i fråga om material, hållfasthet och barnsäkerhet. Bara antinflammedlet i soffan innehåller mängder av gifter, som regleras och används enligt lag. Kaffet, läsken eller alkoholen du förtär framför teven är också ganska rigoröst granskad och kontrollerad av Livsmedelsverket och andra lämpliga myndigheter. Om du finner något kränkande eller stötande i utbudet i kanalerna så kan du enkelt på respektive myndighets hemsidor (DO) göra en anmälan. På detta sätt kan du hjälpa till med att hålla etern normativt korrekt. I nästföljande stycke medvetandegörs vår vardag utifrån systemets perspektiv och alla myndighetsinstanser står med stor bokstav.

Det är en vanlig morgon någonstans i huvudstaden. Herr Svensson, nummer 690313-2112, vars hemvist enligt lag är registrerad hos Folkbokföringen, är på väg upp ur sin säng. Med honom vaknar samtidigt en samhällsekonomisk aktivitet via den juridiska entiteten, organisationsnummer 969906-1xx6, som han utgör och vilken är registrerad hos Skattemyndigheten och Bolagsverket. Via exempelvis <http://www.upplysning.se> får vi reda på allt om hans civila och ekonomiska status. Hans inkomst, förmögenhet, civilstånd, fastigheter, betalningsanmärkningar, kreditvärdighet, skulder och annat finns registrerat. Han bor i en fastighet där varje lägenhet har sitt eget nummer hos Skatteverket. Hyror-na är noga reglerade av det statliga organet Hyresnämnden, vars primära uppgift är att se till att han inte gått med på att betala för mycket för sitt boende. Herr Svenssons årsinkomst

är enligt arbetsgivarens tvingande kontrolluppgift till Skatteverket lågt nog för ett tillskott av bostadsbidrag ifrån Försäkringskassan, vilket håller hyran nere något ytterligare. Hans femåriga dotter ifrån ett tidigare äktenskap bor hos honom varannan vecka efter direktiv ifrån Socialtjänsten och Barnombudsmannen. Dessa har sedan fastställts i Tingsrätten. Till frukost äter de flingor som Livsmedelsverket har godkänt för försäljning i Sverige. De tar även några C-vitamin tillskott som Socialstyrelsen har rekommenderat och som finns att köpa för ett subventionerat pris på Apoteket⁵³. Innan de ger sig iväg för dagen, så tittar Herr Svensson på statliga SVT's nyhetssändningar och får del av SMHI's rapporter om vädret och Smittskyddsinstitutets varningar om den uppflammande vinterkräksjukan. Han njuter av en stor och fin plasmabild efter sitt nya teve-inköp. Radiotjänst har redan skickat krav på teve-skatt, eftersom uppgifter om hans inköp skickades direkt till huvudkontoret i Kiruna ifrån tevehandlaren, som enligt Riksdagens teveinnehavslag var tvungen att anmäla honom. Han kopplar också upp sig mot internet med sin dator som är övervakad av FRA, och via Vägverkets informationssida konstaterar han att vägarna är torra nog för att han för Polismyndigheten ska få köra på sina året-runt-däck denna morgon. Herr Svensson ska börja sin dag med att först köra sin dotter till det statssubventionerade Kommundagiset i närheten. Länsstyrelsen har gett honom tillstånd till att göra detta genom ett körkortsutfärdande. Bilen är registrerad i Fordonsregistret med nummer EEE 7x3 och bilskatten fick Kronofogden påminna honom om i år då Posten troligen slarvat bort utskicket. Bilprovningen har också gett honom godkännande för att få köra sin bil ett år i taget. Innan de går sätter de fram vatten och mat åt huskatten som ska räcka till kvällen. Jordbruksverket har fastslagit att husdjur måste ha tillsyn två gånger per dag och så få sitt sociala behov uppfyllt. Efter att ha släppt av sin dotter kör Herr Svensson till Försäkringskassan för att lämna av månadens rapport av pappaledighetsbidrag och sjukdomsersättning (VAB). Han hinner med ett stopp vid Arbetsförmedlingen för att kolla upp lediga tjänster innan han måste vara på sitt jobb som

53 Sverige var ett av de sista länderna i världen att överge Statsmonopolet på försäljning av läkemedel. Endast Cuba och Nordkorea sägs återstå.

vikarierande inspektör vid Arbetsmiljöverket i Solna. Hans jobb består i att göra oanmälda inspektioner på arbetsplatser i Stockholms län efter tips ifrån allmänheten. Han har ganska nyss börjat detta jobb efter en längre tid av sjukskrivning där han bollades mellan Landstinget och Socialen. Under dagen passerar han vägtullarna ett antal gånger, där Vägverket och Skatteverket drar in trängselskatt. Miljöverket och SCB (Statistiska Centralbyrån) gör gällande att det är bra för staden. Under lunchen går han och klipper sig. Statens Jämo (Diskrimineringsombudsmannen) ser till att han priset är samma som för damklippningar. Han tankar bilen på en mack vid en av avfarterna från de stora lederna genom staden, och 70 % av priset går till Statskassan i samarbete med Energimyndigheten och Momsverket. På vägen hem efter arbetsdagens slut stannar han till vid SJ:s utlämningsställe Bussgods och uppvisar där sitt statligt godkända och mikrochippade ID som Passmyndigheten utfärdat, för att få ut sitt paket. Tullverket hade varit framme och lagt på nästan 30 % tull och Postverket en oväntad administreringskostnad, som han måste betala på plats. I dagens postskörd finns ett brev från Centrala Studiestödsnämnden som hotar att dra in studiebidraget om han inte uppvisar bättre studieresultat på sina kvällskurser på högskolan. Även ett brev ifrån Skattemyndigheten har kommit som förklarar att de öppnat upp en utredning om honom, efter misstankar om undanhållna tillgångar. Han sätter på radio på det statliga P1 och bläddrar lite förstrött i tidningen. Det står bara politiskt korrekta saker idag med, men det statliga Presstödet möjliggör tidningens fortsatta existens. Herr Svensson ger sig efter middagen iväg ner till den lokala schackklubben, som lyfter ett ansevärt Föreningsstöd. Brandmyndigheten och Räddningsverket har godkänt att lokalerna får användas. Under hela dagen har Herr Svensson passerat oräkneliga övervakningskameror, på vägarna, i butiker och på offentliga platser. Vidare har han lämnat elektroniska avtryck överallt under sin dag i form av vägtullspasseringar, betalkortsuttag, portkodslås, och mobilsamtal. Dessutom har han varit förpliktigad av mängder av lagar under sin dag. Lagarna kan ses som juridiska territorier där olika uppsättningar lagar avlöser varandra beroende

på var man är eller vad man gör. Lagarna skiftar efter plats (trafiken, på jobbet, restauranten, hemma), och efter vilken samhällsroll (anställd, inspektör, pappa, trafikant, bankkund) man står i för tillfället. Efter en framgångsrik match nere på schackklubben, så kommer han hem, sätter på en kopp te och innan han somnar läser han en spännande bok om nybyggare i Vilda Västern.

Så här ser en helt vanlig dag utan avvikelser ut i Svensson liv. Observera att han endast gör helt ordinära, okontroversiella rutiner och ändå är myndighetsrelationen kompakt och innestlad i stort sett i varje moment. Tänk hur andelen inblandning ifrån statens sida exponentiellt skulle öka om han skulle vilja bygga en skyskrapa på Odenplan i Stockholm, starta en ny investmentbank eller börja importera ett nytt hönsfoder till jordbrukare över hela Sverige. Tänk vidare om man beskrev statssystemets inblandning i ett multinationellt företag eller en plats med tiotusentals arbetande människor som en trafikerad hamn eller en flygplats. Antalet lagar som man passerar under en vanlig dag är svindlande komplicerat att förhålla sig till. Även de flesta chefer jag träffat på kan sällan ge direkta svar på enkla frågor utan måste ständigt konsultera lagen för att veta vad som gäller i varje given situation. Byråkratin är en mardröm för den som vill något extra.

Troligen känner nu de flesta av oss igen oss i Herr Svensson liv och kanske har vi alla dramatiska exempel på komplicerad byråkrati att berätta. Det mest anmärkningsvärda är ändå att vi alla blivit en aktiv del av detta system. Vi har genom åren lärt oss att tänka i myndighetstermer och frångår alltmer den direkta relationen människa till människa. Anta att någon chef i förbifarten säger något nedlåtande till dig, eller till och med berör dig på ett sätt som känns felaktigt. För vissa kan det kännas som allt hela världen har rasat. Om det hela känns kränkande och du blir både förvirrad och indignerad över vad som hänt, hur går du nu tillväga? De flesta av oss tänker nog omedelbart att det måste vara förbjudet. Man frågar kanske någon kollega om vad som gäller och någon brukar alltid veta vad lagen säger. Nästa steg för väldigt många är att nalkas facket och ta reda på exakt vad som gäller med

rubricering och åtgärder. En annan fråga blir vilken myndighet som reglerar en sådan situation. Med detta vill jag bara belysa att vi svenskar är djupt tränade och indoktrinerade till att intuitivt luta oss mot lagen, systemet, och myndigheterna. Observera att de flesta av oss inte skulle samla ihop några polare och slänga av teglet på chefens tak hemma och vi skulle inte ge personen ifråga en hederlig snytning eller en offentlig utskällning. De flesta av oss skulle heller inte arbetsstrejka eller skriva en insändare i tidningen. Framför skulle de flesta av oss inte konfrontera chefen personligen. Nej, i Sverige har vi tränats till att sköta sådana här djupt personliga och emotionella saker professionellt. Vi fyller istället i en kränkingsanmälan på myndigheternas hemsida och låter facket prata med arbetsgivaren om vad som har utspelats. Eventuellt så sjukskriver vi oss också och berättar för alla vi känner hur synd det är om oss. Kanske arbetsgivaren tappar hakan av förvåning när ett brev ifrån myndigheterna helt plötsligt dimper ner på kontoret. I Sverige är vi extremt lagom. Konfliktundvikandet, systemtilliten, och överlåtdet till juridik ryms alla i ursprungsdefinitionen av lagom. Om du tror att exemplet ovan är överdrivet och saknar förankring i hur det ser ut i Sverige idag, så observera nyheterna under värmeböljan i början på juni månad. Arbetslivsverket rapporterade att de blivit nedringda av folk ifrån hela Sverige som undrade hur varmt det får vara på en arbetsplats⁵⁴? Sådana är vi i det svenska samhället. Det naturliga hade kanske istället varit att köpa en fläkt eller skaffat portabel luftkonditionering? Nu undrar ju förstås alla istället vad Arbetslivsverket svarade. Inte oväntat finns det en massa regler, undantag och formuleringar rörande värmeböljor, skälighet, driftsverksamhet, kontrakt och så vidare, men tydligen ska man ha 20-24 grader som arbetsmiljö och under kortare tider får det fluktuera upp till hela 30 grader. Det ska alltså vara lagom varmt.

54 <http://www.arbetslivsinstitutet.se> (2008-06-28).

Storebror älskar lagen

Jag fick parkeringsböter. Första gången det händer är ofta förknippat med ångest och man känner sig inte som samhällets coolaste medborgare när man lossar böteslappen ifrån bilens vindrutetorkare och läser av den ekonomiska domen. Enligt uppgift hade jag brutit mot parkeringsparagraf 30. Detta innebar att jag inte hade fäst parkeringslappen fullt synligt i fönstret på bilens insida. Det fascinerande med boten var att det medföljde en lista på trettiofem olika sätt att felparkera sin bil på, alla potentiellt bötesbelagda. Det krävs stor fantasi för att ens komma på så många varianter av olovlig parkering. Bilen står ju stilla när det så kallade brottet begås. Än mer fascinerande var att inse att Polismyndigheten i detta fall hade passat på att samtidigt kontrollera om min bilskatt var betald och bokfört det i en egen liten kolumn. Det fanns vidare fyra kolumner benämnda VF, HB, VB och HF, som var tomma. Uppenbarligen kände inte lapplisan i detta fall att hon orkade kolla spårdjupet (eller gällde det kanske lufttrycket?) på mina fyra däck på bilen också. Det verkar i alla fall som att det finns potential för att kunna bli bötfälld utifrån däckens skick även när bilen står stilla. Om någon fortfarande så här långt in i boken inte köpt tesen att vårt samhälle är extremt och förunderligt låt mig ta några exempel på kriminella handlingar som kan göras med en stillastående bil enligt vårt samhälle och parkeringslag 1976:206. Du får till exempel bötesstraff om du har «parkerat med något hjul utanför parkeringsruta» (ett av fyra hjul räcker alltså), «stannat så att vägmärken skymms» (ifrån vilken vinkel?), «stannat eller parkerat inom ett avstånd av tio meter från cykelöverfart» (vem ska skyddas med denna regel?), eller «parkerat i terräng» (inkluderar det skogen?). Dessutom finns det paragrafer i lagtexten som lyder «annan överträdelse enligt

anteckning». Kanske denna blir aktuell om man blockerat ingången till snabbköpet eller ställt den i nittio grader fel vinkel hemma i bostadsområdet? Bilen ägs formellt ägs av min bror, som ofta bor i utlandet. Det riktigt förunderliga i denna lilla eskapad kvarstår. Enligt den svenska lagen så är han skyldig att driva in bötesbeloppet åt Polismyndigheten, eller betala bötesbeloppet själv. En besynnerlig lag tvingar bilägarna att bli agenter åt staten för att komma åt själva bilföraren. Det är lite som att fastighetsägaren skulle vara ansvarig för andras brottshandlingar som sker i huset. Det är inte så sciencefictionartat som det låter. Se bara lagen om elektroniska anslagstavlor där ägaren till datorservern är ansvarig för allt som andra skriver på forum (1998:112) och kan få upp till två års fängelse om man försummar att censurera sådant som kan anses vara kränkande. Min enkla erfarenhet ifrån vardagen står som ett exempel på att storebrorsamhället håller ett öga på dig och din stillastående bil.

I Sverige kommer det ut hundratals nya lagar och förordningar varje år. Samhället har blivit komplicerat och det räcker inte längre med att man inte får döda, stjäla och ljuga. Lagtexten varje medborgare förmodas följa och känna till är idag över tretusen sidor tjock i finstil text. De flesta av dessa tusentals lagar passerar oss obemärkt förbi och dyker upp i våra liv först när vi ger oss in på något nytt och därmed träder in i ett nytt så kallat lagrum. Varje enskild lag har i sig självt ofta upp till hundra paragrafer med lagtexter och detaljutvikningar. Lagarna i Sverige består inte endast av de statligt annonserade som finns samlade i den berömda blåa boken, Svensk Författningssamling, utan många av myndigheterna har sina egna lagsamlingar och får utlysa dem utanför författningssamlingen. Ytterligare har varje län sin egen författningssamling av lagar och regler och sedan ytterligare varje kommun likaså. I Näringslivets regelnämnd⁵⁵ så kan man få en uppfattning om vilken lagbörda som ligger på folket. För dem i Sverige som vill driva företag finns ungefär 1000 lagar, 2000 förordningar och 70 000 regler. Det finns smått otroliga 75 myndigheter som vill ha in uppgifter

55 <http://www.nnr.se> (2008-09-13).

från företag och antalet blanketter som samlas in uppgår uppskattningsvis till något under 100 miljoner stycken årligen. En annan uppskattning som görs enligt samma källa är att kostnaden för att administrera alla dessa regler ligger på ca 30 000kr per anställd och år i mindre företag. Antalet regler förväntas fortsätta att växa med 5 % årligen. Alla dessa siffror kan säkert diskuteras men illustrerar väl vilken djungel det är att försöka leva i detta. I 1974 års regeringsform har fastslagits att en lag endast kan ändras eller avskaffas om en ny lag bildas. Detta är den så kallade formella lagkraftens princip och skyddas i grundlagen. Det verkar som att vi får leva med denna intrikata lagsituation över all överskådlig framtid.

Om någon tror att svenska staten inte är särskilt involverad i ens vardagsliv så beror det oftast på att man inte har koll på lagarna (vilket man är ålagda enligt lag att ha). Lagen om hemlig rumsavlyssning (2007:978) ger staten rätt att installera övervakningsutrustning i ditt hem om det finns misstanke om till exempel hot om våld. Lagen om tillsyn över hundar och katter (2007:1150) kräver i tjugosju paragrafer märkning, registrering, databasbehandling och äganderättskontroll av hundar. I Lagen om tävling med hästdjur (2007:629) regleras bland annat att endast en viss procent av tävlingsprissummor i hästtävlingar får gå till avelsarbete. I princip finns det alltid en lag som reglerar varje situation i våra liv och inte ens när man dör slutar lagen att verka. I vårt land finns en överraskande mängd lagar som behandlar ens död, trots att situationen borde vara ganska rudimentär. Det börjar med Lagen om kriterier för bestämmande av människans död (1987:269). Enligt lagparagrafen är du fullständigt död när hjärnans funktioner har fallit bort. Om det inte finns någon kropp så regleras dödförklaringen istället av Ärvdabalken (kap.25) där det finns fler instruktioner. Enligt Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 1987:32) så fastställer läkaren dödsfallet efter att själv ha undersökt den avlidne. Vid förväntade dödsfall kan en sjuksköterska göra samma bedömning. Nästa steg blir Folkbokföringslagen (1991:481) som reglerar begravningstillstånd och kräver dödsregistrering hos lämplig

myndighet. Begravningslagen (1990:1144) träder sedan in med regler om dödsbevis och dödsorsaksintyg. Den påvisar hur dessa ska fyllas i och vart de ska skickas. Polismyndigheten kan även behöva bli inblandad om det finns fog för obduktion och detta regleras av Obduktionslagen (1995:832). I lagförordningen för Rättsmedicinalverket finns instruktioner om vilka som ska ansvara i medverkan med domstol, länsstyrelse, allmän åklagare och polismyndighet (1996:613). Begravningsförordningen (1990:1147) innehåller ännu fler regler. Här finns även ett bemyndigande till Socialstyrelsen att i samråd med Riksskatteverket, Rikspolisstyrelsen och Rättsmedicinalverket utforma nödvändiga blanketter. Socialstyrelsen har mer föreskrifter för hälso- och sjukvården vid dödsfall (1996:29). Naturligtvis finns också Sekretesslagen (1980:100) för de inblandade i undersökningen av den döde. Lagar är inte bara till för de levande och de är till för att följas.

Argumentet för mer regelverk i vårt land är alltid att någon ska skyddas. Statsindividualismen har stålsatt sig till att försvara och underlätta för den svaga människan. Det är svårt att vara emot detta trygghets- och rättviseargument och således fortsätter lavinen av lagar att skölja över samhället. Vi ska ha ett säkrare och tryggare samhälle till alla. Trafiklagar är en av vår stats hjärtebarn då det upplevs som farligare än mycket annat att röra sig i höga hastigheter. Trafiken är intressant att studera då det kan ses som en miniatyrmodell av samhället i stort. Synen på lagar och regler, straff och brott, ordning och reda, säkerhet och trygghet, lyser tydligt igenom i just trafiksituationen. Staten vill ha det «lag-om» (rätt förhållningssätt), som bekant. Den ständiga propagandan i nyheter och media är att åtskilliga människoliv rent statistiskt skulle sparas in årligen om man bara införde mer åtgärder. Vi har infört älgstängsel och mitträcken över tusentals kilometer över hela vårt ofta obebyggda land för astronomiska summor. Vi har vägs skyltar till oändlighet, som en vän från Österrike en gång pekade ut för mig. En gång räknade jag antalet vägs skyltar i en simpel, relativt ofrafikerad trevägskorsning, utan trafikljus. Det var ofattbara tjugofyra stycken som talade om för dig allt mellan himmel och jord.

Det fanns skyltar om väjningsplikt, påbud, gatuskyltning, huvudled, stoppskylt, övergångsställe, parkeringsförbud, gångbana, hastighetsskylt, återvändsgata med mera. Jag räknade förstås inte alla vägmarkeringar på vägbanan, kantstenar, trottoarer, refuger och så vidare. Detta bara i en av ett dussintals korsningar i en liten stadsdel, i en liten stad, i en liten region, i ett litet land. Resursslöseri? Var och en av dessa skyltar kostar från 1,000kr till 15,000kr, enligt uppgift ifrån Vägverket. I många andra länder räcker det med en väg och en bil så klarar man sig ganska hyfsat. En normalbegåvad människa skulle utan tvivel kunna navigera sig genom en korsning utan minsta problem genom att helt enkelt förhålla sig till annan trafik, utan att ta hjälp av en enda vägs skylt. Faktum är att vägs skyltar ofta får som effekt att man slutar tänka och göra riskbedömningar själv. Lagg märke till antalet vägs skyltar omkring dig någon gång och du kommer att bli förvånad över antalet stora järnpinnar nedstuckna i marken med jättelika ljusreflekterande plåtskyltar. De står som markörer för vår törst efter ordning och reda. Vi har bara lärt oss att sudda ut dem i vårt medvetande så att landskapsbilden ska kunna behålla en nivå av harmoni för oss. När jag i skrivande stund tittar ut genom fönstret ifrån biblioteket där jag just nu skriver så räknar jag till fyrtio ordentliga vägs skyltar i reflekterande plåt. Naturen och bergen har fått offra och ge upp sin malm för att skattebetalarna i vårt höga Norden ska ha möjlighet att hushålla sig med alla dessa påbud och regler. Nästan varje vecka kan man på insändarsidorna i dagstidningen hitta önskemål om vägs skyltar på vissa ställen. Fadäsen är ju att inget tittar på skyltar när man kör, vilket dessutom vore farligt. Skyltarnas egentliga funktion är att skapa en idé om ordning och utgöra grund för tvister. Jag tror personligen att förbud och varningar är ett mycket dåligt och ineffektivt sätt att skapa trygghet och säkerhet. Att bara förbjuda barnet från att röra eluttaget, kniven eller tändstickorna är inte på långa vägar så effektivt på sikt som att gradvis lära barnet att hantera och respektera farorna i dessa. Förbudet leder oftast till att man får en omogen människa som antingen är livrädd för att röra dessa eller som brinner av lust att testa dessa när ingen ser

på. Ingetdera är önskvärt. En stad i Holland konstaterade att i takt med att antalet vägs skyltar ökade så ökade också antalet trafikolyckor⁵⁶. Stadens styrande beslöt sig för ett vågat experiment och monterade ner alla vägs skyltar och andra trafiksäkerhetshöjande hinder. Det häpnadsväckande resultatet var att antalet trafikolyckor drastiskt sjönk och antalet personskador nästan föll till nollstrecket. Om människor tvingas ta ansvar själva, så kan det bli både säkrare och tryggare.

Lagen är en märklig fenomenologisk företeelse. Vad händer med en lag som många eller de flesta bryter mot? Ett exempel är att de flesta går mot röd gubbe. Det är förbjudet enligt svensk lag. Enligt en undersökning ifrån Lunds universitet med stöd från Vägverket så går minst tjugofem procent av alla fotgängare alltid mot röd gubbe⁵⁷. De flesta trycker på gå-knappen vid övergångsstället, som om det skulle legitimeras situationen när man inte orkar vänta. I riksåklagarens bestämmelser är nu böterna slopade för att gå mot rött ljus. Uppenbarligen är det ju en stor del av folkets vilja gå mot röd gubbe. Borde då inte en representativ demokrati skriva om lagarna därefter? En demokratisk lagar förmodas inte ha något egenvärde till skillnad från Guds bud i en fundamentalistisk kultur. Min tes är att i takt med komplexiteten i det postmoderna samhället så måste lagarna mer och mer bli en vägvisare för vad som är rätt och fel. Människan verkar ha ett omätligt behov av existentiell moral och mening och i takt med religionens uttåg ur vårt samhälle så kanske lagen måste fylla detta tomrum? Kan en av anledningarna till vårt folks nästan odelade entusiasm för mera lagar vara att detta är en ersättning för ett religiöst värderingssystem? Var får vi i sekulariseringens Sverige utlopp för detta idag, om inte i vår statsmodell? Vi kanske inte alltid önskar följa alla lagar, men vi vill ha dem som etiska vägvisare. Fortkörningen är ett exempel på denna kluvna inställning. Vi vill köra så fort vi önskar, men samtidigt har vi lärt oss att tycka att staten bör hindra oss i detta. Det är ju moraliskt fel att köra fort, eftersom vi sätter andras liv på spel. Detta har fått

56 Dagens Nyheter (050917).

57 <http://www.tft.lth.se/rapporter/7182.pdf> (2008-05-12).

som konsekvens att vi har farthinder överallt som kommer och går som modeflugor. Ena året är det vägbulor, nästa år är det betongklossar. Antingen får man stanna hastigt eller köra vild slalom runt. I båda fallen mår alla i bilen dåligt och miljön hostar när man gasar iväg. Ibland smalnar man av vägen så bara en mötande kan passera åt gången och det blir ofta en farlig situation. Andra åtgärder är fartdämpande 30-skyltar. Ibland införs fartskyltar som offentliggör din hastighet på en elektronisk display. Att få sina synder skyltade är alltid jobbigt. Skuldbeläggande skyltar som visar lekande barn och hundar finns också. Vägrefuger och rondeller är andra knep. Vi har lärt oss att tycka att allt det här stöket är normalt, men visst låter det extremt när man beskriver det för någon utomstående? På de större vägarna har man som bekant börjat plantera fartkameror. Den ödmjuka summan för en sådan räknas till runt en halv miljon kronor plus över femtio tusen kronor i underhåll årligen⁵⁸. Möjligen sänker dessa hastigheten i genomsnitt över en viss vägsträcka vilket också är målsättningen. Däremot blir trafikrytmen komiskt ryckig och antalet frustrerade omkörningar ökar, speciellt förbi dem som inte fattat att bilens hastighetsmätare som regel alltid visar väsentligt mer än den verkliga farten. Detta regelrätta krig som förs mot den olydige trafikanten kostar förstås mycket pengar, tid och arbete åt samhället. Det är som en religiös cirkel som inte bör rubbas. Pondera istället att den individuella och kollektiva lyckan av fortkörning och frihetskänslan i förlängningen kanske är värt oändligt mycket mer än att alla ska hållas tillbaka och ha dåligt samvete? Kanske får istället fria fartgränser som ett tankeexperiment överskådliga positiva effekter? Denna modell med fri hastighet under ansvar är prövad i delstaten Montana i USA med positiva resultat. Man kan tänka sig att den nyvunna friheten gör att folk blir gladare, får mer en känsla av ansvar och kanske till och med skärper sig mer i trafiken? Möjligen medför det positiva känslor som till och med spiller över på andra delar av livet?

58 <http://www.vv.se> (2008-05-12).

Låt oss ta analysen om hur parkeringen avslöjar vår folksjäl och vår relation till lagen ytterligare ett steg längre. Istället för att se lagen som en godtycklig uppsättning regler, så lägger många en djupare mening i det. Det uttrycks bland annat genom att många känner skuld efter att ha överträtt trafikregler eller fått en parkeringsbot på vindrutan. Många skulle känna att de gjort något fel, vilket går i linje med tesen om att lagen idag fyller funktionen som meningsskänkare och rättsskipare. Notera att dessa känslor uppstår trots att man inte skadat eller kränkt någon. Vi är inte ens i närheten av någon moralisk gyllene regel där man bör tänka på sin nästa, och ändå känner många en skam. För en psykolog illustrerar detta något av hur verklig och djup relationen till den osynliga staten och den osynliga lagen har blivit. Man kan återigen dra paralleller till behovet av en moralisk övervakare. Många tar också lagen så allvarligt så att de blir irriterade på andra som parkerat fel eller underlåtit att betala för sig efter anvisningar. En insändare i tidningen för någon månad sedan relaterade att skribenten i fråga övervakat parkeringsrutan för handikappade vid torget i staden under en dag och till sin fasa konstaterat att den emellanåt användes av obehöriga. En riktig skam, tyckte han. En kompis till mig rådde vid ett tillfälle ut för något liknande då en främling kom och bad honom veva ner rutan medan han satt och väntade i bilen på att hans fru skulle komma ut från ett köpcentrum. Personen var tydligt upprörd och förklarade att man under inga villkor kunde stå med bilen på denna plats. Tänk att en vanlig privatperson kan känna sig tvungen att bli en agent åt staten i en sådan harmlös situation. Faktum är att vår syn på lag och ordning i trafiken till och med kan betecknas som neurotiskt. Kännetecknet för ett neurotiskt sinnelag är en snar tendens att uppleva känslor av ångest, skuld och vrede⁵⁹. En neurotisk människa upplever oordnade och okontrollerbara situationer som hotfulla. På Socialstyrelsens hemsida hittas publikationer som definierar neurotiskhet som en tendens till tvångsmässigt ordningsbeteende⁶⁰. Det kanske är hög tid att se över vår överdrivna strävan efter ordning och kontroll? Prova att parkera helt galet någon gång eller köra mot rött ljus

59 DSM IV Sourcebook (1997). American Psychiatric Publishing Group. New York.

60 <http://www.socialstyrelsen.se> (2008-11-23).

i en tom korsning sent en kväll och du kommer att få känna hur det stramar i hela din varelse. Det kanske är staten som flyttat in i ditt huvud och som inte vill komma ut?

Övervakning och skatter

Hemma hade vi en ganska sofistikerad baby-watch som trådlöst sände bild och ljud ifrån barnkammaren till en upphängd liten LCD-skärm på bästa plats i vardagsrummet. Den var väl inom synhåll ifrån varje plats i vardagsrummet där man tillbringade mycket social tid i vårt hem. När jag utifrån mitt hemelektronikintresse entusiastiskt demonstrerade den för gäster och bekanta så fick jag ofta en lätt road (och samtidigt lite oroad) gliring som gick ut på om det verkligen är moraliskt rätt att övervaka sin dotter på detta sätt. Med hjälp av lite humor kom vi oftast överens om att när dottern förstår och känner att hon är övervakad, då är det kanske dags att sluta med videobilderna från hennes nattsömn. Från detta triviala exempel av övervakning av ett barn i familjens regi så är steget inte långt att applicera samma fråga på övervakning av medborgaren i statens och samhällets regi. Så länge vi inte förstår och känner att vi är övervakade så är det ingen som protesterar, precis som med vår lilla tvååring.

Nu har ju överförmyndandet inte installerat övervakningskameror i våra hem, så någon tycker kanske att liknelsen haltar. Dock så kan ingen längre argumentera emot att vår rörelse och framfart i samhället är noga övervakad. Överallt registreras vår aktivitet. Kontokortsanvändandet registrerar dagligen vår rörelse som ett plottat spår på en digital karta och ID-kortet används ideligen som ett registreringsverktyg. Varje gång du hämtar ut ett paket på posten så skrivs ditt personnummer in i datorn. Du kan inte längre åka tåg i Sverige utan identifikation, då SJ gått över till ett personligt biljettsystem. Det hela är mycket likt det gamla Sovjetunionen där man inte kunde ta sig från en stad till en annan utan personligt pass. Du kan inte ens sätta in summor på banken

längre utan att bevisa vem du är och att sätta in någon summa anonymt som en gåva är inte längre möjligt. När du betalar räkningar över kassa idag så matchas ditt ID i realtid mot folkbokföringsmyndigheten, så att inga svarta pengar ska komma in i systemet. Övervakningen sträcker sig ut över vårt fordons registreringsnummer som filmas i parkeringshusen och på otaliga nyckelplatser. Längsmed vägarna växer antalet fartkameror varje år. Övervakningskameror finns i var och varannan affär, de flesta torg, och på offentliga platser. I dagarna förs även en diskussion om att sätta upp kameror i skolor och på extra brottsdrabbade platser över hela landet. Väl hemma kräver myndigheterna kunskap om var du bor och dina ekonomiska förhållanden. Du måste deklarerat och bokföra din aktivitet ner på kronan och fängelsestraff är självklarheter vid försummelse. Dina affärer och göromål på internet lämnar spår efter sig och övervakas av bland annat brotts- och skattemyndigheter som regelbundet begär ut banktransaktioner från privatpersoner. Många känner sig tryggare om de vet att någon övervakar en och motståndet mot denna utveckling är ibland helt obefintligt, särskilt efter större kriminella incidenter. I England ligger de som bekant ett steg före i denna utveckling och låter övervakningskamerorna utmed vägarna registrera alla passerande bilar med syftet att kunna rekonstruera en bils eventuella flyktväg eller liknande. Där har de även börjat med interaktiva kameror som har en operatör i en övervakningscentral som kan ropa ut över gatorna vid så kallat anti-socialt beteende. Detta innefattar utöver självklara våldsamheter, klotter, superi och nedskräpning. En stad, Middlesborough, har täckt hela sitt centrum med kameror, så det inte längre finns några döda vinklar. De preliminära utvärderingarna pekar på att brottsligheten sjunkit där det finns kameror, men ökat på andra ställen. Man talar om miljontals kameror för framtiden. Man kan ju betänka att det också är ett brott att fildela via datorn och mobilen, att inte skotta trottoaren, eller att hota sina bångstyriga barn med stryk, så användningsområdena för dessa kameror kan komma att bli många i framtiden. Man talar om ett liknande system i Sverige och det är gissningsvis bara en tidsfråga innan det är infört. Man får ju

buga och imponeras över bloggarnas frenetiska kamp mot till exempel avlyssningslagen FRA som försiggått i Sverige, men med statens moraliska monopol så var det förstås bara att vänta ut motståndet och sedan implementera den. I vår variant av parlamentarisk demokrati så väntar man oftast bara ut gnället så att inte man inte förlorar politiskt mandat och sedan driver man igenom de nya föreskrifterna när media har annat att syssla med.

Denna övervakningsvåg gäller generellt för hela västvärlden och alla moderna nationer. Särskilt fokus ligger ofta på offentliga transitplatser som flygplatser, tunnelbanor och järnvägsstationer. Notera bara hur resandet för alla Jordens invånare har förändrats efter att två flygplan flög in i skyskraporna på Manhattan år 2001. Även om terrorismen är ett av våra absolut minsta problem i världen sett till antal döda eller skadade, så är det en så spektakulär företeelse att makthavare tävlar om att göra samhällena tryggare, som det heter. Det finns även reliabel statistik som visar att särskilt flygplansrelaterade bombdåd och kapningar stadigt har minskat decennium efter decennium efter sjuttioalets toppar⁶¹. Idag är det ändå rutin att ta av sig skor, bälten och överlåta allt personligt åt inspektörer. I USA måste alla passera genom så kallade Body-scanners där nakenbilder passerar ständig revy för de säkerhetsansvariga, och för att komma in i USA tar man ofta fingeravtryck och iris-bilder. Jag kommer ihåg tiden på 90-talet då jag kunde flyga till och från USA med en sju centimeter lång fällkniv på nyckelknippan i fickan utan minsta problem. Flygplatserna liknade då mer bussterminaler där man ofta han med planen även om man kom springandes till check-in minuter innan avgång. Idag hinner man knappt med flygplanen även när man kommer två timmar innan på grund av alla kontroller och man får knappt ta med sig en Coca-cola, hudkrämer eller babyvälling längre. Man tappar lusten att resa när man måste köa som ett objekt presenterandes sitt pass och boarding card likt en kriminell som är skyldig till motsatsen är bevisad. Jag känner vänner som suttit i förhör i upp till fem timmar vid inresa till annat land. Flygplatser intresserar sig

61 Taleb, Nassim (2007). The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable. Random House.

speciellt för den nya lögnscannertekniken som är på gång⁶². Lögn-detektorer har redan i många år använts av domstolar och polismyndigheter och validiteten av resultaten har varit omtvistade. Nu håller forskare på att skapa en teknik som ska kunna avläsa aktivering av lögn- och kreativitetscentra i hjärnan på avstånd. Man har upptäckt att vissa delar av hjärnan stimuleras på ett särskilt sätt vid fabricering av fakta och detta kan man redan idag med viss precision registrera i en hjärnscanner. Målet är att i framtiden kunna avläsa detta på avstånd, kanske på upp till tio meter i bästa fall. Den tekniska svårigheten är att de vågor som kan avläsa hjärnaktivitet har en väldigt kort radie. Alla nya ID-kort har ett inbyggt chip och kan redan idag framgångsrikt läsas av på detta avstånd. Fördelarna med denna övervakning går ju knappt att argumentera mot? Man kan ju se efter bråkstakar, mentalsjuka, svaga och barn. Man förhindrar terrorister och andra med ont uppsåt att ställa till med o-lag. Skrämmande framtidsscenario ligger framför oss, och min poäng är att efter lagimplementering och medföljande indoktrinering så kommer ingen att tycka att det är särskilt märkligt. Vi är superflexibla som samhällsvarelser och kan svälja och vänja oss vid vad som helst. Är det något man vill förhindra så måste man göra det innan man vant sig.

En annan typ av övervakning som vi är mest bekanta med ifrån det gamla Östeuropa är angiveri. Det är ett system där medborgarna är förpliktade att rapportera alla observerade avvikelser ifrån sin vardag. Oftast är angivare antingen betalda eller hotade av straffpåföljder om de inte fullgör sina plikter. I Sverige finns ett liknande system på plats och nästan alla institutioner, professionella och företag har anmälningsplikt. Kommunen, socialen och polisen bokstavligen lever på tips ifrån angivare. Den så kallade lag och ordningsnormen är väldigt stark i vårt samhälle och till och med en felparkerad bil kan föranleda ett samtal till myndighet. Som vi har sett verkar det som att vi känner oss naturligt allierade med myndigheterna. Jag roar mig ibland med att lyssna av polisens frekvenser och även i en liten småstad som min hör man ibland polisen rycka ut på medborgarnas (angivarnas)

62 Lögnaktigt. Fokus (5/2008).

tips på misstänkt fylleri, haschrökande ungdomar, övergivna bilar och så vidare. Även svartarbete, misstänkt begagnat-handel, uthyrningsverksamhet, familjeolägenheter, utreds som regel utifrån anmälningar ifrån anonyma personer. En nära vän fick påhälsning av Skatteverket för personlig revision av hans bankkonton efter ett anonymt tips ifrån en sur granne. Det är svårt att förhålla sig normalt till omgivningen när sådant ligger latent i luften, men jag tror inte de flesta tänker på detta längre. Stasi-myndigheten i gamla DDR hade nog varit väldigt imponerad av våra invånares beredvillighet att samarbeta med överheten. Där fick man mer eller mindre skrämman invånarna eller anställa dem. Här gör vi det frivilligt och med belåtenhet. En annan bekant ägde ett obebott hus utanför staden, som belades med 60,000kr böter av kommunen efter att en granne upplevt att han inte höll trädgården i skick och lät huset förfalla. Kommun hotade med att riva hela hans hus och skicka räkningen till honom. Exemplet är extra anmärkningsvärda då man betänker att vi förmodas leva i en postmodern kultur där var och en har rätt att uttrycka sig som man vill och ingen får predika livsstil för någon annan. Godtyckligheten är hög. Man får hängla på andras restauranter offentligen enligt domstolsprejudikat och man får hänga upp stötande konstverk som föreställer nakna människor som håller i hästpenisar på kulturhusen⁶³, men man får inte låta sin egen trädgård och sitt eget hus förfalla. I Sverige har vi utvecklat en motsägelsefull hållning. Det är absolut tabu att direkt lägga sig i sin nästas liv och leverne, då självförverkligandet är den högsta dygden. Man får inte tala om för någon hur de ska uppfostra sina ungar, man får inte klaga på grannen som spelar musik för högt och har sexpartyn varannan kväll på våningen ovanför, heller inte kritisera villaägarnas skräpiga trädgårdar i området man bor på, eller säga åt folk att vårda sitt språk. Samtidigt så är det helt okay att anonymt anmäla dessa till lämpliga myndigheter (socialen, skolan, tekniska kontoret, miljönämnden). Staten förbehåller sig alltså rätten att lägga sig andras liv. Kanske tar staten mer än den ger, i ordningens namn? Vi har länge odlat en angiverikultur där den anklagade ofta är den siste

63 <http://www.alingsas.se/> (2008-03-13).

att få reda på problematiken. Ett ganska omänskligt samhälle egentligen, kan man tycka. En historia som jag själv tagit del av var när en pappa kom hem från jobbet en dag och fann sin dotter tvångsomhändertagen till barnpsykiatriska enheten och sig själv anklagad för barnmisshandel. Både hans fru och han själv var chockade. Han belades med besöksförbud och fick inte ens av åklagaren reda på vad som stod på och vilka grunder som fanns. Efter en väldigt utdragen historia med sjukhus, polis, åklagare, och framför allt en efterhängsen socialmyndighet, så släpptes alla åtal. Flickan bedömdes som felaktigt intagen och föräldrarna fick en muntlig ursäkt ifrån överläkaren då allt startat med en överspänd kurator på en skola. Fallet skulle man lätt kunna skriva en egen bok om, men den syftar här till att kort illustrera angivarnas ofta klumpiga samarbete med myndigheterna. Angivarna i ett sådant här fall kan vara avundsjuka grannar, sura tonårsbarn, försmådda flickvänner, nyutexaminerade psykologer, eller till och med du själv. Jag skulle önska att folk skulle börja prata direkt med varandra istället för att först gå och rapportera till övervakningsbyrån. Det verkar dock som att merparten av oss trivs med detta rådande system?

På Uppdrag Granskning (SVT) satt en representant för den statliga finansinspektionen och berättade med bekymrad min om hur kontanter var ett hot mot tryggheten i Sverige och hur kontanter gjorde att så kallad svart verksamhet kunde fortgå⁶⁴. Idag efter de senaste penningtvättagarna 2009 är det olagligt för finansinstitutioner att hantera insättningar utan att kräva kunskap om varifrån pengarna kommer och vad de ska användas till. Banken har skyldighet att känna sin kund, som det nu heter, och alla summor över 15,000kr rapporteras till finansinspektionen. Lite som när tevehandlaren måste anmäla teveköparen till myndigheterna. Storebror ser dig och som vi har förstått vill han gärna lära känna dig ordentligt. Tidigare anonyma betaltjänster på internet som Paypal, Blockets internetgiro eller Payson kräver numera rigorös personlig identifikation, och det är standard att man måste skicka in kopia på ID till postadresser i Stockholm

64 Uppdrag Granskning, SVT. (2010-04).

för att få fortsätta använda tjänsterna. Opinionen för att öka övervakningen av ekonomisk aktivitet är lättmanipulerad. Polisen hävdar att folk kommer att bli tryggare om de inte har på sig sedlar. Butiker och handlare sparar stora summor på att inte behöva hantera kontanter i sin vardagliga verksamhet, hävdar bankerna som tar hutlöst med betalt för att förvalta pengarna. Skattemyndigheten vill självklart ha uppsikt på allas ekonomi så staten inte missar några inkomster, vilket försvåras i och med folks kontanthantering. De har redan gått så långt att de tvingar småföretag att köpa en elektroniskt låst och statligt godkänd kassalåda så att inte ägarna ska frestas att hantera pengarna utan statens vetskap. Internetplatser för ekonomisk begagnathandel tävlar om att stoltsera med ett nära samarbete med polisen, och det finns alltid en färdig knapp för vem som helst av vilken anledning som helst att anmäla annonser.

Ekonomisk övervakning är det som staten satsar absolut hårdast på eftersom staten alltid behöver mer pengar för att kunna uppfylla sina åtaganden. Robin Hood-romantiken präglar retoriken, där man tar från de som ändå har för mycket och ger till dem som ödmjukt behöver och längtar. Sanningen ligger närmare att den svenska staten har lyckats med bedriften att skinna de fattigaste och tvinga alla med låg inkomst att bära världens högsta skattebörda, ofta i en ogenomtränglig flora av allehanda taxeringar och avgifter. Den gamle ekonomifilosofen Adam Smith lär redan för tvåhundra år sedan i dyster profetisk ton ha sagt att ingen konst lärs snabbare av en regering än den hur man plockar pengar från folks fickor. Detta kan man idag lätt se i EU där en nations nya skatter ganska snart replikeras i de andra nationerna. Rent historiskt innan 1940 betalade folket i Sverige sin skatt själva ur sin egen ficka. Idag som vi alla känner till så tas inkomstskatten innan lönen ens når fram till arbetaren för att ingen ska kunna komma undan. Denna procedur kallas för källskatt. Skatten tas vid inkomstkällan så att säga och med den metoden så märks och känns det ju inte riktigt hur mycket skatt man betalar in. En annan genialisk idé som statsföreträdarna lyckades införa under 1950-talet var den så kallade arbetsgivareavgiften, vilket

innebär att man får betala skatt för att få betala ut en lön till någon. Det är en löneskatt helt enkelt. Återigen en skatt som folket generellt aldrig ser eller känner av. Alla sådana här skatter kombinerat skapar världens största skattetryck på den svenska medborgaren. Lågt räknat enligt dagens skattebarometer så är det genomsnittliga totalt räknade skattetrycket idag på ungefärliga sextio procent⁶⁵. Med andra ord så bestämmer staten hur hela 60 % av din ekonomi ska spenderas. Det finns en intressant bok som utvecklar detta i detalj och som konkluderar att den svenska familjen är till fyrtio procent fri⁶⁶. Man är genom skatten med och betalar till ungdomsidrott, pingstkyrkor, schackklubbar, tidningar och konserthallar, utan att ha något att säga till om detta. Staten gör valen åt familjen. Om ens barn vill hålla på med drakflygning så får familjen bekosta det själv medan man samtidigt måste vara med och betala för fotbollsverksamheten, även om ingen i familjen deltar. Många av oss är kring dessa frågor invaggade i exakt den trygga babysömn som staten önskar. Samhället är stabilt. Vissa saker ifrågasätts inte längre. Jag upplever att många omkring mig verkar tro att det är skattepolitiken som skapar välfärdsstaten och inte det hårt arbetande folket, särskilt företagarna. Jag kommer ihåg tiden då marginals-katten var så hög att de gamla Medeltidsdespoterna antagligen hade fått dåligt samvete om de använt samma skattelagar. Min far vägrade till slut att jobba övertid då allt fullkomligen försvann i skatt. Det fanns kollegor som på 100kr blev fråntagna hela 87kr i skatt på övertidstimmen i slutet på 70-talet, berättar han. Jag känner flera läkare som berättar att det inte lönar sig för dem att arbeta mer än tre dagar i veckan, trots att de gärna skulle jobba mer och behoven i vårdköerna är förstås oändliga. Det finns något som heter Skattebetalarnas dag som lite informellt firas genom skattebetalarnas förening i Sverige varje år⁶⁷. Denna dag har infunnit sig ungefär den 10:e augusti då 221 dagar av statligt livegenskap avslutas och genomsnittslöntagarens alla skatter för året är betalda. Under de kvarvarande höstmånaderna sedan får man behålla och bestämma över frukten av sitt slit

65 <http://www.skatterna.se/skattebarometern/> (2008-11-20).

66 Bergström, F. & Gidehag, R. (2008). Till 40 procent fri. Timbro förlag.

67 <http://www.skattebetalarna.se> (2008-11-15).

själv. Detta skattesystem tycker alltså de flesta svenskar är bra. Det finns ännu en dimension utöver denna skattebörda som gör att jag vill föreslå svensken som ovanligt myopisk i dessa frågor. Trots världens redan högsta skattetryck så går vi med på att med resterande inkomst köpa sådant som staten egentligen borde försett oss med i första läget. Några enkla exempel är att vi idag förväntas spara separat till vår ålderdom i allehanda privata fonder eftersom pensionen inte förväntas räcka. Vi måste betala våra tandläkarbesök och våra glasögon, (då de vanligaste folksjukdomarna karies och närsynthet inte ingår i definitionen av allmän sjukförsäkring). Vi bokstavligen bombarderas av försäkringar för ett tryggare liv (brandförsäkring, hemförsäkring, livförsäkring etcetera). Vissa av dessa försäkringar är dessutom lagstadgade. Vi blir alltså tvingade av staten att köpa dessa för våra egna pengar efter skatten är betald (till exempel trafikförsäkringar, mäklarförsäkringar eller olycksförsäkringar till arbetsplatser). Både staten och marknaden verkar hålla medborgaren i varsitt järngrepp idag. Det är som att de samarbetar. Tänk vilken situation att vara tvungen att betala för något som man inte frivilligt vill ha, särskilt när man redan blivit fråntagen hälften av vad man tjänat? Är detta en önskvärd variant av frihet eller är det livegenskap? Statens utlovade från vaggan till graven trygghet går inte runt och därmed måste man försiktigt och osynligt börja förflytta tillbaka den ekonomiska ansvarsbördan till individen och ut på marknaden. Det märkliga är att vi accepterar detta. Har vi blivit intellektuellt avtrubbade efter femtio år av utsugning, precis som i en del gamla kommunistrepubliker? Kanske är det så att så länge vi har det hyfsat bra behöver man inte bry sig om sådana här petitesser som övervakning och angiveri? Vi får ju naturligtvis en hel del tillbaka genom resursfördelningspolitiken, inte att förglömma. Det är dock inget att jubla över att vi lever på andras pengar, både som individer och nation. Det ökar bara livegenskapen.

Låt mig ta ett vardagsexempel som vi alla kan relatera till. När en vanlig människa får sin lön så tar staten pengarna ifrån tre riktningar. Först genom löneskatten på ca 30 % som

arbetsgivaren tvingas till. Sedan genom inkomstskatten som är minimum ca 30 %. Slutligen genom alla skatter som läggs på arbetstagaren när han eller hon använder den kvarvarande summan. Dessa varierar och som ett exempel finns moms skatten på 25 % på alla varor och tjänster. Om Herr Svensson på lönebeskedet har 10,000 kronor i utgångslön så kostar han faktiskt mer korrekt bortåt 14,000 kronor på grund av löneskatt och sociala avgifter. Svensson får sedan också själv betala ungefär 3,500kr i inkomstskatt, förutsatt att han är låginkomsttagare, annars blir det mycket mer. Om han konsumerar sin lön i form av hyra, mat och annat går ytterligare ca 1,500 kronor i moms och andra punktskatter till staten. Siffrorna kommer ifrån skattebetalarnas förening och är helt okontroversiella⁶⁸. Den intressanta slutsatsen är att av de 14,000 kronor som Svensson kostade så går alltså bara 5,000 kronor till honom själv, löntagaren. Arbetaren får alltså 35 % av lönen och staten får 65 %. Jag kan inte dra någon annan slutsats än densamma som östeuropén under kommunismen i fyrtio år, att staten är den största manipulatorens som finns. Ett stort problem med denna hårda skattepolitik är att klyftan mellan betalning och faktisk lön blir så stor att det blir förvirrande och svårt att sätta ett rättvist pris på vad ett visst arbete ska kosta. Säg att en vanlig person som tjänar 100kr i timmen vill använda en hantverkare till att måla ett rum i hans hus en timme. Personen har efter minsta möjliga skattesats 70kr att köpa hantverkaren för (staten har redan tagit 60kr, först 30kr arbetsgivareavgift av arbetsgivaren och sedan 30kr i inkomstskatt av arbetaren). För att hantverkaren ska kunna få ut åtminstone samma lön efter sin inkomstskatt, 70kr i timmen, så måste han betalas 100kr, plus löneskatt 30kr, plus moms 30kr, totalt 160kr. Staten tar här alltså otroliga 90kr till när personen ifråga vill använda sina pengar till att beställa en hantverkare. Observera slutsatsen i denna logik som blir följande: För att kunna ha råd att betala åtminstone samma summa som han själv har i lön till hantverkaren för en timmes jobb så måste personen arbeta 2.3 timmar (mer än dubbelt så lång tid). Troligen får detta som konsekvens att personen stannar hemma mer från sitt eget

68 <http://www.skatteerna.se> (2008-01-15).

jobb för att kunna måla om sitt hus, samtidigt som hantverkaren får gå utan arbete. Alla förlorar på dessa skatteregler trots att det finns jobb, vilja och lust. Svenska arbetsgivare är möjligen världens mest tålmodiga folkgrupp. I snart sextio år har de sett i princip varje upptänkligt övergrepp begås av staten på deras hårt förvärvade företag. Att behöva betala en tredjedel löneskatt för att få anställa en person i form av arbetsgivareavgifter är tungt. Att sedan behöva betala upp till en fjärdedel i mervärdeskatt för tjänster som produceras är också tungt. Att slutligen behöva betala över hälften i skatt när man vill ta del av den eventuella vinsten är tungt. Som om resan mot lönsamhet inte är tung nog så får de betala upp till två veckors löner för sina anställda när de stannar hemma från jobbet på grund av sjukdom och tvingas kosta på dyra rehabiliteringar om de skulle få personliga problem med till exempel drickande. Som jag ser ska det bara finnas två marknadsekonomiska incitament för att starta eget. Det första är att man ska tjäna mer pengar än att vara anställd och det andra är att inte behöva jobba så mycket som när man är anställd. I Sverige har vi otroligt nog lyckats att eliminera båda dessa motivationer. Istället pratar vi om att kunna ta semester när man vill och bestämma färg på gardinerna på kontoret själv. Samhällsprogrammet Faktum avslöjade att egenföretagarna i Sverige var samhällets nya underklass. Ensamföretagaren stod utanför försäkringssystemen, hade ingen betald semester, och ingen social trygghet. Genomsnittslönen för dem som över huvud taget kunde ta ut en lön var strax över 13,000kr⁶⁹. Sugan på att starta eget och anställa?

Svartjobb är oftast det enda realistiska alternativet för Herr Svensson när han ska måla om hemma. Det är kriminellt i Sverige att lämna staten utanför en sådan privat angelägenhet. Vad skulle hända om man väljer att lämna myndighetsvännerna utanför sin ekonomiska aktivitetssfär? En person jag känner arrangerade ofrivilligt detta samhällsexperiment genom att under en tid sälja begagnade saker via annonsmarknader. Efter en tid av mer eller mindre framgångsrika försäljningar så knackade skatteutredarna på dörren. Olustigt

69 Faktum (2006-02-19). Sveriges Television.

nog fann han sig plötsligt tillbringa fyra hela timmar i sitt eget hem med två stycken utredare som åkt långt för att «inleda samtal» och «hjälpa verksamheten i rätt riktning». Detta första hembesök råkade infalla på hans födelsedag. Man får anta att det var en slump. De redovisade att en specialavdelning inom skattemyndigheten en tid hade följt hans affärer och att tiden för räkenskap hade kommit. Om inte alla kvitton och affärer kunde redovisas så skulle det bli tal om sköntaxering. Det vill säga att myndigheten förbehåller sig rätten att hitta på ett belopp som den anklagade är skyldig att betala. Ansvarsbördan ligger nu skrämmande nog helt på den anklagade, en rättssäkerhetsmässigt sett mycket tvivelaktig situation. De hade med sig utdrag på alla hans bankkonton. Tydligt hade deras datorer reagerat på den «aktivitet» som rått på hans bankkonton under senaste halvåret. Utredarna beklagade den uppstådda situationen och informerade om att troligen skulle hela processen ta flertalet månader. De berättade också att de nyligen varit med om en liknande händelse där en person börjat göra synnerligen goda internetaffärer. Vid förhör med denne person så framkom att han försökte tjäna så mycket pengar som möjligt på kort tid för att ha kontanter att efterlämna till sina barn. Mannen tänkte nämligen ta livet av sig snart. Skattemyndigheten kunde bara beklaga hans situation och momstaxera kvarlåtenskapen till barnen. Här gäller inga undantag. Ett perspektiv är att alla förlorade på detta statliga ingripande. Inga mer nöjda köpare. Ingen mer förtjänst till tullverket som tullat varorna. Ingen mer förtjänst till posten som skeppat runt paketen. Inget mer rörlighet av kapital. Kanske det mest bisarra jag hört i denna väg är en förstahandshistoria ifrån en äldre man som var modelljärnvägsentusiast. En dag när han kom hem så kryllade det av poliser i huset som beslagtogs all hans järnväg. Han fick veta att han var misstänkt för grovt skattebrott. Tydligt hade antalet köp, sälj och byten på webbauktionen Tradera överstigit vad som var «rimligt». Det lät som ett aprilskämt när de sedan meddelade att skattemyndigheten ålade honom att betala in miljonbelopp i obetalad skatt. Troligen finns det ingen modelljärnväg i världen som kan dra in sådana summor och rättegången pågår ännu i skrivande stund. Det

är sorgligt att skåda hur den mänskliga faktorn med glädje och kreativitet, möten människor emellan, och känslan av framgång blir krossat under ett byråkratiskt system som inte gör anseende till person eller situation. Lagen regerar. Övervakningen måste råda. Skatterna ska in. Det stenhårda samhällskontraktet som vi för på dessa nordliga breddgrader ska upprätthållas. Resultatet nu för flera av de nämnda kan i sämsta fall bli gnälliga, deprimerade bidragstagare som med gott samvete ligger på soffan för andras pengar. I bästa fall kan det bli anställda på någon arbetsplats som har ett tydligt lönetak för resten av sitt liv. Att släppa myndigheternas omsorgsfulla hand kan tydligen ha sitt höga pris, men jag undrar om vi inte betalar ett ännu högre pris genom att krampaktigt hålla fast vid den?

III

Samhällspsykologiska effekter

Vanans makt är ofta underskattad, just för att man inte ser den. Medvetandeforskning visar att vi i vår vardag opererar utifrån 95 % automatiserade processer, samtidigt som undersökningar visar att vi tror att endast 10 % av vår dag är omedveten⁷⁰. Vi har helt enkelt inte så stor koll som vi vill tro, och när det gäller hur vår samhällskultur fungerar så liknar vi nog till mans mycket en guldfisk i ett akvarium. Det är svårt att få grepp på den samhällsatmosfär man varje dag omger sig med. Summan av alla regler, normer, processer och konsekvenser är absolut oöverblickbara, och för det mesta finner vi oss bara i vad som verkar fungera för stunden. En del föreslår att det hjälper att resa och uppleva andra världar för att sedan bättre kunna få distans och förstå sin egen. Det är sant, samtidigt som man ofta glömmer att man har med sig själv med sina filter, försvar och färdiga meningar och därmed inte nödvändigtvis ser saker i en nytt ljus bara för att man är på resande fot. Troligen handlar det mer om den inre resan när man ska söka att förstå sin omvärld.

Boken har målat upp en samhällsbild av Sverige som den stora statsmaktens rike där medborgarna i mångt är styrda som marionetter genom skatter, regler och övervakning, och att detta har sina historiska förklaringar, men också att det primärt är självvalt. Denna utvecklingsbild är inte unik för just vårt land, men man kan säga att vi ligger långt i framkant. Samtidigt finns det indikationer på att vi också håller på att bli ett otryggt och flyktigt folk⁷¹. Vi verkar bygga hela vår värdegrund och hela vårt samhällssystem på idén att folk, individer som grupper, måste beskyddas. Allt som verkar orätt utifrån humanistiska värderingar kan och bör förändras. Vi har blivit väldigt känsliga för vad vi upplever

70 Blackmore, Susan (2010). A Short Introduction to Conscience. Oxford Press.

71 Bauman, Zygmunt (2000). Liquid Modernity. Cambridge Press.

är orättvis behandling. Staten träder in som en allsmäktig fadersfigur och fått de flestas tilltro och uppmärksamhet. I den följande sektionen av boken vill jag lägga fram tankar om hur denna attityd påverkar oss som folk och nation. Naturligtvis får det mångfaldiga och komplicerade effekter på mentaliteten hos ett folk med en allestädes närvarande statsmakt, precis som en stark gudstro skulle få stora konsekvenser. Det blir extremistiskt. Med extremism följer ofta psykologiskt förnekande av de delar av verkligheten som motsäger ens teser. I filosofen Voltaires kända skrift så förde Candes mentor en självklar tes - Detta var den bästa av alla världar⁷². Samma tes har sedan en lång tid tillbaka bedrivits i folkhemmet Sverige och folket har valt att tro på detta, och rationalisera det som inte stämmer in. Med tanke på hur mycket vi offrar i skatt och står ut med övervakning, så predicerar psykologisk forskning att vi väljer att se på vår samhällsmodell och vårt folk som det bästa i världen. Det kallas för att utjämna psykologisk dissonans, och med tiden blir det nästan omöjligt att förhålla sig till det på ett nyktert sätt. I kommande kapitel kommer vi att se hur de flesta av oss troligen har en skev bild av svenskars ekonomi, brottslighet, och självcensur, som exempel. Framför allt har vi ingen koll på hur statsindividualismens krafter påverkat oss. Den stora frågan är hur denna skevhet yttrar sig och vilka effekter vårt smått världsunika samhällskontrakt har fått på vår kultur? I en sådan här svår frågeställning måste man drista sig till generaliseringar och ofta rena spekulationer. Ingen kan ställa upp vetenskapligt korrekta kausalitetssamband för sådana här komplexa saker utan man får ägna sig åt anekdot- och evidensbaserade observationer, uppbackad av statistik och övertygande argumentation. Jag litar på att läsaren själv följer resonemanget och jämför det med sina egna intuitioner och spaningar.

72 Voltaire, F. (1997). *Candide*. Klassikerförlaget Steniq AB.

Nordisk arrogans

Välfärd, välfärd och välfärd. Dessa ord kan sammanfatta det mediala ringandet i öronen på en genomsnittssvensk. Alla politiska inlägg, åsikter, och meningsskiljaktigheter graviterar kring detta likt planeter och kometer kring solen. Om du någonsin skulle ha en kritisk fråga om skattenivåer eller fördelningspolitik så inom en sekund eller två dyker argumentet om hur bra vi har det upp. Man kan även snabbt bli misstänkliggjord för att inte vara tacksam nog eller klok nog att fatta hur bra vårt system egentligen är. Detta har pågått så länge att många helhjärtat tror att det är den svenska samhällsmodellen i sig som gör att folk har det så bra i Sverige. Detta kan diskuteras. Det kan till och med vara trots vår samhällsmodell som vi har det bra, istället för tack vare. Troligen är det faktorer som vårt gynnsamma bördiga klimat, stora naturtillgångar, tillsammans med frånvaron av krig och oroligheter som gett förutsättningarna för ett bra samhälle. Kombinera dessa med att vi är en tämligen konfliktavvisande, etniskt homogen befolkningsgrupp med ett protestantiskt arv med honnörsorden arbete och disciplin och du har förklaringen till välfärden i Sverige. Idag är många så avskurna ifrån verkligheten att man inte inser att hela vår välfärd och all typ av materiell rikedom ytterst sett är en produkt utvunnen ur vår natur, och inte främst ifrån vårt politiska samhällssystem.

Man kan även gå ett steg till och ifrågasätta om vi verkligen har det så otroligt bra genom den svenska samhällsmodellen? En stor andel av befolkningen i Sverige saknar helt någon form av förmögenhet och lever istället på lån och på statliga bidrag, vilket inte i lika hög grad är fallet bland andra jämförbara nationer⁷³. Ifrån Handelshögskolan i Stockholm rap-

⁷³ Jesper Roines and Daniel Waldenström (2007). Wealth Concentration over the Path of Development. Stockholm.

porterades 2007 att svenskarna är ledande bland jämförbara länder med att leva med tomma lönekonton i slutet på varje månad, vilket man kan argumentera för att det reflekterar fattigdom i någon form. Enligt Statistiska Centralbyråns årsbok har hela 30 % av svenska folket en nettoförmögenhet som är noll eller ligger på minus. Observera att denna siffra inkluderar värdet av bostad, bilar, sparande och annat av värde. Enligt Roinés och Waldenströms forskning har 50 % av svenskarna en förmögenhet som är mindre än 28,000kr och om vi skulle bortse från värdet av det egna boendet så saknar runt 75 % av svenskarna ett eget kapital. Detta är häpnadsväckande siffror som kraftigt ifrågasätter att vi skulle vara välfärdslandet nummer ett. Det verkar snarare vara enkelheten att få privata lån och statlig och kommunal bidragshjälp som gör att den svenska småstaden ser så perfekt ut. Varken våra egna skulder som har skenat de senaste åren eller statsskulden som ligger över tusen miljarder är särskilt rolig läsning⁷⁴. Nästan dagligen nås vi av rapporter hur belånade de svenska hushållen är. Hur blev det så här, vi som förmodades vara så framgångsrika? Min egen förklaring är att vår samhällsmodell motarbetat eget sparande för att tryggheten ska vara knuten till staten. Hur kan det kan komma sig att vårt folk har hälften av vad våra finska grannar har, eller en fjärdedel av brittens tillgångar⁷⁵? Har vi som svenskar blivit fostrade att luta oss mot staten så mycket mer än våra grannfolk? Har staten blivit vår buffert? De få som i vår samhällskultur (studien hade stora svårigheter att hitta folk som ens hade 100,000kr på banken) har lyckats spara ihop ett större sparkapital flyttar ofta ut detta och sitt företagande ur landet. Enligt Statistiska Centralbyrån var den genomsnittlige svensken god för ungefär 326,000 kronor⁷⁶, medan en genomsnittlig amerikan äger 960,000 kronor. Medelvärde är förstås ett ganska dåligt sätt att räkna på, då de få våldsamt rika eller Sveriges många penninglösa förvränger bilden. En bättre måttstock är medianpersonen som representerar den absoluta mitten av befolkningen. Ser man till denna siffra så har medelsvensson endast 36,000kr.

74 <http://www.riksgalden.se/> (2011-05-26).

75 Stefan Fölster (2003). Jämlikheten som försvann. Ekerlids förlag AB, Sverige.

76 Statistisk Årsbok 2008 (2007). SCD. Stockholm.

Analysen visar att svenskarna inte verkar ha så mycket över efter att räkningarna är betalda, och att det är direkt arrogant och förunderligt att påstå att vi skulle vara överlägsna andra länder i rikedom.

Någon, även inkluderat mig själv, kanske tycker att inkomst och förmögenhet är intetsägande siffror. Den stora grejen med Sverige kan anses vara att alla har det ungefär lika (bra eller dåligt). Detta visar sig heller inte vara fallet, utan nästan tvärtom. Om man räknar in utlandssvenskar som Kamprad och Rausing äger 1 % av svenskarna chockerande 40 % av landets rikedomar vilket gör att Sverige sticker ut som en av de mest ojämlika nationerna i världen⁷⁷. Räknar man inte in dessa, så vår fördelningspolitiska modell till trots, har vi förvånande nog ändå i stort sett samma skeva rikedomsfördelning som i exempelvis USA, där 10 % av folket äger ungefär 65 % av tillgångarna. Det verkar som att den svenska modellen har misslyckats med att ta från de rika, och istället snarare hindrat de fattiga från att bli rika? Ett av de mest realistiska sätten att bli rik i Sverige är via spel och dubbel vilket ju också de flesta svenskar sysslar med och vilket statens Svenska Spel uppmuntrar. Sverige har faktiskt den (återigen i särklass) ojämaste förmögenhetsfördelningen i internationell jämförelse⁷⁸, med en Ginikoefficient på hela 0,89. (En helt jämn fördelning ger GK noll och en maximalt ojämn ger ett). I USA är Ginikoefficienten 0,81 och i Italien som har den jämnaste förmögenhetsfördelningen i Europa är den 0,61.

Visst, vi har inte pengar på banken och vi har kanske inte lyckats fördela landets rikedomar särskilt väl, men vad gör det då vi har statens stora bidragssystem i bakgrunden som vårt stora mentala skyddsnät om någon skulle falla igenom? Jag vill lyfta fram ett samhällspsykologiskt problem. När folk har en kapitalbuffert av signifikans så blir man mer avslappnad, mer generös, tänker mer kreativt och tar rikligare initiativ. En forskningsrapport som mätte attityder i relation till hur mycket man faktiskt har i åtkomliga tillgångar

77 Jesper Roines and Daniel Waldenström (2007). *Wealth Concentration over the Path of Development*. Stockholm.

78 <http://www.folkkapitalism.nu> (2008-09-26).

bekräftar hypotesen⁷⁹. Enligt resultaten så bryr sig de med pengar i högre grad om sina närstående, satsar mer på egen utbildning, är givmildare, mer företagsamma, mer måna om sin hälsa, mer jämställda, mindre oroliga och mer benägna att säga ifrån på jobbet när det inte passar. Det verkar alltså vara många positiva effekter som uppstår när man har egen ekonomisk kontroll över sitt liv. Enligt professor i nationalekonomi Dick Kling så visar resultaten på att «en sparad slant verkar vara ett universalmedel mot ohälsa, vantrivsel, bristande jämställdhet och dåligt samvete. En politik som såg till att fler av oss hade möjlighet att skapa egna buffertar skulle troligen göra mer för tryggheten än nästan alla andra politiska beslut»⁸⁰. Tunga ord.

Det finns alltid en fara i att tro att man är bäst och vet mer än andra. Högmod går före fall, som ordspråket gör gällande. En äldre bekant ifrån Österrike som vistats mycket i Sverige genom livet sade till mig att österrikarna tror precis som svenskar att deras samhälle är det bästa. Tänk bara att Mozart, Strauss, Haydn, Freud, Mendel, Jung med flera var från Österrike. Några ryska bekanta bemödar sig knappt med att kommentera självklarheten i storheten i den ryska kulturen. Dostojevskij, Tolstoj och ett hundratal världsberömda intellektuella till talar sitt tydliga språk, menar de. Frågan är om man kan jämföra nivån av navelskåderi och hyllandet av den egna överlägsenheten? En undersökning påtalade att svenskarna var det folk i Europa som hamnade sist när det gällde viljan att «lära känna nya länder och folk»⁸¹. Återigen en förunderlig hållning ifrån Sverige och resultatet visar på en självgodhet gentemot andra samhällssystem. Ibland verkar det som att svenskar inte har en aning om att Europa härskas av åttio miljoner tyskar, sextio miljoner fransmän och fyrtio miljoner spanjorer. Inte heller att britterna och italienarna uppgår till etthundratjugo miljoner invånare tillsammans och att dessa folk är långt mer betydelsefulla än vårt lilla folk i världen och dess utveckling. Vi bor bara på bakgården av en liten kontinent. Nere på kontinenten har

79 http://www.timbro.se/pdf/UM_undersokning.pdf (2008-02-21).

80 http://www.timbro.se/mail/prm_20080118/ (2008-02-21).

81 Aftonbladet (080621).

man alltid ansett oss vara lite efter och lite osofistikerade här uppe i Norden. Munkar och filosofer har alltid tagit sig norrut för att eventuellt sprida lite kultur i mörkret häruppe. Vår uppfattning om världen kan vara skevare än vi tror.

Min observation är att vi svenskar älskar att bekräfta oss själva med selektiv, statistisk information och villigt låter det forma vår världsbild. Talande är att den statliga Statistiska Centralbyrån är en av de mest inflytelserika institutionerna i samhället och bildar bas för myndigheter, media och andra intresseorganisationer att basera sin omvärldssyn på. Problemet som följer är att kvalitéer som känsla, lycka, och upplevelse inte inryms väl i statistik och följaktligen inte i vår samhällsbeskrivning. Dessutom har vi idag ett makt-system där vetenskaplig, matematisk metod har den högsta statusen. Statistik har fått sitt eget liv och väger tyngre än en människors subjektiva upplevelser och åsikter, och det kan väl vara på sin plats. Jag skriver detta bara för att jag tror att man inte kan underskatta hur hjärntvättad man själv är, och hjärntvättade människor ter sig extrema för utomstående. Många ser ofta på teve skakandes på huvudet åt till synes inskränkta folk som arabiska mullor, vapenglada amerikaner eller nakna urinånare, utan att för ett ögonblick inse att våra egna liv ter sig minst lika märkliga och radikala. Vad skulle man som utomstående annat kunna säga om vårt eget land där den vanligaste dödsorsaken mellan 15-35 år är baserat på livsångest (självmod), där sjuttio procent av befolkningen bor i klaustrofobiska betonglådor (lägenheter), där fyrtio procent av alla invånare någon gång levt på andras arbete (socialbidrag), och där ungdomar tycker det är häftigt att äga smärtfyllda brännmärken på sin kropp (tatuera sig) och suppa sig redlösa minst fyra gånger varje månvarv (helgfylla)⁸²? Utifrån dessa beskrivningar och ekonomiska fakta, måste man starkt ifrågasätta om vi verkligen har koll på läget, eller om vi bara fyllt våra huvuden med vanföreställningar? De flesta i Sverige tror fortfarande av hela sitt hjärta att vi är bäst i världen.

82 <http://www.scb.se> (2008-04-10).

Politisk korrekt rädsla

Politisk korrekthet har olustigt nog sitt ursprung i Sovjetunionens utrensningar på 1920- och 30-talet. Folket blev indelade i korrekta och inkorrekta människor. Skiljelinjen utgjordes av partiets politik och ideologi. Alla ryssar visste på den tiden med sig vad som var rätt och fel åsikter och lärde sig snart att bli politiskt korrekta. Det slutade som bekant med att bortåt tjugo miljoner människor svalt ihjäl för att ingen riktigt vågade påpeka att skördarna slagit fel, då det motsade propagandan om att Sovjet var världens bästa land. Att bli stämplad som politiskt inkorrekt var förknippat med livsfara och man kunde bli arkebuserad eller deporterad till bortre Sibiriens fruktansvärda koncentrationsläger. I Sverige har det offentliga rummet börjat spela en liknande demarkationsroll. I Sverige blir man inte bortforslad till något tvångsarbete i Norrländska gruvor, men däremot kan man bli utfryst i det offentliga rummet, nog för att fördärva ens karriär. Det kan gälla någon ministers trivialisering av tevelicens eller att någon chef bagatelliserat en minoritetsgrupps betydelse i samhället. En av våra största artister, Carola begick misstaget att uttrycka en personlig åsikt som gick ut på att homosexualitet kunde ses som en sjukdom, och eventuellt kunde gå att bota. Alla löpsedlar i landet hängde ut henne, likt en medeltida häxa vars åsikter borde brännas på bål. Det slutade med att hon fick göra en offentlig avbön. Otaliga radioshower och kommentarer faller än idag kommentarer om Carolas dumhet kring verbala «feltrampet». På liknande sätt blir det nya riksdagspartiet SD mobbat och dess ledare Jimmie Åkesson får ständigt gå runt med poliseskort, trots att de uppenbarligen är demokratiskt inröstade och driver frågor som berör landet i allra högsta grad. Det säger sig självt att offentlig debatt och yttrandefrihet inskränks när

avvikande åsikter inte respekteras. Av någon anledning har vi fått dille på att överbeskydda grupper i samhället, även när ingen bitt om det. Det är inte helt olik den historiska, spanska inkquisitionen, som såg efter renligheten i tanken och kulturen. Denna censur har nått ner till gräsrotsnivå och idag blir vanligt folk ofta riktigt agiterade runt kaffeborden så snart någon säger något elakt eller generaliserande om någon annan grupp, och orden rasist och homofob dras lätt ur hölstret. Sanningshalten i konversationerna är oftast ointressanta, det är principen att ingen ska komma i kläm som räknas. Vi har alla som medborgare ingått ett förbund med staten och där ingår att vi måste lägga band på våra fördomar (hur riktiga de än är). Vi ska få se vilka extrema effekter denna politiska korrekthet får på samhället.

Problemet med den politiskt korrekta censuren är att de utsatta istället blir alltmer lättkränkta och att allmänheten blir allt räddare för att säga och göra fel. Om detta riktigt får fäste i ett samhälle utbreder sig också övervakningen och angiveriverksamheten, som vi redan talat om. Som exempel hade någon gjort gällande att det uppsträckta symbolfingret som finns på alla gå-knappar vid övergångsställen i Sverige inte bara var en praktisk instruktion om var man skulle trycka för att invänta grön signal, utan också var en dolt kristet budskap som pekade mot himlen⁸³. I Växjö kommun orsakade detta stor oro då man befarade att andra religioner skulle kunna ta anstöt av denna (nya) upptäckt. En undersökning tillsattes. Kommunen fruktade antagligen en fatwa riktat mot dem, likt vad de danska serietecknarna fått utstå efter att ha avbildat den muslimska profeten Muhammed med en gömd bomb i sin turban. Poängen är inte att förlöjliga känsliga ateister eller muslimer, utan att vi håller på att få en situation där vi är rädda för att bli politiskt inkorrekta. Ständigt måste vi vara på vår vakt med vad vi säger, vad vi gör, och vad vi tycker. Pressen är alltid redo att agera åsiktspolis. Lagstiftningen och de samhällseliga normerna är alltid en närvarande kompanjon för att se efter dina tankar och åsikter. Parallellen med den religiösa polisen i Afghanistan eller våra egen medeltida indoktrinering från kyrkan ligger inte långt borta. Detta är inte

83 SLA (080820).

frihet. Man borde värna om yttrandefriheten istället och ha högt i tak. Det finns ju redan otaliga lagar som hindrar människor från att göra varandra illa, så frågan är om vi verkligen behöver lagar för vad vi får säga (och i förlängningen tycka). I EU har man möjligen världsrekord i politisk korrekthet och exempel på detta är att man sedan något år tillbaka förbjudit användandet av kvinnliga och manliga epitet och använder sig av ett så kallat Gender Neutrality Language⁸⁴. Titlar som Mr., Mrs. eller Senorita och Senora får inte längre användas i det parlamentariska arbetet. Gränsdragningen är tilltagen och det anses också sexistiskt att använda uttryck som self-made man, sportsman, policeman, firemen etcetera.

Vägverket, en jättelik statlig myndighet med ansvar för trafik och vägar i Sverige, blev anmält av en annan mindre myndighet, homo (DO), då de i en webbenkät till fordonsägare undrade om det var mannen eller kvinnan i familjen som mest körde bil. Vägverket hade formulerat frågan utifrån vad de upplevde som politiskt korrekt. I detta fall var det antagandet att kvinnor numera också sitter i familjens förarsäte. Dock så begick de misstaget att glömma att det faktiskt finns en handfull hushåll som fick enkäten där den frågan inte går att applicera, då homosexuella nu för tiden kan bilda familjer. I vårt unika samhällsklimat så blev självfallet responsen att man ögonblickligen drog tillbaka enkäten, bad om ursäkt och lovade att aldrig göra om misstaget. Detta är en av alla konsekvenser av lagen om likabehandling från de senaste åren⁸⁵. Någon hade känt sig kränkt över svarsalternativen i enkäten och fyllt i en anonym anmälan. Den goda myndigheten som enligt sin egen arbetsbeskrivning «aktivt arbetar mot hatbrott och homofobi» reagerade resolut, det statliga systemet kunde snabbt rätta till saken, och ännu en smutsfläck på vår samhällsfasad var bortputsad. Det är ofta förvirrande svårt att försöka förhålla sig till den politiska korrektheten. Inte ens myndigheten själv lyckades i detta fall. Det odlas osäkerhet bland folket. Bland Stalins underordnade under den gamla Sovjeterrorn så fanns samma förvirring. Hur skulle de bete sig för att inte bli misstänkliggjorda och betraktade som avvikande? Om man utgår ifrån ett visst

84 Daily Mail (2009-05-16).

85 SFS 2003:307.

paradigm så kan allt du gör och säger tolkas och användas emot dig, så det är bäst att du är tyst.

Idag har vi en situation i Sverige där man knappt kan inleda ett samtal med en främling på tåget utan att fundera på vad som är politiskt korrekt. Än värre är det när man sätter sig ner och skriver en offentlig artikel. Om du inte alls känner igen detta, överväg att det kan bero på att du har internaliserat indoktrineringen redan. Det betyder att korrektheten har blivit en omedveten del av din egen värdering och behöver således inte längre behandlas. När man som arbetsgivare idag anställer någon måste man tillbringa halva sin energi med att stämma av med korrektheten. Min upplevelse är att chefer och anställda, särskilt inom offentliga sektorn, vilken vi tidigare sett är en av de största i världen, tillbringar större delen av sin betalda tid med att se till att de själva gör rätt. Rätt i detta fall är att alla regler, lagar och förordningar följs. Speciellt inom högskolan där jag själv rör mig upplever jag att den politiska korrektheten är tryckande påtaglig. Det är nästan otänkbart både i klassrum och lärarrum att uttrycka vissa åsikter och man känner lätt på sig vad man inte bör säga och vilka ämnen man inte talar om högt. Det är för starkt att kalla det rädsla, men något är det som ligger över alla närvarande. Denna ständigt vidgande klyfta mellan offentlig och privat sfär är inte bra för oss, hävdar jag som socialpsykolog. Rollspel i personligheten kräver enorm mental energi och de flesta löser det med att kompromissa med sina övertygelser och sin kreativitet. Slutresultatet är istället konformitet. Ta med en tevekamera och gå ut på torget och ställ frågor till folk på gatan om invandring, jämlikhet eller andra brännande frågor och du kan i princip skriva ner svaren innan du får dem. Ställ sedan samma frågor inom hemfestens lugna vrå och du kan komma att få helt andra svar, med emotionell öppenhet dessutom. Detta är den politiska korrekthetens lugnande täcke som förvränger vårt tal.

En konsekvens av det system som vi bygger upp med fokus på statlig ordning och kontroll är att folk alltid måste stämma av sitt beteende och sina yttranden med statsmakterns normer och lagar. Med den ständigt pågående diskrimineringsbekämpningen och lagstiftningen för de svaga och

utsatta fördunklas yttrandefriheten. Frimodigheten i publika sammanhang hämmas och folk börjar självcensurera sitt tal. Sverige kanske håller på att bli extremast i den demokratiska världen på denna konst. Föreställ dig att finansminister Anders Borg i en teveintervju skulle säga att han inte bryr sig så mycket om årets nationalbudget utan att han är mer fokuserad på hur han ska kunna bygga ut sitt sommarhus i skärgården till sommaren. Varför skulle han inte kunna ge uttryck för att hans jobb emellanåt känns oinspirerande och tråkigt i en informell intervju? Jo, den politiska korrektheten. Denna korrekthet, liksom på Stalins tid, kräver att man säger rätt saker annars hamnar man i riktigt blåsväder. Kvällstidningarna har tagit över efter kyrkan som bestraffare och rättsskipare. Mediedrevet är alltid redo att rycka ut. Det kan räcka med en så trivial sak som att en svensk-amerikansk Hollywoodfru, Anna Anka, tycker att fruarna i Sverige ska ägna mer tid åt att glädja sina män och det blir till och med dokumentärer gjorda kring denna märkliga människa (2009), och följaktligen fullt pådrag kring kaffeborden i folkhemmen. Ett annat exempel är Landskrona där mer än en fjärdedel av stadens invånare röstade på Sverigedemokraterna i ett av de senaste valen. När Sveriges Television sedan åkte ner för att intervju vanligt folk på gatan så var det helt omöjligt att hitta någon som röstat på dem som ville ställa upp med en kommentar. Av någon anledning så verkade det som att Landskronaborna visste med sig vad som var politiskt korrekt att säga i teve och valde att inte utsätta sig för det offentliga föraktet. Däremot var det väldigt lätt att till samma reportage att hitta folk från andra delar av landet som uttryckte sig föraktfullt om valet i Landskrona eftersom den åsikten var helt korrekt att uttrycka. Detta är både tråkigt och allvarligt. Spontan frihet till att yttra sina innersta tankar är en fundamental mänsklig egenskap som vi bör ta vara på och inte uppfosta bort.

Att få säga och skriva vad man vill är något ytterst dyrbart som väldigt få nationer genom historien har haft full frihet att göra. Två av fyra grundlagar i Sverige bemödar sig om att skydda detta. Grundlagarna har en speciell ställning bland andra lagar (Yttrandefrihetsgrundlagen, Tryckfrihetsför-

ordningen, Regeringsformen och Successionsordningen). Dessa förmodas skydda demokratin och utgöra basen för samhällets spelregler. För att ändra en sådan måste beslut ta av riksdagen vid två olika tillfällen, med ett allmänt val emellan. Man kan också efter ett första beslut utlysa en bindande folkomröstning i frågan. Detta vill säga att resultatet inte kan omprövas. Det är intressant att konstatera att vi på senare tid har börjat nagga på dessa grundlagar. Det är till exempel inte längre tillåtet att yttra negativa uttalanden om minoritetsgrupper, manifesteras nazisthållning eller föreslå alternativa teorier till förintelsen. Det är heller inte i vårt land uppmuntrat att ifrågasätta evolutionsteorin, heja på Sverigedemokraterna, eller att offentligen påstå att Olof Palme eller Anna Lindh hade en fruktansvärd politik. Alla dessa exempel kan måhända vara dumma, men visst borde grundlagarna ge rätten att vara en idiot, för vem kan definiera vad som är idiotiskt? En löpsedel vrålade ut nyheten att ett «hatbrott» hade begåtts och att någon smetat avföring på dörren till en gayförening⁸⁶. Ingen hade kommit till skada eller ens blivit hotad, dörren gick att tvätta, men många var ledsna. Detta blev således landets toppnyhet och ärendet har överlämnats till polisens speciella «hatbrottsgrupp». Visst borde man bli åtalad om man förstör andras dörrar och egendom på detta omogna sätt, men frågan kvarstår om man inte utifrån grundlagarna både borde få tala och uttrycka i princip vad som helst? Att förbjuda vissa politiska rörelser, tvinga folk att ha på sig eller inte ha på sig vissa religiösa symboler som huvudbonad eller krucifix, eller dra folk inför rätta som yttrat att homosexualitet är som cancer, gynnar väl knappast yttrandefriheten, som ju grundlagarna utger sig för att skydda? Svaret börjar bli alltmer uppenbart. I Sverige vill vi inte längre ha en total yttrandefrihet. Vi är livrädda för att ha fel.

86 <http://www.metro.se> (2008-03-05).

De lättkränkta land

I takt med att vi som medborgare kräver och har möjlighet att kräva ett alltmer assisterat liv ifrån statens makt och resurser så höjs förstås våra förväntningar. Detta är i stort sett en oundviklig process. Det är så vi människor fungerar. Som vi sett i diskussionerna om trygghet så är det numera inte bara materiell och ekonomisk assistans vi förväntar oss av staten utan också en form av psykologisk välfärd. Vi inte bara förväntar oss ett liv åtminstone så långt som den statistiska medellivslängden, utan också ett liv där vi fritt har möjlighet att välja utbildningar, jobb, karriärer, levnadspartners, gruppstillhörigheter och boendemiljö. Det är ganska saftiga anspråk historiskt sett och det hänger förstås ihop med att staten har gett saftiga löften. Det är svårt att urskilja vilket som ger det andra. Vem kom först, hönan eller ägget? Eventuellt behöver vi inte bry oss om just den filosofiska frågan utan mer intressant är riktningen, hastigheten och slutmålet för denna utveckling. Systemet som vi aktivt deltar i och uppehåller varje dag är som ett hamsterhjul med en liten gnagare som aldrig tar en paus ifrån sitt springande och som sällan eller aldrig kontemplerar att sluta springa eller helt ändra riktning. Löftena ovanifrån fortsätter och anspråken underifrån likaså.

En människa i Sverige idag vill med hjälp av statens beskydd och överinseende bli respekterad av andra och förväntar sig också detta, utan orättvis diskriminering. Det är en högt ställd förväntning eftersom rättvisekonceptet är en starkt subjektivt upplevelse och nästan omöjlig att fånga in på pappret. I en artikelserie av journalisten Zaremba höjs ett varnande finger över den svenska utvecklingen kring behandlingen av diskriminering och rättvisa⁸⁷. Artikelserien

87 Maciej Zaremba (2008). Först kränkt vinner. Dagens Nyheter (2008-02-18).

består av en intervjustudie gjord på lärarhögskolan i Stockholm där lärare, rektorer, konsulter och elever får komma till tals. Stämningen på skolan beskrivs som «en jaktstämning» och som ett «förtryck av oliktankande». Konsekvenserna blir bland annat att lärarna «tänker sig för så att de inte säger något som kan vinklas till en anmälan» och att undervisningen därmed blir «ointressant». Det handlar om politiskt korrekt i kvadrat. En lärare berättade att han överväger att sluta sitt yrke då det inte längre syns finnas plats för det öppna samtalet, inte ens i landets högsta akademiska utbildningar. Allt detta baseras på att man idag anonymt har rätt att anmäla människor till myndigheterna om man känner sig kränkt. Angiverisamhället har uppstått och frodas i tysthet mitt ibland oss. I takt med att nya lagar har stiftats som förbjuder separerande åsikter relaterat till kön, religion och ras så har folk blivit allt känsligare och det politiskt inkorrekta anmäls allt oftare. En lärare berättar att han inte längre har student-samtal i enrum för att alltid kunna ha vittnen att ta till om eleven plötsligt skulle anmäla honom. Ibland kan det räcka med att vara man och låta blicken fastna på fel ställe, eller påpeka att man inte förstår när någon inte kan tala svenska ordentligt. Enligt Zarembas intervjuer blev en lärare anmäld för etnisk diskriminering när hon påpekade stavfel i svaren på elevens svenskaprov och numera tänker hon sig för vid kommentarer och rättning om eleven är född utom Sverige. Av ett tiotal akademiska lärare så krävde allihop att få vara anonyma vid intervjuerna, vilket är ytterst talande. Vad pågår bakom kulisserna i vårt land? Jo, det är likabehandlingslagen som börjat visa sina effekter bland folk. Lagen baseras helt och hållet på en upplevelse av kränkning och den som anmäler har inget att förlora. Det som är sagolikt osannolikt och som mest liknar ett rättssäkerhetsmässigt svart hål är att ansvarsbördan vid en sådan anmälan inte ligger på den som anmäler, utan på den anklagade. Detta är en avvikelse från all klassisk juridik och rättssäkerhet. Det är alltså den anklagade som måste bevisa sin oskuld, vilket när det gäller utsagor, attityder och beteenden naturligtvis är otroligt svårt att bevisa. Dessutom står inte ord mot ord i sådana här fall utan enligt lärarhögskolans jämställdhets-

expert så är det den som känner sig kränkt som definierar kränkningen. För att slå spiken i kistan så måste dessutom alla anmälningar medföra en full utredning, oavsett nivå av trivialitet eller situation. Några fler exempel ifrån studien: Tre studenter fick 30,000kr var för att de upplevt det som att läraren var nedlåtande mot queerteorin (teorin som gör gällande att heterosexualiteten som norm tvingar sexuella avvikelser att ses som avvikande och onormalt). Inga egentliga bevis lades fram och fem personer som ville stiga fram för att vittna för lärarens karaktär och professionalitet fick inte komma till tals i målet. Dessa tre studenter blev för övrigt inte nöjda med kompensationen utan menar att läraren också måste få sparken. En annan berättelse från lärarhögskolans verklighetsflyende värld var läraren som blev anmäld och utredd för att ha uttalat att «kvinnor blir förtryckta i Iran». Det är väldigt svårt att utläsa vad problemet med detta uttalande var, men tydligen handlar det om attribuerade etniska fördomar dolda i uttalandet. I världens extremaste land kan man alltså bli anmäld för att ha yttrat en eventuellt felaktig mening. Vidare lyckades myndigheterna fälla och förbjuda femton olika biologiböcker som använts i undervisning i Sverige de senaste åren. Litteraturen bedömdes som alltför diskriminerande och bland det allvarligaste man kunde peka på i böckerna var att det i sexualupplysningsdelen sades att «under till exempel fängelsevistelser, där man bara träffar människor av samma kön, så kan heterosexuella tillfälligt uppvisa homosexuella böjelser». Glöm sanningshalten i detta - det är ointressant även enligt diskrimineringsombudsmanen - utan det är det kränkande faktumet att man genom informationen kan uppleva homosexualitet som det näst bästa alternativet. Däraktigt hårklyveri för någon och livsviktigt för någon annan. Staten har valt sida. Inte ens fysikböckerna i grundskolan har undkommit inkquisitionen och kritik har riktats mot att nästan inga kvinnor finns avbildade. Det kan bero på att det endast är Marie Curie som gått till fysikhistorien, men i denna logiks namn så har stackars skoltjejer idag inga förebilder att se upp till när de läser fysik. Det finns en rädsla och försiktighet som medföljer denna utveckling som är intressant. Jag ser det som ett direkt hot mot det fria, demo-

kratiska samhället. Om badhusvakten idag ser två av samma kön hänga i den offentliga bassängen, så måste hon eller han ta i beaktning att det kan bli ett diskrimineringsärende. Om vakten på krogen slänger ut tre fulla kosovoalbaner för att de stört för mycket så finns alltid risken att myndigheterna blandas in för misstänkt fall av etnisk olikbehandling. Var kommer detta att sluta?

Det är högst allvarligt för ett land att glida mot denna beskrivna riktning. Lärare och andra människor i utsatt position med en stor ström av människor i sina yrken ska inte behöva bli brottsmisstänkta och utredda av myndigheter i månader och ibland i år för att en andrahandsuppgift har framkommit om att personen ifråga kanske inte har politiskt korrekta åsikter. Detta gäller särskilt när situationen är definierad av sårade människor som fått lagen på sin sida. Det stora problemet är att om man tillämpar den logik som är beskriven så blir ju till slut allt i samhället kriminellt. Vem känner sig inte stött, kränkt och sårad emellanåt? Alla känner sig kränkta emellanåt för att man är ful, tjock, fattig, super för mycket, eller inte har några barn och så vidare. Ibland räcker det med en felaktig blick eller ett uttalande i fel ton för att dessa känslor ska komma till ytan. Allt är ytterst sett diskriminerande, eftersom vi är olika till kön, ras, längd, tjocklek, disposition med mera. Herr Gåman som röd- och grönljus vid övergångsställen måste ju vara en kränkande symbol då den uppenbarligen befäster en patriarkal norm och indirekt förtrycker kvinnor? Familjeskyltarna på IKEA parkeringarna måste ju självfallet också vara brottsliga då de våldsamt tydligt diskriminerar alla som inte vill leva i den så kallade heteronormen med klassisk kärnfamiljebildning? Nästan all litteratur, konst och utbildning blir i förlängningen kränkande mot någon, med detta resonemang. Någon kanske måste anmäla gallerier med Mona Lisa kopior då hon bekräftar den västerländska kvinnan, med sin inlästa överlägsna moral, och således förtrycker kvinnor ifrån andra folkgrupper? Kan inte vi alla identifiera något område i våra liv där vi känner oss underlägsna, osäkra, och lätt kan transferera känslan till att kallas kränkning? Du kanske är kortväxt, kanske har nervösa ryckningar i mungipan, kanske

saknar huvudhårväxt, och så vidare. Ska inte dessa också få anmäla diskriminering till myndigheterna, och varför inte? Det är svårt att vara alla till lags. I Zarembas studie med de homosexuella kände de sig kränkta av skolan för att de i undervisningen har mött element som påvisar att deras livsstil är ovanlig. Samtidigt hade de lika ofta känt sig kränkta för att de blivit ignorerade som homosexuella. Alltså kan man råka lika illa ut om man för att bete sig politiskt korrekt ignorerar deras unikheter och behandlar dem som alla andra. Då osynliggör man, enligt idiomet. Tystnaden i sig kan utgöra en kränkning i världens extremaste land. Detta är förunderligt. Vidare om man påtalar lesbiska yttringar som ett vanligt förekommande fenomen i vissa miljöer kan man också råka illa ut. Då problematiserar man, enligt idiomet. Jag föreslår att världens modernaste land, också verkar ha en förvirrad samhällskultur. Jag föreslår att staten krånglar till vår mänskliga tillvaro med sin överbeskyddande attityd och gör oss lättkränkta.

Efter att ha studerat diskrimineringsmyndigheterna och de nya lagarna visar det sig att den svenska staten starkt uppmuntrar denna utveckling och önskar att odla en angiverikultur. Både på Jamos och Homos hemsidor (idag sammanslaget under DO) finns det färdigtryckta formulär med tydliga anvisningar och exempel om hur anmälan görs. Framför allt uppmanas man till att «anmälan bör göras». Det finns fyra formulär som man kan välja på och den elektroniska blanketten som man använder för att anmäla sin skola föregås av ett högst ledande exempel. Låt mig citera: «En elev som tycker att en skola behandlar tjejer och killar olika, kan anmäla skolan. Det är bra om anmälan görs så snabbt som möjligt! En anmälan kan handla om att skolan inte arbetar för jämställdhet mellan killar och tjejer som lagen säger. Det kan till exempel vara att det inte finns en likabehandlingsplan.»⁸⁸ Vidare framgår proceduren som kommer att följa. En obligatorisk utredning kommer att öppnas och myndigheten kommer att kontakta den skola som är anmäld och be att få ut bevis på att den inte ägnar sig åt diskriminering. Man kan läsa vidare att myndigheten

88 <http://www.jamo.se/> (2008-04-12).

i främsta hand kommer att söka en förlikning med skolan, till exempel i form av ersättning, innan den går vidare. Dessa strategier liknar maffians verksamhet. Ett exempel på hur märkligt det kan bli var när en dyslektiker ville studera till svensklärare och anmälde sin högskola för att hon känt sig «krängt» (observera stavningen i anmälan). Hon fick på grund av sina skriv- och lässvårigheter en extra timme på sig vid tentamen men kände sig störd när tidigare färdiga elever började prassla med sina papper. Skolan blev återigen brottsmisstänkt med bevisbördan på sina axlar. Vi befinner oss mitt uppe i en rättssäkerhetsmässig fars. Låt mig citera ifrån den nya lagformuleringen 2006: «Om ett barn eller en elev anser sig ha blivit diskriminerad, är det huvudmannen för verksamheten som skall visa att diskriminering, annan kränkande behandling eller repressalier *inte* förekommit.» Nästa stycke: «Om ett barn eller en elev visar att han eller hon har blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling av ett annat barn eller en annan elev i samband med att verksamheten genomförs, skall huvudmannen för att undgå skadeståndsansvar visa att alla skäligen åtgärder för att förebygga eller förhindra behandlingen hade vidtagits». Idag innebär skäligen åtgärder att skolorna måste kunna visa upp sina likabehandlingsdokument, sina utbildningsdagar, sina konferensprotokoll, sina rapporter till berörda myndigheter och så vidare. I och med att storebror älskar lag och ordning så kan skäligen åtgärder imorgon komma att innebära att spela upp övervakningsband ifrån klassrummet sex månader tillbaka i tiden eller kontrollera lärarnas telefonkontakter med hemmen. Ökad övervakning måste med nödvändighet följa hårdare åsiktslagar.

Att staten förmodas hålla någon slags ordning och bestraffa brott är ju kanske den mest primära funktionen hos en stat. Även en anarkistisk frihetsivrare kan tycka att om vi nu ska ha nationalstater med sociala kontrakt mellan medborgare och stat så bör lag och ordning komma högst på att-göra-listan för myndigheterna. Nu är problemet att trygghet inte handlar enbart om brott och kriminalitet längre. I takt med sekulariseringen och att staten definierar rätt och fel så söker sig svensken alltmer till myndigheterna, även i

triviala situationer. Idag räcker det med att någon mumlar ett glåpord efter någon så blandas ofta polisen in i dialogen med hot om en anmälan om olaga hot, mobbing eller diskriminering. Diskrimineringsmyndigheter har skjutit upp som svampar ur jorden under 2000-talet för att assistera polisen i detta moderna fenomen⁸⁹. En nyhet ifrån det gångna året illustrerar detta där en kvinnlig teologiestuderande med prästkrage lämnade in sin väska på flygplatsen vid en inrikesflygning⁹⁰. När hon sedan fick tillbaka den hade någon – antagligen någon flygplatsanställd – roat sig med att sätta en lapp på väskan med ett bibelord relaterande till kvinnans roll i församlingen. Beklagligt nog så tog kvinnan detta så hårt att hon gjorde en anmälan till polisen. Jag undrar lite vad brottsrubriceringen kan ha varit, «Förmedlande av Guds ord till präst»?

89 Eberhard, David (2010). Ingen tar skit i de lättkräntas land. Månocket förlag.

90 Västerbottens folkblad (2008-01-09).

Infantil fördumning

Infantilitet är ett naturligt tillstånd hos ett litet barn där barnet upplever sig vara i centrum för hela världen och helhjärtat förväntar sig att föräldrarna eller andra vuxna ska ta hand om det och betjäna det på alla tillgängliga sätt. En infantil personlighet ägnar sig ofta åt orealistiska beteendemönster som inte kan bekräftas på ett positivt sätt av omvärlden. Detta kallas ibland regression, vilket innebär ett återfallande till barnslighetens stadium, och används ofta av psyket som en försvarsmekanism för att till exempel undslippa ansvar i en kris eller annan pressande livssituation. Infantila personlighetstyper odlas ofta under uppväxten i överbeskyddande hem där man har låg exponering mot faror och utmaningar. I dessa hem kultiveras en naiv förväntan på att föräldrarna alltid ordnar allt. Jag ponerar att begreppet infantilitet är bra analysverktyg för att se hur den framväxande staten har influerat individen i hennes syn på livet och livsansvaret.

De djungelns och evolutionens lagar som gällt i årtusenden hos människan har alltid gjort gällande att det är den svage som får se upp, vilket har fått till konsekvens att i en given situation så har hon alltid har fått skärpa sig, bli smartare, eller fly undan. Naturen har sin gång i människans samhälle och gjort oss bättre och utvecklade oss som varelser, enligt evolutionsteoretikerna. De sista hundratals åren har dock något märkvärdigt hänt i och med nationalstatens uppenbarelse. Den socialistiska staten har gett ett löfte om att alla ska få bli jämlika och fria. Detta går stick i stäv med det djupt ingrodda genom av överlevnadsstrategier som i alla tider har hjälpt individen att överleva i de bistraste och mest orättvisa av situationer. Efter över hundra år av skallande rop om klassutjämning så har vi idag mer eller mindre ett folk som

helhjärtat tror att det är den svage som alltid ska ha rätt. Med begreppet rätt tänker jag inte i första hand på något existentiellt eller moraliskt riktigt, utan mer som en trafik Korsning med rätt för den lilla mopedisten att köra först oavsett om artonhjuls långtradare kommer dundrande i marschfart. En vän med bakgrund i Sydamerikansk ekonomi som studerar juridik i Sverige fällde omdömet om det svenska lagsystemet att det var skrivet partiskt för den lilles rätt. Detta kan faktiskt skapa en hel del problem och förvirring efter som det är kontraintuitivt sett ifrån naturens perspektiv. Alla är idag i svenska samhället överens om att den med minst makt ska ha rätten på sin sida. Tanken är förstås att det ska vara rättviseutjämning och att humanismen ska övervinna människans natur. Detta uttrycks genom alla möjliga ingrepp från statens sida som kvoteringar, subventioner, och resursfördelningar. Det finns ett stort problem med denna till synes goda ansats och det är att vi riskerar att sluta utvärdera risker och tänka själva. Zebralagen är ett exempel på detta fenomen. I och med att hårda bilar, tillverkade av metall och ofta vägandes över tusen kilo, är starkare än sjuttiofemkilos Svensson, så beslutade staten för ett antal år sedan att införa en lag som i praktiken lade allt ansvar på fordonsföraren vid ett övergångsställe. Tanken var ju som vanligt att söka hjälpa den svaga, oskyddade fotgängaren och omskrivningen blev att «framkomligheten för gående ska öka». Efter hand lade jag märke till vilka farliga situationer som skapades nu när naturens evolutionära lagar var diametralt förändrade. Bilar som skulle svänga i en korsning fick nu ibland helt plötsligt tvärstanna mitt i svängen, mitt i korsningen, med mötande trafik, på grund av att någon fotgängare bestämt sig för att hasa sig över. I rondeller blev problematiken ännu värre då bilar nästan körde in i varandra bakifrån eftersom man aldrig tidigare behövt tvärstanna mitt i en rondell. Förvirringen tilltog när bilförarna började lära sig lagen och själva tog initiativet till att stanna och vänta på att någon fotgängare skulle gå över. Man kunde se många pensionärer som inte gillade trycket på dem och frustrerat istället vinkade på att bilarna skulle köra först, mot vad lagen påbjöd. Allt komplicerades ytterligare då en del människor fokuserade helt på

vad lagen ordagrant sade, medan andra bedömde vad som verkade vettigt i situationen. En taxichaufför jag känner är fortfarande djupt kritisk till lagen. Trafikrytmen kommer helt av sig, hans arbetsmiljö och passagerarens bekvämlighet blir mer ryckig, och miljön utsätts för onödigt påfrestning då antalet stopp och accelerationer ökat ofantligt särskilt i större städer, berättar han. Det är som att många tror att lagen ska skydda dem på samma sätt som ett magiskt kraftfält. Bristen på självbevarelsedrift som lagen medfört bland fotgängare tyder på en fördumning. Ny statistik visar att antalet olyckor vid övergångsställen har ökat med 15-20 % efter införandet av Zebralagen, enligt statens eget väg- och transportforskningsinstitut⁹¹. Låt mig fastslå att det är infantilt att gå rätt ut i gatan framför en annalkande bil. Hellre lever vi i en magisk tro på att statens skyddar oss. Magiskt tänkande är för övrigt en fas inom barns psykologiska utveckling som man brukar växa ifrån vid fem års ålder⁹². Statens inblandning i mänskliga affärer får ofta märkliga följder som man inte alltid lägger märke till. En god vän från Ukraina berättade att det infördes en jämförbar Zebralag där men med lite finesse. Den förhöll sig som så att om fotgängaren hamnade framför bilen vid kollision så var felet fotgängarens och om fotgängaren hamnade under bilen så var felet bilförarens, som uppenbarligen då hade kört för fort och varit oförsiktig. Det visade sig snart att en del skuggiga personer, tiggare och krymplingar började utnyttja denna lag genom att kasta sig in under utvalda finare bilarna vid övergångsställena i hopp om att kunna få fina skadestånd.

Dagens stat och media verkar idag frossa i att lyfta fram hur förtryckta och svaga vissa grupper i samhället är. Om någon yrkesgrupp eller minoritetsgrupp skulle glömt hur svårt och orättvist livet är så kan man vara säker på att bli påmind om det dagligen genom teve, tidningar och litteratur. Effekterna av detta är ofta påtagliga och skadliga, förutsäger psykologin. Att ständigt stigmatiseras och bli påmind om hur svag man är och i vilket underläge man förmodas befinna sig, skapar i sig en verklighet, en så kallad självuppfyllande profetia. Många människor skulle ha varit mycket nöjda med sina liv om det

91 http://www.vti.se/templates/Report____2796.aspx?reportid=7170 (2008-06-13).

92 Shaffer, David (2010). *Developmental Psychology*. Wadsworth Learning.

inte var för att man ständigt bombarderas med information om hur orättvist behandlad man egentligen är. Man skapar i sin jämlikhetsiver en extrem kultur av lättkränkthet och infantilitet. Media har mani på att gräva fram ojämlikheter och utkräva politiska insatser och det hela blir ofta väldigt korkat. En undersökning gav att bilar i Sverige till 70 % ägs av män⁹³. Vad ska göras åt detta? I sammanhanget är det inte intressant att män verkar gilla motorer och äger en särskild typ av intelligens som uppenbarligen relaterar till mekanik, utan här gäller det att förändra på strukturell samhällsnivå. På samma sätt sätter man ett tryck på kvinnor att läsa till allt högre akademiska grader, kasta sig in i stressande karriärer på börser och bli brandmän och skogshuggare. Vi kan som samhälle inte lita på naturens gång och att folk väljer rätt. Denna typ av retorik har fått den förvirrande följden att vi alltid tror att det är fel och orättvist överallt. Om folk mot förmodan är nöjda exempelvis med att vara hemma med barnen, så har de helt enkelt ännu inte förstått förtrycket de står under, heter det. Vi odlar motsatsen till förnöjsamhet och lycka bland folket i landet med denna hetsjakt. Ibland låter det som barn som står och käbblar.

Ett annat exempel på hur vi lämnar förnuftet och evolutionens gång i sticket och blir alltmer mentalt slöa kan skönjas i Rödebyrättegångarna där en femtioårig man tog till vapen för att skydda sin familj ifrån ett ligistgång som stod i hans trädgård mitt i natten och hotade med att döda familjens handikappade son. Ungdomsgänget hade tydligen huserat på detta sätt i flera år i det lilla samhället, enligt boende i samhället som jag själv träffat. Handlingsförslamningen var total eftersom alla väntade på att systemet skulle göra något. De vuxna väntade på myndigheterna. Kommunen väntade på polisen. Polisen hade inte mandat att agera mot minderåriga. Socialen kunde inte gripa in utan föräldrarnas samtycke. Det var en enda lång kedja av ansvarsförskjutning. Nu hände istället det som naturen i tusentals år har inpräntat i människans natur och pappans försvarsreflexer aktiverades och i stundens hetta riktades ett dödande skott mot gruppen av unga människor. Vad hände nu? På grund

93 Dagens Nyheter (2008-10-24).

av vår juridiska modell där man alltid ser efter den svages rättigheter, ställdes pappan inför rätta för mord, trots att trakasserier mot familjen pågått i två år och flertalet polisanmälningar var gjorda. Precis som med Zebralagen har samhället reverserat ansvarsfördelningen och offret fick bli förövare och förövaren fick bli offret. I debatten som följde så nämndes inte något om det ansvar som ungdomarna eller ungdomarnas föräldrar hade i detta. Tvärtom så diskuterades det enbart om myndigheternas och polisens ansvar. Jag upplever det som en infantilitet som helt har slagit klorna i oss. I naturen fungerar det som så att om någon muckar gräl så får man vara beredd på konsekvenserna och intelligensen hjälper oss att göra goda riskkalkyler. Vårt samhälle hjälper till att fördumma människor genom att stifta lagar där man ska gå ut framför bilar eller kunna trakassera andra med vetskapen om att ingen har rätt att försvara sig. I skolan idag så vet eleverna att lärarna inte ens får ta tag i dem och många betar sig därför extremt ohyfsat. Jag föreslår att vårt pacificeringsprojekt aldrig kommer att lyckas och stjälp mer än det hjälper. Kanske blir människor mer ansvarsfulla och mogna om man istället förklarar hur naturen fungerar och vilka skillnader som finns?

Jag höll på att sätta morgonkaffet i halsen när minister Nyamko Sabuni under morgonens tevenyheter ville genomdriva en lag som skulle tvinga teleoperatörerna att sätta ett tak på telekostnaderna för användarna. Bakom uttalandet gömmer sig en premis som idiotförklarar användarna och att dessa måste återigen beskyddas. Hon förklarade att ungdomar och ungdomars föräldrar idag har väldigt lite koll på hur mycket det rings och att mängden ärenden till kronofogden ständigt ökat under de senaste åren. Spiken i kistan på hennes dödsförklaring av det personliga ansvaret hos medborgarna var när hon motiverade det nya lagförslaget med att «många ungdomar idag är registrerade hos kronofogden och kan så inte ta lån när de kommer upp i vuxen ålder». Jag tänker på generationen innan min som ansåg att man skulle ta ansvar för sin personliga ekonomi och att man skulle spara tills man hade råd att köpa, eller åtminstone tills man hade en kontantinsats. Jag har svårt att

se det intelligenta med att ta ifrån folk ansvar. En kollega inom socialpsykologins ämnesområde jobbar som platschef på ett företag och har ofta intervjuer med unga människor som söker jobb hos dem. Han berättar om en allt vanligare attityd bland sökanden som går ut på att de egentligen inte är intresserade av att jobba. De är snarare skickade av föräldrar, lärare eller andra vuxna. Begrepp som ansvar, arbetsmoral, plikt, lojalitet finns inte ens med i vokabulären. Är denna utveckling mot ökad infantilitet verkligen att eftersträva, eller borde vi istället prata om att alla människor ytterst sett är ansvariga för sitt eget liv?

Fördumningen blir inte lättare att hantera då man inser hur styrt vårt tänkande är av mediasamhället. En undersökning gjordes av Göteborgs universitet för att ta reda på vad den svenska journalistkåren själva upplevde som det största problemet med svensk media⁹⁴. De två vanligaste problemområdena som identifierades var ytlighet och likriktning. Detta är särskilt intressanta svar då frågeenkäten byggde på öppna frågor, det vill säga att journalisten själv fick ge ord åt problemen istället för att välja ifrån en färdig lista. I en annan studie publicerad i samma forskningsrapport togs journalisternas yrkesideal upp. Man ville veta vad de såg som sin främsta uppgift. Nästan alla tillfrågade upplevde det som sin främsta uppgift att granska makthavare, medan anmärkningsvärt nog såg nästan ingen det som sin uppgift att spegla samhällets allmänna opinion. Vidare var det väldigt få som kände igen sig i rollen som en neutral rapportör av händelser, utan de flesta ville istället se sig som stimulatorer av nya idéer och förklarare av komplicerade fenomen. Jag tycker av dessa svar att en tydlig bild framträder med journalisten som samhällets självutnämnda utbildare och faktiska maktelit som vill styra samhällsbilden. Detta är mycket intressanta resultat att ha med sig när vi kritiskt försöker granska vår omvärld. Enligt journalisternas egen utsago så förmedlar media av idag inte och önskar heller inte förmedla en representation av hur samhället ser ut. Istället vill de förändra samhället. Detta ger näring åt min proposition att vi är mer hjärntvättade av ideologi än vi någonsin kan tro. När man tar del av medias

94 Asp, Kent (2007). Den svenska journalistkåren. GU. Livréna. Kungälv.

nyhetsrapportering kan man tappa hakan av hur vinklad den är. Forskningen från Göteborgs universitet visar att det bland journalisterna är 90 % som säger sig stå i mitten eller till vänster på den politiska skalan, medan endast 10 % säger sig vara höger. Extra tydlig blir denna tendens hos kulturjournalister där hela 65 % säger sig stå helt tydligt långt till vänster. I tidigare undersökningar från år 1989 och 1999 av samma forskningsinstitution om journalisternas partisympatisering så svarade var tredje Vänsterpartiet, som då var det radikala kommunistpartiet. Under de senaste åren har just Vänsterpartiet tappat i popularitet och idag tycker två av tre journalister bäst om Socialdemokraterna och Miljöpartiet istället. Ifråga om politisk färgning skiljer sig journalisterna kraftigt ifrån befolkningen, då bland allmänheten andelen Moderater är nästan tre gånger så stor som hos medierapportörerna. Samma studie visar också att journalistkåren som helhet stadigt förskjutits åt vänster under de senaste tjugo åren medan allmänheten har förskjutits aningens åt höger. Sveriges Television och Sveriges Radio förmodas syssla med så kallad Public Service, i allmänhetens tjänst. Public Service är ju knappast till för att fördumma folket, utan tvärtom, men problemet är att sändningarna inte speglar folkets opinion utan istället har blivit ledsagande. Nyheter kan paradoxalt nog förvrida vår samhällsbild än mer.

Trygghetens opium

I stort sett all brottsstatistik ifrån Brottsförebyggande rådet pekar på att Sverige har en ovanligt hög brottslighet⁹⁵. Det är skakande att exempelvis tala om de statistiskt sett många våldtäkter som vi berört, både under sommar- och vinterhalvåret i Sverige. Världens jämlikaste land verkar ha stora problem under ytan. Grova värdetransportrån är ett annat område där man förvånas. Över tvåhundra stycken under loppet av fyra år, jämfört med till exempel Finland där det bara ägde rum tre stycken⁹⁶. Gå in på vilket bankkontor som helst idag och du hittar skyltar om att du inte kan ta ut större summor från ditt konto om du inte ringer någon dag innan. Rånrisken anses vara för stor. I SVT hade man ett reportage där man uppskattade antalet genomförda bankrån till över etthundrafyrtio stycken på tjugofyra månader i Sverige⁹⁷. Användandet av automatvapen, brutalitet och kreativitet har också ökat kraftigt i brottsammanhang. Även i mindre våldsammanhang framhäver vi oss och snattar överlägset mest i Norden⁹⁸. Dessutom stjäls en svensk över tre gånger mer än en amerikan⁹⁹. Vi måste inledningsvis konstatera att den trygghetsbilden som odlats i Sverige är osann. Tidningen Fokus februarinumner (2008) hade en stor artikel om polisväsendet i Sverige och enligt denna studie så tillbringade en genomsnittspolis häpnadsväckande nog endast futtiga 15 % av sin arbetstid till klassiskt polisarbete¹⁰⁰. Resten av tiden går åt till saker som byråkrati, resor, och möten. En polis

95 <http://www.bra.se/> (2008-02-25).

96 Dagens Nyheter (2008-01-12).

97 Aktuellt (2008-08-06). Sveriges Television.

98 <http://www.svt.se> (2008-11-12).

99 Man har kontrollerat för anmälningsbenägenhet och tittat på hur många som också upplevt stölder.

100 Fokus (nr.8, 2008).

berättade att efter ett enda ingripande av ungefär en timmes längd så måste på stationen minst en timme tillbringas med pappersarbete. Detta gäller särskilt om tjänstevapnet dragits, någon blivit utsatt för våld, eller en motanmälan gjorts, och så vidare. Sverige har också minst poliser per capita i hela Europa. Ur detta följer att endast 18 % av alla 1,2 miljoner anmälda brott per år i Sverige klaras upp. Av andelen bostadsinbrott så löser man inte ens 3 % och man får snart skriva om det gamla ordspråket och säga att «brott visst lönar sig»¹⁰¹. Vad gör polisen åt detta? Utifrån sett verkar det som att polisen istället satsat helhjärtat på sin politiska profil och aktivt sökt att rekrytera invandrare och kvinnor. När jag i egenskap av beteendevetare var på ett uppsamlingsmöte för kandidering till polishögskolan såg jag ca 70 % damer bland det hundratalet aspiranter som fanns på plats och vi fick höra att man nu för första gången har nått det åtråvärda målet med 50 % kvinnor i årets årgång av polishögskolan. Vi fick också höra att de fysiska kraven och proven för att bli polis under åren har sänkts och att kvinnor har andra krav än män under utbildningen. Kanske aningens underligt, med tanke på att de förmodas utföra samma uppgifter? Sverige är förunderligt. Jag har även hört förstahands historier om kvinnliga befäl som fått ringa efter manlig förstärkning eller be de privata krogvakterna om hjälp när de inte själva kunnat hantera en besvärlig person. Det är ett tufft yrke och jag beundrar alla som ger sig in i det. Vår trygghetsstat är i gungning och folk låser om sig och många går inte ens ut på kvällarna längre. Fråga vem som helst.

Denna sida av verkligheten verkar dock inte bekymra oss så väldigt, eftersom rent statistiskt utsätts man själv sällan för brott. Politikerna har dragit fördel av detta och framgångsrikt lanserat bilden av Sverige som ett särskilt tryggt land medan det egentligen inte stämmer alls. Det tätbefolkade New York som exempel har mindre brott än hela Sverige sammantaget. Svensken är van och helt beroende av att känna sig trygg och en politiker får inte gå utanför detta mandat. Tryggheten är vårt opium som får oss sköna till mods. Ett kännetecken för att man är beroende av något är att man aldrig kan få nog

101 Statistisk årsbok 2008 (2007). SCD. Stockholm.

och följaktligen växer staten och folkets symbios vidare. En aspekt av detta är att vi idag förväntar oss ett liv utan smärta och faror. Det hela börjar tidigt när havande föräldrar ivrigt och intresserat läser igenom socialstyrelsens rekommendationer för vad man får äta och inte äta under graviditeten. Födelsen ska helst ske utan något större obehag om det går att ordna. Curlingföräldraskapet av idag medför att barnen inte längre naturligt får tillfälle att utsätta sig för faror och hinder i livet eftersom föräldrarna förutseende sopar bort dessa. Ett praktiskt exempel är att föräldrar idag inte längre låter barnet komma i kontakt med eller smaka på smuts. Tydligt har allergierna bland svenskarna ökat från att ha varit så gott som obefintliga för hundra år sedan till att ungefär 30 % av befolkningen är diagnostiserade och man tror att det beror på att barnen inte längre får möjlighet att bygga upp sitt immunförsvar¹⁰²? Detta vet dessutom många om, men för de flesta småbarnsföräldrar är trygghetsberoendet långt starkare än denna insikt. Vår trygghetslins har lett till att vi upplever allt vara farligare än det egentligen är. Idag har vi cykelhjälm, välfyllda medicinskåp, brandsäkra barnpyjamasar och så vidare. Allt strävar efter att beskydda samhällsvarelserna mot livet, farorna och ytterst sett döden. Fadäsen är att det mesta är irrationella känslor som inte baseras på fakta. Viste du till exempel att det är över hundra gånger farligare rent statistiskt att låta ditt barn leka hos någon som har en swimming-pool än att låta det leka hos någon som har ett vapen hemma?¹⁰³ Rätten att bygga swimming-pool är inte ens omdebatterad medan rätten att bära vapen hemma får alla svenskar att andas tungt. Andra exempel är förbudet mot proffsboxning i Sverige som kom efter att ett dödsfall ägt rum. Observera att det inte finns en tanke på att förbjuda fotboll eller ishockey där antalet skadade är hundrafalt större och samhällskostnaderna är oöverskådliga. Eller vad sägs om cykelhjämlagen som kom år 2005? Enligt forskningen skulle man med detta samhällsomvälvande beslut att tvinga alla under 15 år att bära cykelhjälm rädda hela två liv på varje

102 Nilsson, Mats-Eric (2010). Döden i grytan – om vår rädsla för riktig mat. Ordfront förlag.

103 Levitt, S. & Dubner, S. (2005). Freakonomics. Prisma. Stockholm.

miljon människor i Sverige¹⁰⁴. Nyare forskning ifrån Australien som var det första landet att införa allmänt hjälm tvång visar att ungdomar troligen litar alltför mycket på sin hjälm och cyklar på ett mer farligt sätt än förr. Antalet sjukhusvistelser till följd av cykelolyckor har ökat efter införandet samtidigt som cyklandet dramatiskt minskat¹⁰⁵. När man är rädd och söker trygghet till varje pris så kan man inte göra ordentliga riskbedömningar och detta lider hela vårt folk av, vilket staten också drar nytta av. Vi kommer väl alla ihåg vår faderliga statsminister Göran Persson och hans varnande brummanden för hur farlig icke-socialdemokratisk politik var? Han var personifikationen av den perfekta curlingföräldern. Ett aldrig så intelligent argument eller förslag kunde enkelt tystas med frasen, «Jag tycker det är en farlig politik» och han satt sedan med sitt parti tryggt vid makten år efter år.

Den ultimata farligheten är förstas att man kan dö. Vårt behov av trygghet har medfört att talet om vår dödlighet är lite tabu i det radikala landet lagom. Detta är anmärkningsvärt då döden är den vanligaste och mest jämlika förekomsten. Folk dör hela tiden, överallt, av alla möjliga otroliga och troliga anledningar. Det är som att vi som samhälle har valt att inte låtsas om fenomenet. Denna kulturyttring kan få märkliga effekter. I närstående familjer så har jag erfarenhet av att nyckelpersoner avlider och att absolut ingen i slakten pratar om det efter det. Det är som att personen aldrig har funnits. Kanske skulle samtalen om denne bara påminna om vår egen dödlighet vilket vi helst vill slippa tänka på? Den förväntade medellivslängden globalt och historiskt sett ligger troligen på runt trettiofem år¹⁰⁶. (Romarnas och grekernas förväntade livslängd låg oftast mellan arton och tjugofem år, särskilt under de långa krigerna). Ibland brukar jag skoja med mina jämnåriga och säga att nu har vi snart den ålder vi normativt kan förvänta oss och att vi får se eventuella kommande år som en bonus. Ingen reagerar särskilt positivt på detta eller tycker det är roligt. Vår uppbyggda samhällstrygghet är ett

104 Nolén, Sixten (2004). Increased bicycle helmet use in Sweden. Hälsouniversitetet, Linköping.

105 Eberhard, David (2006). I trygghetsnarkomanernas land. Prisma.

106 Microsoft Encarta Encyclopedia 2008.

korthus och mestadels en illusion i ljuset av naturens mäktiga krafter och nycker. Livet är livsfarligt, så låt oss leva.

Den hårda jämlikheten

Jämlikhet är det viktigaste vi har. Ett bra exempel på detta var när det meddelades att diskrimineringsombudsmannen hade fällt en rad företag för deras könsbaserade reklam¹⁰⁷. Ett av dessa var ett multinationellt företag som hade formulerat sig till «flickor» när de gjort reklam för rosa små leksakshästar i Sverige. Detta är förbjudet, enligt svensk lagstiftning. Företaget var enligt uppgift ganska brytt då denna reklam var uppskattad i resten av Europa och undrade säkert varför vi i Sverige vill att våra småpojkar ska leka med dessa små rosa hästar i drömlandskap. Det beror på att vi har en radikal agenda som genomsyrar allt tänkande i samhället. Samtidigt som svenska skolan sjunker i kvalitet jämfört med andra länder så har vår jämställdhetsminister vikt ett-hundratio miljoner kronor det senaste året till att bekämpa lärarkårens trångsynta syn på könsroller¹⁰⁸. Jämlikhet mellan könen ligger som vi förstår mycket högt i kurs i dagens politiskt korrekta samhälle. Skolan måste prioritera i dessa svåra tider men pengar till jämlikhet och rättvisa kommer alltid att finnas.

Feminismen postulerar att det inte finns några skillnader mellan män och kvinnor och att de skillnader som finns primärt beror på maktförhållanden. Som vi kommer ihåg ifrån inledningen så är Sverige idag världens mest feminiserade land. Detta uttrycker sig bland annat genom att vi på alla sätt söker att få in lika många kvinnor som män i yrken som polis, brandkår, professorer, militär och så vidare. På högskolan har kvinnorna de senaste tretton åren fått förtur till lediga chefsposter, man har skapat professorstjänster vigda enbart åt kvinnor och även på doktorandnivå har man aktivt fört så kallad positiv diskriminering, det vill säga att kvinnor får

107 Göteborgs Posten (2008-11-17).

108 Svenska Dagbladet (2008-06-29).

tjänsterna först. I stunden pågår också en debatt kring näringslivet om man inte borde tvinga alla privata aktiebolag att ha minst 40 % kvinnor i styrelserna. Det är bra och intressant att synliggöra strukturer i vardagen, som könsbemötanden. Ett problem i ansatsen är dock att män och kvinnor är väldigt olika, värderar saker olika, och har olika styrkor och svagheter, oavsett om det beror på socialisation eller biologi. Trots världens mest aktiva könsutjämningspolitik så har män och kvinnor fortfarande en statistisk löneskillnad, framför allt i offentlig sektor. Detta beror på att det bortom all önskvärd tydlighet visar sig att män och kvinnor värderar saker olika högt. Vid exempelvis löneförhandling så tenderar män att hota, luras och värdera pengar högre, medan kvinnor ofta tycker lojalitet, trevnad och bekräftelse är det viktigaste. Genusfascisterna är inte nöjda med dessa kvinnor och kräver absolut likriktning och företag och kommuner står inför dryga böter om de inte hjälper staten i sin strävan. Det är nämligen inskrivet i jämställdhetslagen att man måste «aktivt främja jämställdhet, särskilt gällande löner...» Trots den offentliga jämlikhetsagendan finns det statistik som påvisar att statens alla ansträngningar att fördela samhällets positioner lika inte når resultat. Forskarna idag har nämligen upptäckt något som betecknas som jämlikhetsparadoxen¹⁰⁹. Det finns indikationer på att ju mer fritt (feminiserat) ett samhälle blir, ju mer väljer kvinnor så kallade klassiska kvinnoutbildningar och yrken. Det är snarare så att det är i utvecklingsländer som kvinnor i större utsträckning väljer mansdominerade utbildningar och detta för att det är deras sätt att komma loss ur könsdiskriminerande system. I Sverige uttrycker sig jämlikhetsparadoxen genom att andelen kvinnliga företagare är lägst i Europa¹¹⁰. Det är 400 % fler män som driver företag med anställda, och 500 % fler män som driver högt vinstgivande företag, och skillnaderna ökar. Endast 4 % av alla arbetsföra kvinnor driver företag i Sverige. Även i fördelningen av föräldraledighetsdagar dominerar kvinnorna kraftigt. Våra myndigheter hävdar att det beror på patriarkala missförhållanden i hemmen, men jämlikhetsparadoxen pekar på

109 Claesson, Göran (2010). *Kvinnan, mannen, tidsandan och den fria tanken*. Seveus förlag.

110 Svenska Dagbladet Debatt (2010-04-17).

att män och kvinnor vill välja olika och att siffrorna kan vara bevis på att vi verkligen har valfrihet. Myndigheterna drivs eventuellt av helt felaktiga grundantaganden och framstår som väldigt dogmatiska. Som kuriosita finns en förunderlig jämlikhetspolis i landet och emellanåt görs randomiserade nedslag på företag. En uppmärksam raid på nationell nivå gällde Ericssons lönebildning hos sina anställda. Under Ann-Marie Bergströms hökblick från Jämo konstaterades att 115 kvinnliga anställda måste få högre lön. Med tanke på att Ericsson har över 20,000 anställda i Sverige så hade alltså endast någon promille av de anställda en så kallad ojämlig lön. Som vi förstår så värderar man saker olika och jag ser detta ingrepp som ännu ett inkompetensförklarande av individer och i detta fall särskilt av kvinnorna på Ericsson. Ett annat exempel är IKEA som då och då drabbats av ojämlighetsmisstankar eftersom det går så bra för dem. Man har påstått att de inte har bruksanvisningar som avbildar kvinnor som monterar möbler, vilket förstås skulle vara ojämnt och i förlängningen brottsligt. Anklagelserna har dock visat sig vara osanna och de använder sig dessutom av samma broschyrer över hela världen, så vi kan andas ut.

I Sverige förs en variant av hård genusfascism. Det märks genast när man anländer som utlänning till Sverige. Några studenter på SFI-utbildningen (Svenska för invandrare) berättar hur de i början förfasades över nivån på den kulturella retoriken de mötte hos lärarna. En av de första lektionerna på kursen i en liten småstad i Mellansverige började med att den unga läraren stolt deklarerade feminismens seger och att här i Sverige så är det männen som diskar hemma. Under en del av kursen användes en hel lektion till att visa fördelarna med att vara sambo istället för att vara gift. I och med att de flesta på kursen kommer ifrån länder där man gifter sig tidigt upplevdes situationen som inget annat än propaganda och en tydligt bristande respekt gentemot utlänningars värderingar. Det är som att man antar att andra är kulturellt och intellektuellt efterblivna. Som exempel fanns det bland SFI lärarna ingen kunskap om att både i Syrien och i Turkiet länge haft fler andel kvinnliga professorer på

sina universitet än i Sverige¹¹¹. Kvinnor i Sverige har det så bra att de inte måste välja manliga yrken. Kvinnor står för 65 % av alla högskoleexamina idag, 55 % av alla påbörjade doktorandutbildningar, och betygsskillnaderna till kvinnornas fördel är genomgående¹¹². Skillnaderna ökar stadigt till kvinnors favör och håller på att nå alarmerande nivåer, men det enda som det talas om i media och bland myndigheter är kvinnors enprocentiga skillnad i löner¹¹³, eller bristen på kvinnliga professorer trots att detta troligen har en biologisk förklaring¹¹⁴. Eftersom vi i Sverige förmodas ha ett systemperspektiv på alla olikheter i samhället, så kan vi lugnt slå fast att det är fel på vårt system?

Nu är det inte så lätt att uppnå jämlikhet människor emellan som bekant. Naturen har begåvat oss med extremt olika fördelar och nackdelar genom arv, miljö och personlighet. Att ta sig an detta kräver extrema åtgärder. Över femtio år har gått sedan startskottet på folkhemsbygget och vi har en mängd starka myndigheter som jobbar övertid på saken och som nitiskt granskar befolkningen utan att riktigt kunna ro hem uppgiften: Jämställdhetsnämnden, Jämställdhetsombudsmannen, Nämnden mot diskriminering, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Barnombudsmannen, Handikappsombudsmannen och den ofta glömda Europeiska ombudsmannen. En reklamombudsman är på gång. Man har idag slagit ihop ett antal myndigheter till det mäktiga DO, och fler rationaliseringar är säkerligen att vänta. Med ett konflikteoretiskt klasskampsperspektiv så står politikerna och forskarna beredda att införa det utopiska riket där jämlikheten regerar till evig tid. Tesen jag diskuterar är att staten kanske stjälper mer än den hjälper. Tydligt ska det inte få finnas utrymme för någon typ av olikhet i landet när diskrimineringsmyndigheten är klar

111 Kurtén-Lindberg, Birgitta (2001). Tokfeminismen. Timbro förlag.

112 Högskoleverket (2010). Högskoleverkets rapport.

113 Landstingets löner (2001). Efter att ha kontrollerat för alla faktorer återstod 1 % oförklarad skillnad. Man tror det har med förhandlingsvillighet att göra.

114 Adler-Karlsson, Gunnar (1997). Superhjärnornas kamp: Ett okontroversiellt faktum ifrån differentialpsykologin påvisar att vid IQ-nivåer över 130 går det en kvinna på fem män.

med oss. Arbetsgivare ska inte få ha personliga åsikter om vilken profil de anställda ska ha, utan mer vara en politiskt korrekt underordnad som lyder statens jämlikhetsdirektiv. Diskrimineringsmyndigheten lever som den lär och har faktiskt på prov rekryterat utifrån anonymitet i första ledet för att komma tillrätta med sin egen diskriminering. Man har alltså suddat bort personens profil och bara sett till kvalifikation, oavsett vem det har gällt. Att bara få anställa utifrån dokument och korrekt kvotering av minoriteter är ju tragiskt löjligt i min mening, då allt mänskligt samarbete bygger på personkemi, kundprofil och tusen andra subjektiva faktorer. Det är också orsaken till att vi bara ser anställda som är söta och nätta tjejer i café-, mode- och sminkbutiker. Vi ser bara medelålders, trygga män i bilsalongerna. Vi ser bara snygga, positiva ungdomar med rufsigt hår i mobiltelefonbutikerna och bara snabba, flinka servitörer med asiatiskt ursprung på Thai-restaurangerna och så vidare. Egentligen borde denna diversifiering inte vara tillåten i ljuset av alla diskrimineringslagar som redan finns på plats? Det är väl inte så att den politiskt korrekta ideologin har fått ett eget separat liv vid sidan av folks vardagsliv? Jag föreslår att människan och kulturen alltid kommer att finna en väg runt statens förtryck och påbud. Klassisk psykologi såväl som klassisk fysik gör gällande att en motkraft alltid skapar en motkraft. Fenomenet kallas reaktans och är en utmärkt prediktor för mänskligt beteende¹¹⁵. Folk reagerar mot påbud genom att göra tvärtom för att behålla en känsla av frihet och integritet. Införandet av lagar får ofta som enda effekt att det blir legitimt att utnyttja kryphålen i lagen. Detta kommer sedan att uppmärksammas, nya utredningar tillsätts, och nya lagar klubbas. Så kommer katten och råttan att jaga varandra tills båda befinner sig i ett nät av förordningar som de aldrig kommer ur.

Förunderligt är att jämlikhetsagendan i ärlighetens namn inte tar upp de av naturen inbyggda orättvisorna till mannens nackdel, och inte verkar tycka att det är ett jätteproblem. Män har långt sämre utgångsläge än kvinnor, från födsel till död¹¹⁶. Redan i moderns mage dör fler pojkar än flickor. Vid

115 Brehm & Brehm (1981). Psychological Reactance: A Theory of Freedom and Control. Academic Press.

116 Fokus. 2011-02 (4-11 februari).

förlossningar dör fler pojkar än flickor. Väl ute börjar det riktigt farliga livet för pojkarna. Plötslig spädbarnsdöd, såväl som missbildningar drabbar i högre utsträckning pojkarna. Adhd är fem gånger vanligare bland femåriga pojkar och när det gäller antalet självmord är det mer än 150 % överrepresentation hos män. 80 % av alla hemlösa är män. En man dricker nästan 300 % mer alkohol än kvinnor¹¹⁷. Cancer slår hårdare på män och överlevnadsgraden är lägre. 65 % av alla dödsfall på grund av skada drabbar män¹¹⁸. Den allra allvarligaste och mest övergripande ojämlikheten märks förstas i den markant lägre livslängden för kvinnor. Slår man ut det blir det ca en timme mindre liv per dag om du råkar födas som man. Allt detta påvisar ett socialt jämlikhetsproblem. Det är en nackdel att vara man och om det inte finns några biologiska, medfödda skillnader som feminismen ponerar, så borde enorma insatser sättas in för att komma tillrätta med dessa ojämlikheter. Merparten av allt våld i samhället riktas mot män, vare sig det handlar om pojkar, tonåringar eller vuxna¹¹⁹. Våldet som män utsätts för är dessutom långt grövre. Trots dessa fakta riktas alltid våldsfrågan mot kvinnomisshandel. Jämlikhet i Sverige är lika med feminism.

Sverige är det världsledande landet i könsuppdelad statistik. Redan i mitten på 90-talet på en större internationell kvinnokonferens lovade Sverige att bli världsledande i att dela upp kvinnor och män statistiskt. Statistiska centralbyråns jätteuppgift att kvantifiera alla orättvisor i samhället och det ständiga uppmärksammandet av att skapa trygghet i samhället har skapat en helt onödig jämställdhetsspänning i samhället. Man kan undra om inte könsskillnaderna till och med ökat på grund av denna ansats. Ett exempel som bottnar i det unikt svenska beroendet efter trygghet är Lagen om Anställningsskydd som har visat sig bli en särskild kvinnofälla, eftersom kvinnor i mindre utsträckning än män byter jobb¹²⁰. Det visar sig att jämställdheten ökar kraftigt då kvinnor byter jobb och att de får upp till åtta gånger mer

117 Socialstyrelsen (2009). Socialstyrelsens folkhälsorapport.

118 Räddningstjänsten (2009). Olyckor i siffror.

119 Brottsförebyggande rådet (2009).

120 Dagens Nyheter (2008-09-17).

löneökning än män, enligt samma källa. I flera större städer med mer avreglerade anställningsformer som till exempel New York så har unga kvinnor högre medellön än män. Detta är också en förklaring till varför kvinnor i Sverige i mindre utsträckning når chefsposter jämfört med till exempel spanska och franska kvinnor. Återigen kolliderar två principer, denna gång trygghet och jämlikhet. I det tidigare nämnda Heritage Foundations index så rankas löntagarnas frihet i Sverige i allmänhet ytterligt långt ner¹²¹. Alltid finns det hos svensken misstankar om att man blir diskriminerad, att man bemöts på ett visst sätt för att man är kvinna, men är det fördelaktigt så är det helt i sin ordning. På högskolan tvingas i princip alla som gör samhällsvetenskapliga undersökningar idag att ha med kön som en variabel, annars finns det risk för att få underkänt. Finns inte ett feministiskt könsperspektiv med i artiklar, tidningar och litteratur så kritiserar det för bristande reflektion. En recension av den storslagna naturfilmen *Oceans* (2010) sågades av en recensent i SvD eftersom det hade framkommit att det i dykarteamet som spelat in filmen inte fanns några kvinnor med¹²². Det är lite lurigt att förstå hur cinematografin kring valarnas lekar skulle ha blivit bättre och mer balanserat av att en kvinnlig dykare varit med, men så esoteriskt kan det vara i det jämlikhetsneurotiska Sverige. Mycket pekar på att sann jämlikhet inte går att lagstifta eller diskuteras fram, men kanske ligger det i vår natur att försöka ändå?

121 <http://www.heritage.org> (2008-10-01).

122 Svenska Dagbladet (2010-09-30).

Introvert ensamhet

Sverige är världens extremaste land när det kommer till antalet ensamhushåll. Det verkar som att i takt med att BNP ökar så behöver vi inte varandra och vill inte behöva varandra på samma sätt längre. Detta leder i sin tur till att vi har mindre nära kontakt med andra människor och att även att relationer blir alltmer professionaliserade. Man umgås mer utifrån sina roller än som människor och personer. Sverige är som redan omnämnt högst i världen på Hofstedes välanvända individualistskala¹²³. Skalan mäter i vilken utsträckning individer inte är integrerade och beroende av sociala grupper och i vilken utsträckning individer förväntas bestämma och välja sina egna liv. Analysen täcker in sociala mönster, generationsklyftor, familjereaktioner och identitetsbildning kring dessa. Kontentan är att vi som folk är superindividualister när det gäller förhållandet till andra människor, värre än amerikaner. Dock så gäller detta inte vårt förhållande till staten som vi förstått under diskursens gång. Staten har tvärtom i takt med att den befriat individen från att stå i beroendeförhållande till andra människor ersatt detta med ett beroende till sig själv. Detta har fått som följd att Sverige är det land i Europa som har högst andel människor som bor själva, och bostadsbidrag är en självklarhet. Lite beroende på hur man räknar så utgör ensamhushållen ca 50 % av alla hushåll och i innerstäderna är andelen ofta ännu högre¹²⁴. Alltså, över 1,8 miljoner svenskar lever idag mer eller mindre ensamma hemma. Det är en mycket anmärkningsvärd situation historiskt och globalt sett. Barnens situation är också speciell då hela 30 % av alla barn i storstäderna lever i hus-

123 http://www.geert-hofstede.com/hofstede_sweden.shtml (2008-04-04).

124 http://www.scb.se/Statistik/HE/HE0103_2005A03_SM_BO23SM0701.pdf (2008-04-04).

håll med endast en vuxen¹²⁵. Enligt statistiska centralbyråns uppgifter så lever det i medelsnitt knappt två personer per hushåll i Sverige. Inga generationsboenden här inte. Hur har det kunnat bli så här? Parallellt med att ensamhushållen fördubblades, 1960-1990, så mångdubblades också staten i storlek och inflytande. Det verkar som att detta är ett av många utslag av statsindividualismens ideologi där var och en förmodas skapa sitt eget unika liv, med hjälp av statens starka och stödjande hand. I takt med att staten har stegat in i våra liv har den ersatt familjens centrala roll med andra värderingar. Den socialistiska staten upplever familjen delvis som en osund institution som härbärgerar konservativa krafter som till exempel ojämlikhet, lojalitet, barnuppfostran och tro. Staten har till och med brutit upp den urgamla Äktenskapsbalken och uppmuntrar att leva under alla andra konstellationer än kärnfamiljen. Ett väldigt samhällsexperiment pågår idag och ingen vet riktigt hur barnen kommer att påverkas. Detta syns exempelvis även i IKEA-kulturen där idealen har skiftat från att upphöja kärnfamiljen till att se efter singelhushållen. Tevareklam har sänts där företaget säger sig ställa upp vid din sida (med nya möbler) efter en skilsmässa. Detta får anses som vågat svenskt, och vi toppar förstås också statistiken i skilsmässor världen över.

Spelar det någon roll om vi har världens högsta andel ensamhushåll eller inte? Det är ju mest ett utslag av att vi har blivit så rika och oberoende att vi har råd att bo själva, kan man tycka. Det måste vara skönt att kunna breda smöret på knäckebrödet på exakt den sida man önskar, gå i tofflor hela dagen, och lyssna på den musik som ingen annan står ut med? Vi kanske är världens lyckligaste folk som har det så bra som endast kungar hade det förr? Problemet är som nämnt att det är mycket som pekar på att vi inte är särskilt lyckliga. Jag hade ett samtal med en intellektuell ifrån Afrika där han lade ut sin observation kring svenskarnas kontraintuitivt depressiva sinnelag. I hans hemland existerade varken fenomenet depression eller medicinerna mot det. På frågan om varför han trodde att det kunde bli sådana stora «kulturella» skillnader ifråga om välmående sade han

125 http://www.rb.se/NR/rdonlyres/0/Ensam_r_fattig.pdf (2008-04-04).

tvärsäkert att han trodde att det berodde att svenskarna är alltför isolerade. När jag pressade honom på mer om varför han trodde att vi blivit så isolerade och deprimerade, så berättade han att han upplevde svenskarna som «oinformerade» och inte så «kulturella». Inte direkt svaret man förväntar sig. Det finns egentligen inget kontroversiellt i det han sade, utan tvärtom så är det mer eller mindre en självklar kunskap inom beteendevetenskapen av idag. Antropologer och socialpsykologer har sedan länge etablerat förståelsen av att sociala nätverk och vänner och familj skapar välmående hos människor och en djup känsla av mening¹²⁶. I så kallade kollektivistiska samhällen växer människor upp i en social kontext med familj, släkt och vänner och skapar sina identiteter utifrån vem de är i förhållande till de sociala grupper som de tillhör. Begreppet lycka verkar universellt vara förknippat med kvaliteten på relationer till andra. I Sverige så har det socialt kollektivistiska till synes blivit ersatt av en opersonlig statsapparat som förmodas underminera eller helt eliminera de mänskliga grupptillhörande faktorerna, som nationalitet, etnicitet, religiositet, kön, släkttraditioner med flera. Istället förmodas den ensamma människan bli en självförverkligande individ. Detta är enligt mig ett hopplöst samhällsexperiment. Redan 1622 sade poeten John Donne att ingen människa är en ö, hel i sig själv. Detta kan tolkas som att vi på ett existentiellt, psykologiskt och kulturellt plan verkligen behöver varandra. Även vårt eget folkhälsoinstitut visar i sin rapport från 2005 att det finns tydliga kopplingar mellan ensamhet och psykiskt välmående¹²⁷. Särskilt bland kvinnor återfinns denna korrelation, enligt rapporten. Notera vidare den ökande trenden av att dela ut psykofarmaka till allt fler människor inom sjukvården. Tydligt har försäljningen av antidepressiva piller ökat sjufalt bara sedan början på 90-talet¹²⁸. Jag har själv jobbat inom vården med människor som ligger på gränsen till det normala, och min upplevelse är att vi blir alltmer snara till att dela ut statligt sanktionerade, känslodämpande mediciner. Personalen kan

126 Christakis, N. & Fowler, J. (2009). Connected – the Surprising Power of Social Networks and how they Shape our Lives. Back Bay Books.

127 <http://www.fhi.se/> (2004-04-08).

128 Andersson, Håkan (2008-09-16). Föreläsning. HIS.

till och med få hård kritik om man istället söker lösningar i ett rikare umgängesliv.

Vi har nämnt fenomenet statsindividualism som något särpräglade för Sverige och det finns fog för att tro att vi också mår dåligt av den. I takt med att staten ska hjälpa individen att försäkra sig mot de negativa effekterna av beroendet till familj, vänner och maktpositioner, så blir en av bieffekterna en ökande isolering. Staten ser till att du ska ha eget hem, egen rörlighet, egen inkomst, egna bidrag och så vidare. De flesta verkar inte se detta som något negativt, medan jag som socialpsykolog anser detta som djupt skadligt och till och med omänskligt. Varför skulle vi inte vilja bejaka den djupt mänskliga och fundamentala faktorn av att vara direkt beroende av varandra? Parallellt med detta så jagar teknikens utveckling oss också mot en slags isolering. Det finns idag folk som talar om den framväxande sjunde kontinenten på Jorden, däribland filosofen Jacques Attali¹²⁹. Han refererar till internet, som en virtuell kontinent som finns i allas medvetanden och dit man kan åka och navigera efter lust och behag. Problemet är att på den kontinenten behöver man aldrig fysiskt träffa andra och således går man miste om ett viktigt mänskligt behov. Med nuvarande teknik via Facebook och annat kan vi med frimodighet ägna oss helt åt oss själva med våra sommarstugor, hobbies, gräsmattor och båtar. Som exempel på vår isoleringstendens, så förväntas man i Sverige ringa innan man åker hem till någon annan ifall att den personen behöver förbereda sig, mentalt och kanske skaffa mat till skåpen. I andra länder är man alltid beredd på besök och skulle aldrig komma på tanken att ha tomt i matförråden. Detta är statsindividualismens märkliga land. Vi har kämpat till oss den så kallade friheten att inte längre behöva varandra. Isoleringsbegreppet kan knytas an till gästfrihet och generositet. Paradoxalt nog visar korrelationen på att det verkar som att ju fattigare nation ju större chans är det att befolkningen uppvisar gästfrihet¹³⁰. Jag tror att detta kan appliceras på Sverige. Vi har helt enkelt lagt av med att dela med oss till andra, direkt och personligt, och helt överlåtitt det åt social- och biståndspolitiken. Staten har

129 Attali, Jacques (2006). *A Brief History of the Future*. Arcade Publishing.

130 Christakis and Fowler (2010). *Connected*. Natur & Kultur. Stockholm.

ivrigt propagerat för att äga denna roll i allas liv och lyckats väl med sin ansats.

I Ola Wangs spännande bok om Kina och framför allt om hans farfar Wangs livsresa genom dynastier och revolutioner under 1900-talet så lyfts problematiken med det svenska samhället fram¹³¹. Wang fick vara med om kejsardömets fall i Kina med decennier av inbördeskrig och blodsutgjutelser. Han fick uppleva Japanernas otroligt våldsamma invasion av Kina. När Maos anhängare sedan drog fram med röda terrorn efter andra världskrigets slut så blev han utpekad som ett fientligt element. Han och hans familj fick leva pariasstämplade och tillbringade tjugo år av sitt liv i så kallade reformläger. Staten kontrollerade kinesernas liv så till den grad att hela Wangs liv, varje minne, varje dialog fanns arkiverad i statsbyråns femhundra miljoner exemplar stora kartotek, i form av bekännelser och dagboksanteckningar som nedtecknats under regelbundna förhör genom åren. När tillfället gavs så flydde han till Sverige och bosatte sig utanför Borås, vid ån Viskan. Till synes var Sverige ett absolut paradys, berättar han. Luften var ren, vattnet gick att bada i, ingen svalta, staten gav dig pengar till synes utan någon motgärning, alla bodde i stora lägenheter eller egna hus. Det fanns bara ett problem, berättar han. Folket i Sverige hade ett gott liv men var samtidigt döda. Ingen var ute på gatorna. Ingen spelade spel eller bedrev affärer. På kvällen var det tyst och öde. I Kina kämpade varenda människa för att inte dö, men det fanns samtidigt liv, värme, lojalitet, vänskap, familjeband och annat sådant som han inte kunde finna bland svenskarna. Wang stod ut i bara några år innan han var tvungen att återvända för att inte förlora förståndet. I Kina kunde han mitt i all misär i alla fall vara lycklig. Jag tror att Wangs livsberättelse är ett exempel på hur farlig individualismen kan vara. Med hög välfärd så kommer ett högt pris. Vi behöver inte varandra och således förlorar vi något av det mest essentiella vi har som människor. Vi tappar livet, som Wang uttryckt det. Kanske är den materiella välfärden lika mycket av en förbannelse som en välsignelse? I värsta fall håller vi på att få en uppfyllelse av det som re-

131 Wong, Ola (2005). No, I am from Borås. Ordfront förlag AB. Stockholm.

gissören Jan Troell ville påvisa med sin film *Sagolandet*¹³². Sverige uppmålades som en plats där livsglädjen sakta rann ur folket till förmån för konformitetens och anonymitetens maskineri. Med dokumentären riktades skarp kritik mot det framväxande moderna samhället och det verkar som att filmen ville varna för att det nya Sverige skulle kunna komma att bli en plats fattigt på liv, färg och vibrerande mänskliga relationer. Vi måste idag bestämma vilken typ av framtid vi vill ha imorgon. Det är människor som är plattformen för samhället, inte tvärtom.

132 Troell, Jan (1988). *Sagolandet*. DVD. 2008.

IV

Samhällsfilosofisk spaning

Politiker och makthavare i alla tider har drömt om det perfekt organiserade samhället. En del samhällen har haft som målsättning att skapa en så stark position som möjligt i konkurrensen om naturens rikedomar. Kolonialismens tidsepok där Europas länder tävlade om att stycka upp och exploatera resten av världen är ett exempel på detta, och man kan argumentera för att det fortfarande är så i den rika delen av världen. Ur denna strävan exploderade troligen både första och andra världskriget. En annan inställning till det perfekt organiserade samhället har varit bolsjevikernas och maoisternas strävan efter att skapa en så jämlik stat som möjligt där bönder och intellektuella fick arbeta på fälten sida vid sida med sina egna händer. Detta slutade som bekant i svälten av tiotals miljoner människor och förlusten av hela generationer av intellektuella och deras kunskap. En annan variant av det perfekta samhället har varit den nordamerikanska strävan efter att skapa ett fritt samhälle där var och en får ta ansvar för sitt liv och sin familj. Vilda västern har ofta för oss en negativ konnotation medan för nybyggarna så var det ett samhälle där drömmen och möjligheterna till «Life, Liberty, and the Pursuit of Happiness» var det vägledande. Det är en ganska svår filosofisk fråga hur man ska organisera ett samhälle. En brännpunkt ligger lite i och man ska strida mot eller med människonaturen, eller med andra ord om man tror på en människonatur överhuvudtaget? Socialister väljer generellt att strida mot människans natur i tron att hon ytterst sett är en social konstruktion som kan och måste omskolas, medan liberaler mer generellt väljer att se människans natur som mer oföränderlig och hoppas att mer gott än ont kommer fram ur hennes strävan. Möjligen kan man påstå att kalla krigets dagar mellan två

olika världssystem handlade om denna dragkamp och att kapitalismen vann stort. Se bara förändringarna i Östeuropa och Kina efter murens fall. Även i Sverige kan man se detta när Socialdemokraterna under 90-talet sålde ut sin ideologi och avreglerade marknaderna (telefon, valuta, elektricitet, teve med mera) och trenden fortsätter än idag. Genom hela min kritik av extremismen i Sverige så följer denna fråga om människans natur som en röd tråd. Jag tror själv att det är ett meningslöst Sisyfosarbete att försöka skola om människans drivkrafter och att varje ingrepp i människors vardag får med sig så många negativa bieffekter att det hade varit bättre att låta bli. Läkemedelsindustrin resonerar på samma sätt med över 99 % av alla preparat de tar fram. Bieffekterna är så många och ofta oöverblickbara att det inte är värt att få ut medicinen på marknaden även om den visat sig ha positiva kortsiktiga effekter just på det man vill bota. Jag är villig att gå längre och föreslå att ojämlikhet kan vara en bättre drivkraft för människor än jämlikhet. Många samhällsexperiment i exempelvis Latinamerika har påvisat att en extrem jämlikhetssträvan endast föder en kortsiktig entusiasm som till slut alltid ebbar ut i korrup-tion och kaos. Det enda hållbara på sikt verkar (tyvärr) vara att låta människorna i samhället tävla, nå olika framgång, och tillåta dem att jämföra sig uppåt och neråt. Ur det onda i människan kommer tillräckligt mycket gott för att det ska vara hållbart, tänker jag. Att reglera människors åsikter och beteende dämpar något djupt mänskligt som vi aldrig kan ersätta med perfekta system, något som Östeuropa under kommunismens hårdföra dagar med all önskvärd tydlighet har påvisat. Prominenta akademiker som Wilkinson har föreslagit att jämlikhet är den i särklass viktigaste faktorn till att förklara välfärd, lägre kriminalitet, bättre hälsa och annat i en nation¹³³. Svenska socialdemokratiska ledare har uttalat att denna forskning är beviset för att deras politik är den rätta. Jag påstår att det är en esoterisk kausalitetsanalys att tro att bara jämlikhet finns i luften så blir ett samhälle bättre. Stundtals blir deras analyser löjliga som när man påstår att antalet fångar i USA som är skyhögt högre än i Sverige beror

133 Wilkinson & Pickett (2010). Jämlikhetsandan. Karneval förlag.

på ojämlikhet i samhället. Det kanske istället beror på att de har strängare straff i USA? Det kanske beror på att man har tillgång till vapen i USA? Det kanske beror på den etniska gängkulturen? Detta lärs dock frimodigt ut på Sveriges samhällsvetenskapliga utbildningar som sanning, bland annat under namnet statusstress. Synar man data konsekvent och tar med alla jämförbara nationer i varje enskild analys som Christopher Snowdon vid Democracy Institute i London har gjort så försvinner påstådda korrelationerna helt och hållet¹³⁴. Om det är något som konsekvent korrelerar med hälsa, trygghet och demokrati så är det BNP och hur rikt ett land är per capita. Man kan i så fall lika gärna argumentera för att när ett land blir rikare så måste med all sannolikhet ojämlikhet ha utgjort en startpunkt och motivation för folk att kämpa sig fram med hårt arbete, smarta lösningar och så vidare. Titta bara på hur motiverade utvecklingsländer snabbt håller på att komma i kapp, med Kina, Indien och Brasilien i täten, och de är ju generellt kända för sin ojämlikhet. Att påstå att jämlikhetsagendan är att tacka för vår välfärd är mer likt en efterkonstruerad trosföreställning. Man når förstås en bättre analys genom att titta på historiska förutsättningar, klimat-typer, etniciteter, och kolonialistiska strukturer. Poängen här är att all vår jämlikhetssträvan kanske inte gagnar oss så mycket som vi vill tro.

Den gamle filosofen Platon förespråkade en variant av ojämlikhet, den så kallade meritokratin. Han ponerade att endast en liten utvald grupp av visa människor skulle styra, och det passade säkert den tidens situation. Förhållandena idag jämfört med det gamla Grekland har förändrats drastiskt med en befolkningsexplosion som nog ingen filosof kunnat förutspå. Detta har skett parallellt med en fyrtiofaldig BNP-ökning under det senaste seklet. Idag finns det nästan ingen modern nation som inte sätter ekonomisk tillväxt i främsta rummet när beslut ska tas. Samtidigt måste rättviseanspråken och jämlikhetsmålen ifrån befolkningen tas i noga beaktande. Undrar vad Platon hade gett för råd i den här postmoderna tidsåldern där globaliseringen har kommit för att stanna? Marknaderna blir allt mer gigantiska och man pratar i termer

134 Snowdon, Christopher (2010). Jämlikhetsbluffen. Timbro förlag.

av hela kontinenter när man söker att analysera samhällsutvecklingar. Avståndet mellan makten och individen blir allt större och mer opersonlig, även i den mest sofistikerade av demokratier idag. Vid tiden för amerikanska frihetskriget och franska revolutionen för tvåhundra år sedan så var antalet människor på Jorden endast runt sjuhundra miljoner. I skrivande stund, har vi runt sju miljarder. Hur organiserar man dessa människomassor på bästa sätt? Kombinera denna folkmängd med teknik och medicin som gör att livslängden ökar och hjälper oss att hålla sjukdomar i schack. Vi räddar folk undan naturens urgamla processer. Urvalet av de starka individerna verkar satt ur spel. Däremot verkar etniska grupper kämpa om herraväldet. Dagens jakt på energi och resurser och den allt växande konkurrenssituationen människor och nationer emellan är hårdare och mer skoningslös än någonsin i människans historia. Till varje naturtillgång, till varje utbildningsplats, till varje vårdsgång, till varje yrke, till varje ekonomisk nisch i dagens värld uppstår en konkurrenssituation. Med detta följer ofta konflikter. Parterna organiserar sig i grupper, fackförbund, lobbyorganisationer och så vidare. Följden blir en objektifiering av individen och systemen som utvecklas för att tillhandahålla strukturer blir med nödvändighet opersonliga och anonyma. I takt med att staten uppmuntras att ta ett allt större socialt och lagstifta fram rättvisa och jämlikhet, så måste också statens kontroll öka. Det pågår en dragkamp mellan socialism och kapitalism. Det är samtidigt en slags batalj mellan jämlikhet och ojämlikhet. Balansen mellan dessa är vad vi kallar politik idag. Du blir helt enkelt reducerad till ett nummer på en jättelik samhällspolyta för att detta organiserade samhället ska vara möjligt. Välkommen till framtiden.

Den komplexa byråkratin

Statens yttersta mål är kontroll. Tro inget annat. Byråkrati kallas fenomenet i folkmun. Enda anledningen till blankett- och rapporthysterin på alla institutioner i samhället idag är att någon vill kontrollera individer och grupper. Det är krångligt och komplicerat att få saker gjorda på rätt sätt idag. De flesta tycker intuitivt att det tar tid och att det är jobbigt och trist med dokumentationsplikten, men alla gör det. Orsaken är att man inte vill råka illa ut. Företag och organisationer arkiverar allt som pågår skriftligen. Så pågår det i långsam hysteri på varje arbetsplats i hela landet. Organiseringen av samhällslivet blir alltmer radikal och går mot ökad opersonlighet och övervakning. Detta gäller inte enbart staten utan även generellt när organisationer blir stora. Det kanske är så att man bör ha en hälsosam skepsis mot stora framväxande system? Vem har inte frustrerats över att i kontakten med stora myndigheter och företag få reda på att personen som man pratar med inte har befogenheter att lösa ditt problem på grund av hindrande regler, krångliga system och att ingen bär ansvaret? Detta trots att båda parter ofta vill lösa saken. Frustrationen ökar ju mer maktlös och anonym man blir. Någonting som nästan inte ens går att ringa in har kommit emellan två villiga och normalbegåvade människor. Ett makabert exempel på detta någonting som kommer emellan två villiga parter var när en god vän till mig i ekonomiskt trångmål sökte i princip varenda ledigt jobb som fanns under loppet av några veckor. Efter tjugo dagar och trettioalet ansökningar kom möjligheten. Ett företag kontaktade honom och meddelade att hans profil passade dem perfekt och att de ville att han skulle komma och jobba för dem på en halvtidstjänst. Min vän blev glad och tackade ja över telefonen. Innan samtalat avslutades så frågade uppringaren om han

hade något jobb. Nej, det är ju därför jag har sökt hos er, svarade min vän förvånad. Det blev tyst i luren en stund och sedan sade anställaren att tyvärr, på grund av fackliga avtal, så får de inte anställa någon som inte redan har ett jobb. Det skulle nämligen vara ett utnyttjande av människor i nöd att tvingas ta en anställning på halvtid enligt byråkratin. Det behöver inte tilläggas hur han kändes sig efter det. Det finns hur många sorgliga exempel som helst på hur system blir kontraproduktiva. Det är detta någonting som jag med denna bok vill peka på och fråga om det verkligen är nödvändigt? Människor mår dåligt av att inte känna att de kan kontrollera sina liv. Konsekvensen av dessa intrikata regelverk är i mitt och de flesta andras fall att man istället söker undvika att ha att göra med de stora myndighetssystemen. Man kollar med vänner och bekanta istället. Som arbetsgivare går man runt alla paragraftyngda anställningsprocedurer. Endast en av fyra företag har någon gång utlyst en anställning¹³⁵. Man kollar om någon känner någon istället. Man försöker helt enkelt manipulera systemets kontrollinstanser genom mänskliga relationer. Vid en undersökning av European Values Studies så framkom att svenskarna positionerade sig extremt när frågan om vad vi upplevde som viktigast för att lyckas i vårt samhälle ställdes¹³⁶. De svar som över 50 % av svenskarna gav var att det viktigaste var att «känna någon», långt före «bra utbildning», «familj», «uthållighet» och annat. På andra plats när de gällde att tycka att kontakter var det viktigaste för framgång kom Spanien på 28 %. Det verkar som att vårt samhälle är så extremt i sitt regelstyrda rättvisepatos att folk känner att de endast har möjligheter att avancera genom att känna rätt person. Tjänster och gentjänster har guidat människan genom historien och kanske har vi inte kommit längre än så trots vår strävan efter perfekt jämlikhet?

Som nämnt så är en grundläggande kraft i den mänskliga tillvaron den psykologiska lagen om reaktans. En påverkan under normala omständigheter föder alltid en motkraft. Varför är det jobbigt att skjuta en skottkärna över trädgårdslandet eller varför krävs det runt två miljoner liter högoktanigt bränsle under futtiga åtta minuter för att skjuta

135 Personal och Ledarskap (2011-03).

136 www.europeanvaluesstudy.eu (2008).

upp en rymdfärja? Jo, friktionskrafter, gravitationskrafter och andra motkrafter uppenbarar sig omedelbart vid en förändringsbenägenhet. För det mänskliga psyket innebär reaktansteorin att ju mer man tvingar en människa att göra något, desto hårdare kommer hon att streta emot. Häri ligger systemets utmaning. En klassiker är historien om den nyuppsatta skylten «Gå inte på gräset» som i en populär park faktiskt kan öka frekvensen av folk som går över gräset¹³⁷. Vill man alltså få folk att göra på ett visst sätt ska man satsa sina resurser på att få folk att vilja göra det. Myndigheter och makthavare använder ju också som bekant båda tvingande och övertygande metoder. Dels översvämmas vi av lagar, regler och förordningar som är tvingande i sin karaktär. Samtidigt så fylls media med statistik, argumentation, och exemplifieringar som ska bevisa nödvändigheten av lagarna och som i förlängningen ska få oss att vilja följa dem. Politik handlar förstås om styrning av populationer och samhällsbyggande. Det är lite som att ge sig in i ett ekologiskt system i naturen där varje ingrepp kommer att få långtgående effekter som kan vara oerhört svåra att förutse och överblicka. Införandet av en enda liten skalbagge i en miljö där den inte hör hemma kan få till följd att hela grödor slutar att växa och massvält kan följa. Till sin hjälp i manipulerandet av våra livsmiljöer har politikerna vetenskapsmän, experter, ekonomer, sociologer och så vidare. Dessa processer och beslut blir alltmer komplicerade ju mer samhället fjärrar sig ifrån livet i kontakt med naturen. Man kan till exempel beskatta bränslepriserna så till den grad att de flesta till slut tvingas åka kollektivt (statligt och kommunalt). Samtidigt måste man då med subventioner se till att tåg- och busspriserna inte blir så höga att delar av befolkningen inte har råd att förflytta sig. Problemet är att en stor del av infrastrukturen såsom lastbilstrafiken är helt beroende av bensin och diesel och man kan därmed inte höja den hur mycket som helst utan att skapa problem för ekonomin. Kanske kan staten tänka sig att subventionera bränsle till just transportindustrin för att lösa just det dilemman, vilket skapar ett politiskt problem kring rättvisa och gränsdragning. Gäller detta också taxibilar

137 Smith, Peter (1998). *Social Psychology across Cultures*. Prentice Hall.

till exempel? Mitt i ett sådan här enkelt exempel så finns det otaliga intressegrupper som hårt propagerar för sin version av rättvisa. På ett ännu större plan så vilar sedan till exempel faktorer som klimatförändringar, bullerstörningar, och trevnad i städerna som också måste tas hänsyn till, alla påverkade direkt av en allt ökande motortrafik. Det är verkligen svårt att överblicka konsekvenserna av ett statligt ingrepp. Ett konkret exempel kan vara den relativt nya cykelhjälmslagen som visserligen sägs rädda en handfull liv och undvika ett hundratal svårt skadade om året. Det statliga ingreppet kan tyckas vara idel gott, även om man kan ifrågasätta att tvinga en miljon människor att ändra cykelvanor för att några enstaka cykelolyckor över en hel nation ska kunna förmildras. Nu är det dock mer problematiskt än så då antalet nackskador istället ökar med ökad användning av cykelhjälm, som visat i en vetenskaplig undersökning med över femtonhundra personer som kommit in till sjukhus efter cykelolyckor¹³⁸. Kanske är detta på grund av att huvudet lättare vrids vid fall på grund av hjälmens form? Även fetma har visat sig kunna bli en konsekvens som konstaterat i Nya Zeeland där cykelanvändandet sjönk med 26 % efter införandet av cykelhjälmstvång¹³⁹. Många tappar liksom lusten att ta cykeln till jobbet då man måste bära en oformlig hjälm på huvudet och istället försämras både miljön och kroppen. Detta kan teoretiskt innebära astronomiska samhällskostnader på sikt. En tredje konsekvens av cykelhjälmsingreppet som är omdebatterat är att både cyklister och bilister omedvetet börjar ta större risker i trafiken, då cykelhjälmen med all dess medföljande säkerhetspropaganda säkerligen färgat vår riskbedömning. Jag är stor anhängare av denna idé att cykelhjälm och andra säkerhetsmekanismer omärkligt leder till att man som exempel förändrar sitt beteende som paradoxalt nog kan bli mer riskfyllt. Politik är mycket som att låta folket dansa som marionettdockor utifrån skatters och bidrags olika ryck. På en reaktion följer en annan reaktion. Av en konsekvens följer en annan konsekvens. Det största priset man får betala som samhälle tycker jag ändå syns i den normativa likformigheten som uppstår. Grannarna på

138 McDermott et al. (1993). Trauma Magazine.

139 <http://www.moh.govt.nz> (2003).

gatan där man bor blir bokstavligen arga, oroade och förvirrade över varför man skulle välja att inte köpa cykelhjälm åt hela sin familj. Några tycker att det försvårar uppfostran av deras egna barn när föräldrarna tvingas förklara för lilla frågande Kalle varför lilla Klara nedåt gatan får lov att cykla utan hjälm. Det här med olikhet kan tydligen vara svårt att förklara.

Sekularisering och extremism

På World Value Surveys hemsida placerar sig det lilla landet Sverige i konkurrens med Japan som den mest sekulära nationen i världen¹⁴⁰. Skalan man använt sig av inkluderar ett tiotal dimensioner där faktorer som familjens betydelse, maktordningar, religionens signifikans och traditioner räknas in. Skalans innehåll implicerar att svenskarna hyllar individualismen över alla andra värden. Vi ser oss sällan som en del av vår familj och vi tycker att tro och tradition hör det förflutna till. Vi har helt släppt förståelsen av vad det innebär att ingå i något mycket större. Det konstigaste vi känner till är martyrer och självmordsbombare, som ger upp sitt liv för ett högre syfte. Troligtvis skulle ingen i Sverige idag kunna offra sitt liv för något enskilt ändamål utan individen är den nya superstjärnan och det gäller att leva och inte dö. Den sekulära människan i god Nietzsche-anda har trätt fram i moderniteten. Paradoxen är att hon i sin nyvunna makt behöver mer trygghet än någon generation innan oss eftersom hon nu är än mer rädd för lidande och död. Erich Fromm bland andra har förtjänstfullt avhandlat dessa processer och föreslagit att sekulariseringen var en av premisserna för det förödande systemet i Tyskland under 30-talet kunde uppstå¹⁴¹. Folket behövde en fadersfigur och behövde en ny mytologi. Den ontologiska tryggheten försvinner i takt med avskaffandet av religionen. Vi är ju nu ensamma på Jorden och måste ta hand om oss själva och skydda oss från naturen, döden och livets orättvisor. Med sekulariseringens intåg så finns det inte längre någon rättvisa efter döden utan var och en måste kämpa med stressen att ordna ett bra liv här och nu. Detta är ett modernt fenomen. Sverige har i över tusen år varit ett kristet land och de stora

140 <http://www.world-survey.com> (2008-07-24).

141 Fromm, Erich (1990). *The Sane Society*. Holt Paperbacks.

kyrkobyggnaderna i varje liten by över hela landet vittnar om detta faktum. Den nya världsåskådningen har slagit igenom även inom kyrkan och märks bland annat i den nya retoriken. Ett exempel ifrån SVT och en gudstjänst: «EU-parlamentarikern Lena Ek predikar om det hopp som finns i den gryende medvetenheten om klimatsituationen»¹⁴². Det är ett innehåll som står ganska långt ifrån den predikan om frälsning ifrån våra synder till ett evigt liv som klassisk kristendom handlat om. Sekulariseringen är en del i förklaringen till varför ett hårt reglerat samhälle växer fram med stormsteg. Människan har ett djupt behov av existentiell trygghet och mening. Människan behöver en mytologi och en värdegrund att luta sig mot. Religionen gav oss förr vår ontologiska trygghet och idag måste staten ersätta detta och bygga sammanhållande värdesystem i dess ställe. Jag föreslår att Sverige är så extremt och förunderligt just för att vi gått så långt i att anamma sekularisering.

«Tänk dig en värld där häxor och kätterska vetenskapsmän aldrig bränts på bål. En värld utan korståg och moderna självmordsbombare. En värld utan tvångsäktenskap och könsstympning. Tänk dig en värld utan religion!». Så elokvent sammanfattar Richard Dawkins, den framstående vetenskapsmannen och kanske världens mest kända ateist, sin syn på världen¹⁴³. Det kunde kanske bli värderingsmanifestet för den utopi som Sverige försöker skapa? Forskningen ifrån Göteborgs universitet visar på flera intressanta faktorer gällande vår offentliga syn på trosåskådning i Sverige¹⁴⁴. Det visar sig att ju mer vänsterorienterad politik journalisten står för ju mer negativt inställd är rapporteringen till religioner och speciellt kristendom. Ju högre utbildning journalisten har ju mer negativ syn har man särskilt på kristendom. Den nya generationen av journalister har också en mer negativ attityd mot kristendom. En journalist under 35 år är långt mer negativ till kristendom än en journalist över 55 år. Den geografiska arbetsplatsen togs också upp som en variabel och det visar sig att journalister med bas i Stockholm är signifikant mer negativa till kristendom än de från övriga

142 SVT (2008-03-08).

143 Dawkins, Richard (2006). *Illusionen om gud*. Leopard Förlag. Stockholm.

144 Asp, Kent (2007). *Den svenska journalistkåren*. GU. Livréna. Kungälv.

Sverige. Den starkaste av alla dessa korrelationer är hur man står på den politiska skalan. Då merparten av den svenska journalistkåren som vi tidigare sett lutar extremt åt vänster så följer också att deras rapportering om kristendom är färgad av detta. Kanske beror detta på att vänsterns världsbild ofta står i direkt opposition med klassisk kristendom? Vänsterns människosyn handlar ofta om att tvinga folk att dela med sig, medan kristendomens doktrin går ut på att man frivilligt ska dela med sig. Vänsterns ideologi handlar om här och nu med klasskamper, resurser och materialism i fokus. Kristendomens fokus är livet efter detta och vår attityd under detta. Vänstern synsätt är att människonaturen kan skolas om, medan kristendomens är pessimistisk. Med undersökningen ovan i ryggen så kan det mycket väl vara så att den offentliga bilden av tron i Sverige inte stämmer med hur det ser ut bland folk? Den kulturella eliten önskar att religionen ska vara betydelselös i svenska samhället medan i själva verket på privatnivå kanske den fortfarande lever kvar i stor utsträckning? Jag menar att vi i viss mån fostras till att inte tro på Gud då vi får bilden av att ingen annan i samhället gör det. Vi vet nog inte med säkerhet riktigt hur sekulariserad svensken är?

Människan behöver som sagt myten, religionen och tron. Vi är hopplöst beroende av något att tro på något utöver oss själva för att må bra när det väl kommer till kritan. Det finns studier som visar att de med en praktiserande tro i genomsnitt är lyckligare än andra¹⁴⁵. Religionen är förhärskande över hela Jorden även om det kanske inte verkar så i just vår del av världen. Anmärkningsvärt många svenskar ser sig idag som rationella människor som inte tror på något översinnligt. En del har till och med utvecklat en arrogant attityd mot dem som tror på en dimension bortom den vi kan se. Ofta utövar dessa själva en stark tro på sådant som inte syns eller sådant som förmodats ha hänt för miljoner år sedan. Man tror att Jordelivet har skapats av sten, lite blixtrar och en lyckad kombination av kemikalier, samtidigt som man misstror dem som tror att världen har skapats av en Gud. Tron är snarare en naturlig del av vår vardag. Vi kommer

145 Haidt, Jonatan (2006). The Happiness Hypothesis. Basic Books.

alltid och hela tiden att agera utifrån sådant vi inte ser och inte kan kontrollera. De flesta av oss lever i myters våld. För att sätta detta i sitt sammanhang kan det vara belysande att förstå hur vi gått från tro på Gud till tro på vår moderna stat. Förr var det Gud och kyrkan som var den självklara gravitationspunkten för människans medvetande. All indoktrinering och lag kom ifrån detta centrum. Friheten inskränktes i form av tiondeskatt och moralisk övervakning i utbyte mot friheten att äga syndernas förlåtelse och få evigt liv. Predikningar och bibelläsning utgjorde folkets uppfostran. Idag är det samhället och staten som i mycket har tagit över dessa uppfostrande roller. Människans behov av tro och mening styr oss fortfarande tidslöst men vi använder modernare termer och ideologi. Istället för präster och kyrkoråd så har vi ombudsmän och myndigheter som dömer kring rätt och fel. Förr dikterade kyrkan vad som var dygdigt och inte. Idag är det Skattemyndigheten och DO som dikterar vad som är orent och fel. Precis som prästerna förr så lägger inte staten sin välsignelse över det som det inte själv har kontroll över. Vår frihet inskränks med skatter, kontroll och övervakning och i utbyte får vi trygghet och status. Idag är det television och propaganda som deklarerar vad man ska tänka och tycka och liksom under Medeltiden är det få som vågar uttrycka en åsikt som är motsatt den politiskt korrekta. Kättare måste man alltid vara på sin vakt emot och journalisterna idag är som de gamla inkvisitorerna som nitiskt spårar upp avvikare. Alltifrån Knutby till Sverigedemokraterna slängs på häxbålen och folket tar med skräckblandad förtjusning lärdom. Staten och journalisterna har bildat en ohelig allians där de söker att uppfostra folket. Vår till namnet representativa demokrati är inte helt olik en ideologiskt styrd teokrati i dessa hänseenden. Idéerna levereras så att säga ovanifrån och folklagren ska indoktrineras över tid. Jag tror att det är detta är vårt nya ontologiska och moraliska sammanhang som nutidsmänniskor. Systemet har blivit det som vi tror på, och vi märker inte längre hur radikalt det är.

Staten och livsmiljön

Förenta Nationernas organ World Resource Institute skriver i sin rapport från sekelskiftet att under 24 timmar så försvinner skogsarealer i regnskogen av en fotbollsplans yta varannan sekund¹⁴⁶. Detta är allvarligt då 25 % av våra farmaka kommer ifrån regnskogen. Vidare så försvinner 130 levande arter från planetens skogar, varje dag. Det innebär att ca 50,000 arter om året utplånas. Oersättliga pusselbitar i de ekologiska kedjorna försvinner i takt med att arterna försvinner och ingen kan veta vad det får för konsekvenser på sikt. Som exempel så poneras i takt med att bisamhällena försvinner att mänskligheten skulle kunna kastas in i en global svält då pollineringen av våra grödor skulle upphöra. Rapporten beskriver vidare att 50 % av all skog på Jorden är borta och att 95 % av den kvarvarande skogen är omplanterad skog. Spiralen som vi kommit in i är att skogarna globalt sett försvinner och ersätts av tillfällig åkerjord för att producera mat och inkomster. Åkerjorden eroderar sedan snart bort eller blir efter hård användning till oanvändbar salthaltig mark och eller ökenområden. 70 % av havens fiskebestånd är uttömt och 40 % av all åkerjord är mer eller mindre tömd på näring. Dessa är kraftfulla siffror som målar upp ett domedagsscenario, särskilt i ljuset av nuvarande välfärdsutveckling i tredje världen. Vi har en ohållbar situation som ganska snart kan hota människans överlevnad. Ingen vet riktigt om denna process är accelererande och resultaten är oöverblickbara.

Varför dessa dystra siffror och vad har det att göra med staten och vårt folk? Jag vill föreslå att det är just i sådana här kollektiva överlevnadsdilemman där staten har en verkligt viktig roll att spela. Det är svårt att tänka sig att bolag och egenintressenter skulle kunna uppbåda disciplin nog för att

146 Murray, White et al. (2000). Pilot Analysis of Global Ecosystems. World Resources Institute.

säkra ett folks överlevnad och livskvalitet, särskilt i vår Zeitgeist med den utbredda konsumtions- och nöjesmentaliteten. Förr sköttes naturvård av sig självt då de flesta stod i direkt relation till naturen och var väl införstådda i hur beroende människan var av att jorden mår bra. Idag försvinner den kunskapen i rasande takt och vi har bara på några decennier skapat negativa miljöeffekter som kanske inte ens är reversibla. Allt färre människor i vårt samhälle har direkt livsuppehållande kontakt med naturen. Staten skulle här kunna spela en roll i bevarandet av kunskapen om naturen och människans totala beroendeförhållande till den. Tyvärr har staten rent historiskt spelat den motsatta rollen. De kommunistiska regimerna i öst har varit de största plundrarna av naturen med folkrepubliken Kina och Sovjetunionen som skräckexempel. Staterna där såg naturtillgångarna som oändliga och som ett medel till att uppnå snabb industrialisering och framgång. Idag ligger några av världens största sjöar som Aralsjön nästan torrlagd, med destruktiva klimat effekter som stormar, torra och dålig luft som följd. I Kina är det idag totalförbjudet att avverka skog, då nästan all skog i landet är skövlad och man behöver den återstående skogen till att binda den livsuppehållande jorden så att inte den eroderas och spolats ner i floderna och så för evigt försvinna ut i haven. En av Jordens mäktigaste floder, Gula floden, som förser hundratals miljoner människor med dagligt vatten i norra Kina är redan deklarerat biologiskt död till 50 %. Försaltning och ökenutbredning är enorma problem i stora delar av världen och andelen produktiv åkerjord minskar. Även i vårt eget land har staten trott att naturen är osårbar och effekterna av detta är stora. Vårt eget innanhav Östersjön är idag i stort sett ett dött hav. Allt sjövattnet i vårt avlånga land måste renas för att kunna vara drickbart. Knappt fem procent av vår skog är urskog, resten är mer eller mindre varianter av trädplantager. Tusentals arter är utrotningshotade bara i Sverige. Lagg märke till att internationellt sett så anses Sverige ha en fantastiskt bevarad natur, vilket säger en del om hur illa det står till i resten av världen. Är staten ett av våra få hopp till att kunna bevara vår planet?

Tänk om staten skulle skifta fokus? Istället för att granska individers liv och styra små mänskliga verksamheter, så skulle staten fokusera på att värna om vår livsuppehållande miljö med friska åkerjordar, välmående skogar, ren luft och rent vatten. Detta är naturligtvis en grovt förenklad utopi men tjänar väl som ett tankeexperiment. Borde det inte vara statens primära uppgift att se efter naturen och i förlängningen så människans möjlighet att leva vidare? För att möjliggöra denna förskjutning av fokus måste förstås staten släppa på rättvisetänkandet, resursfördelningen, och många av sina andra krångliga åtaganden bland folket. Denna attitydförändring till staten är svår men fullt möjligt om vi kan inse att vår överlevnad snart står på spel. Tyvärr i linje med bokens teser måste jag konstatera att nuvarande trend går i motsatt riktning. Staten lägger sig allt mer i onödigheter och sysslar med detaljstyrning av människors liv. Samtidigt verkar staten i det närmaste handlingsförlamad eller ovillig när det gäller att kontrollera människans framfart på naturen. Det hela handlar ju förstås om ekonomism och tvehågsenheten kommer av att staten ser det som sin yttersta uppgift att nationalekonomin och därmed att de storomsättande företagen ska må bra. På detta sätt hålls också den röstberättigade konsumenten med arbete och inkomst. Medborgaren hålls så tillfredsställd som möjligt och samhället behåller sin stabilitet. Hur skulle ett paradigmskifte kunna äga rum i denna situation? Enda sättet att få staten att sluta övervakningen, kontrollen, och uppfostran av folket, är att vi slutar att sända signaler till de styrande att pengar är det viktigaste i livet för oss. I Sverige är detta tänkande så utbrett att det till och med kan bli stor debatt och uppror om en viss yrkesgrupp får tvåhundra kronor mindre i plånboken per månad eller om en viss chef lyfter två miljoner i fallskärmsbonus. Kanske dags att lyfta blicken mot framtiden, sänka förväntningar på vad staten kan göra för oss, och ägna oss åt vår livssituation något mer?

Jag är dock pessimistisk. Precis som historien bevisar så är folkets och statens girighet kumpaner i brott. Under kommunistregimerna plundrade man naturens resurser i förhoppningen att den skulle återhämta sig. Idag plundrar

vi naturen med större kunskap än så och sätter vår förhoppning till att regleringar ska lösa situationen. Faktum är att Europas staters subventionspolitik är bland de största bövarna i dramat. Bara i Sverige ger vi skattebetalare genom staten bortåt 300 miljoner årligen till ett fiskeri som i bästa fall inte behövs eller i sämsta fall som plundrar fiskevattnen utanför Afrikas kuster¹⁴⁷. EU öser bortåt nio miljarder till samma industri i form av dieselskattbefrielser, strukturstöd, fartygsbidrag, A-kassor med mera. Man räknar med att stater världen över slösar tusentals miljarder på att subventionera fossila bränslen, vilket i förlängningen ökar koldioxidhalten och kanske sänker hela människans livsmiljö på lång sikt. Bara bilindustrin har fått tusen miljarder i subventioner av staterna de senaste åren. En studie räknade att hela 85 % av alla subventioner runt Östersjön har direkt miljönegativa effekter¹⁴⁸. En annan studie räknade ut att om staten slutade att subventionera fossila bränslen så kunde koldioxidutsläppen bara genom denna insats minska med tjugo procent¹⁴⁹. Betänk vidare alla avdrag man så självklart får göra för tjänstebil, räntor, resor, drivmedel, bekämpningsmedel och så vidare och man förstår att vi bokstavligen är med och gör vår livsmiljö sämre. En uppskattning som gjorts i tidningen Neo är att genomsnittsfamiljen i Sverige idag betalar ca tiotusen kronor årligen för att göra sin livsmiljö sämre.

Jordens resurser förbrukas samtidigt i snabbare takt än de kan ersättas. Befolkningars förväntningar på sina stater och sin framtid ökar samtidigt dramatiskt. Alla vill ha det som i väst. Detta kommer att leda till att resurser som energi, råvaror, mat och rent vatten kommer att bli alltmer åtrådda och inte lika självklara i framtiden. Staters reaktion på detta kommer förstås att bli att öka kontrollen av tillgångarna mellan nationer. Ett exempel på det är EU:s berömt grymma tullmurar som bokstavligen låser ute en stor del av världen ifrån vår marknad. Jag är viss om att det i förlängningen kommer allt fler krig, både inom och mellan länder, med resurser

147 Neo (2011), nr.1.

148 WWF Impeding Subsidies - a study on misdirected subsidies in the Baltic Sea Region (2009).

149 International Energy Agency (2009).

och naturtillgångar i fokus. Vissa argumenterar för att senaste Irakkriget redan är ett typisk sådant. En av världens största konsumenter av energi, USA, ville försäkra sig om stabilitet och militär närvaro kring världens största oljefältområden. Kineserna jagar samtidigt fram över hela den Afrikanska kontinenten i jakten på att kontraktera naturtillgångar som skog, olja och mineraler. Man har redan infört kinesiska som kursämne på flera afrikanska universitet, allt eftersom fler kinesiska företag flyttar in. Ett nytt kallt krig är i antågande men istället för ideologi så är det energi och råvaror i fokus och ytterst sett välfärd. Framtidens energitillgångar kommer att vara spelpjäserna på den globala arenan¹⁵⁰. I över hundra år har vi byggt vår välfärd på olja och de fossila bränslena, vilka indirekt faktiskt är reservoarer av urgammalt solljus. Solenergin omvandlas som bekant genom fotosyntes och blir till biomassa, som äts av djur, vilkas förmultnande delar under hårt tryck i rätt förhållanden blivit olja. Du tankar alltså din bil med dinosaurieblod, bokstavligen. Ackumulerat solljus har möjliggjort industrialiseringen och det enorma välstånd som det inneburit. Folk har i alla tider levt av endast det inkommande solljuset i dess olika omvandlade energiformer. Denna energi har varit begränsad och således har antalet invånare som Jorden kunnat försörja också varit med eller mindre begränsad. Det senaste seklet har vi haft en konstlad situation där vi funnit reservoarer av energi i form av de nyupptäckta oljefynden över hela Jorden. Detta har möjliggjort en enorm befolkningsexplosion genom effektiviserad, petroleumbaserad konstgödsling och stordrift av åkermark med oljedrivna maskiner som producerat mat i överflöd som aldrig tidigare i historien. Med maskiner och petrokemiska synteter har vi också ökat klädesproduktionen som aldrig tidigare. Även andra oljebaserade produkter som mediciner, plastprodukter och så vidare fyller våra hem över hela Jorden. Olja ligger bakom nästan varje föremål vi har i det moderna samhället. Vad kommer att hända när denna billiga energikälla tar slut? Min gissning är att staters grepp över människor och nationer kommer att hårdna i takt med att naturtillgångarna minskar och oljan blir dyrare. Troligen

150 Hartmann, Thom (2004). Last Hours of Ancient Sunlight. Cromwell Publishing, UK.

kommer många stater att direkt vända sig i opposition mot andra nationer och även sitt eget folk. Kina av idag är som nämnt ett dramatiskt exempel på en nation som strategiskt positionerar sig över världen. Byggnadsmaterial till bostäder för den gigantiska och snabbt växande medelklassen hämtas ifrån regnskogarna längsmed ekvatorn. Olja och mineraler hämtas ifrån sydöstra Asiens och mörka Afrikas korrupta diktaturer. Mitt i all denna expanderande välfärd så kontrolleras kineserna stenhårt av myndigheterna. Man får inte äga mark som privatperson eller företag över en generation, då den återfaller i statens ägo. Man kontrollerar barnafödelsen centralt och utför tvångsaborter. Yttrandefrihet och kunskapsflöde är hårt kontrollerat och många känner säkert till det exemplet med den kinesiska versionen av Internets sökmotor Google. Den väljer helt sonika ut politiskt korrekt information. Det finns i ljuset av detta utsikter för en turbulent värld framöver när amerikaner, indier, kineser, araber och ryssar ska göra upp om framtidens levnadsstandard. Idag utgörs över hälften av alla investeringsbeslut på börsen av datorer som dygnet runt analyserar och beräknar fram de mest lukrativa tillväxtalternativen och tydligen är det så att datorerna idag investerar hundra gånger mer pengar i kombinationen av vapen och olja än i förnyelsebar energi, vilket indikerar osäkerheten vi har framför oss¹⁵¹. I bästa fall är staten vår räddning som mänsklighet och i sämsta fall kommer staten att starta förödande krig mot andra och förtrycka sin befolkning än mer.

151 Ordfront (2008-04).

Frihetens dubbelnatur

Aldous Huxley kom redan 1934 ut med sin framtidsvision om ett totalförstatligat och totalorganiserat samhälle, Du sköna nya värld¹⁵². Boken har även filmatiserats och en version kom ut 1998. Enligt Huxley är hans vision en varning om att något djupt mänskligt kan komma att förloras i framtidens samhälle. Troligen var boken ämnat att utgöra en kritik mot utvecklingen särskilt i det kommunistiska Ryssland men även mot industrialismen i USA. Det är systemtänkandet som utbreder sig på människornas bekostnad som han vänder sig emot. I Huxleys värld, som äger rum i framtiden, har staten insett att det statistiskt sett farligaste som finns för en människa är att födas, att leva, och att dö. Detta har nu framtidens stat löst på olika sätt. Bland annat så tillåts inte längre naturlig födsel utan människorna odlas fram i vetenskapligt kontrollerade laboratorier. Människornas DNA granskas sedan och manipuleras efter samhällets rådande efterfrågan. Människorna får ett syfte redan vid födseln och all utbildning och socialisation under uppväxten leder mot en redan förberedd samhällsposition. Konkurrens, fattigdom och krig är genom denna process så gott som utrotad. Barnen i detta samhälle får undervisning om den forna civilisationens fasa där förlossningar, död, och sjukdom var vardagligheter. Tekniken är sofistikerad nog för alla i samhället att vara del av och ägna sig åt aktiviteter som generar positiva känslor. För kunna möjliggöra denna socialistiska utopi med total jämlikhet, rättvisa och lycka, så har man dock fått ge avkall på typiskt mänskliga fenomen som kultur, familj, filosofi, konst och litteratur. Mänsklig frihet, spontanitet och felbarhet passar inte längre in. Dessa skulle göra samhällslivet alltför oförutsägbart och instabilt. Folk lever i mångt och

152 Huxley, Aldous (2005). *A Brave New World*. Harper Perennial. New York.

mycket i ett förändrat medvetandetillstånd genom droger och tevepropaganda, vilket upprätthåller illusionen av fria val. Huxley målar skickligt upp en bild av ett schizofrent samhälle där ingen frihet existerar samtidigt som allt är tillåtet och möjligt. Människan har fått ge avkall på sina livsval (goda som dåliga) och blivit ett med staten. I gengäld har hon så fått total trygghet, tillgång till fri utbildning och tillfredsställande livsuppgifter. Parallellerna till vår moderna värld är många. I över hundra år har medborgaren undan för undan bytit ut sin naturliga frihet mot en konstruerad trygghet. Det politiskt korrekta som dominerar oss idag går ut på att ingen ska behöva lida, ingen ska behöva vara fattig, ingen ska vara utan utbildning eller jobb, precis som i Huxleys värld. Faktum är att vårt samhälle går ett steg längre än så och har som mål att ingen ska ens behöva uppleva orättvisa och ingen ska behöva ens känna sig kränkt eller ledsen. Huxley beskriver ett extremt organiserat samhälle med många fördelar och frågan är varför många av oss inte upplever det som attraktivt?

Frihet verkar vara något som alltid har fascinerat människan. Människor har uppenbarligen gett upp sina liv för att uppnå känslan av frihet och självbestämmande genom historiens alla epoker. Moderna exempel på detta finns på kvällsnyheterna nästan varje dag med exempelvis gamla ryska republiker som Sydossetien eller Abkasien som kämpar för sin plats på världskartan och rätten att styra sig själva. Begreppet frihet är naturligtvis evigt komplicerat och bibliotek har redan fyllts med skrifter kring denna en av människans mest centrala frågor. Inte minst märks det i politikens värld där frihetskonceptet alltid står som något outtalat i bakgrunden som man måste väga och stämma av alla beslut och förändringar gentemot. Nationer, folk, yrkesgrupper, samhällsklasser, företag och fackförbund är alltid redo att dra ut i olika former av krig om det upplevs att just deras frihet har blivit begränsad. Frihet speglar historiskt och klassiskt har naturligt och självklart formulerats som en frihet *ifrån* någonting; Frihet ifrån förtryck, frihet ifrån påbud, frihet ifrån skatter, frihet ifrån slaveri, frihet ifrån kontroll, frihet ifrån övervakning, och så vidare. Den helt

säkert romantiserade urtypen av frihet relateras och återfinns ofta i det gamla nordamerikanska indiansamhället där inga halvdruckna vasaller kunde kräva skatter eller arbete från dem, inga främmande kungar fanns för att tvångsvärva männen till att dra ut i för dem meningslösa krig, inga vita européer hade ännu landstigit på deras mark och påbörjat kolonisationen och konfiskeringen av deras prärier, skogar och kvinnor. De var sina egna, stammen var deras liv och mening, naturen var deras boning och gudstjänstplats, och det fanns gott om utrymme att röra sig på. Skogarna var i jämförelse med idag överfulla av villebråd, material och boplatser. Inga påbud, inga lagar, inga gränsposteringar, inga pass, inga reservat och inga gränser hade ännu pålagts dem. Å andra sidan hade de naturligtvis också livets umbäranden, svältperioder, sjukdomar, naturkatastrofer, konflikter, krig och allt annat mänskligt som vi fortfarande än idag kämpar med, ibland utan större framgång.

Begreppet frihet har genomgått en betydelseförskjutning särskilt under 1900-talet och alltmer kommit att mena möjligheter och rättigheter. I dagens postmodernitet så är en ny betydelse av frihet dominerande och den kan formuleras som frihet *till* något; Frihet till att konsumera, frihet till att resa, frihet till medicinsk vård, frihet till att utbilda sig, frihet till att kunna göra karriär, frihet till att göra klassresor, frihet till att kunna vara allt som alla andra är, och så vidare. Denna utveckling av frihetskonceptet är inte helt ologisk då en växande stat i en demokratisk nation har sitt existensberättigande i just uppgiften att göra medborgarnas liv lättare. Här är det lämpligt att slå fast en av denna boks slutsatser. Den generella trenden i vår tidsanda är att den nya typen av frihet införs på bekostnad av den klassiska typen av frihet. Om fler medborgare ska kunna få del av välfärd och materiell frihet, så måste också staten inskränka mer av folkets rörlighet och dess tillgångar. Detta är den drivande ideologin bakom den utveckling vi har sett under de sista hundra åren och i särskilt accelererande takt efter andra världskriget. Inskränkningen av individens klassiska frihet passar också statens intressen perfekt då dess yttersta mål är att förbli stabil och välmående. Alla former av oordning,

uppror och laglöshet står som statens naturliga fiender. Det hela kan speglas i bröderna Wachowskis geniala filmtema, *the Matrix* (1999). Där styrs staten av datorprogram baserat på algoritmer och principer vars yttersta mål alltid är att överleva. Systemet självt sätts i främsta rummet, tveklöst på människornas bekostnad. Såväl i *the Matrix* som i vår egen verklighet så finns det stora baksidor med att den moderna staten styrs av lagar, system och formuleringar. Dessa kan inte ta hänsyn till individer och situationer på ett flexibelt sätt utan ytterst sett endast till sina egna principer och syften. Man kan påstå att staten har tillåtits att växa så våldsamt i storlek och inflytande de sista femtio åren genom att locka medborgarna med stora löften om oändliga möjligheter. Följaktligen har den samtidigt också lyckats införa ofriheter och begränsningar som annars hade varit helt oacceptabla. Ju mer frihet vi åtrår och skaffar oss, ju mer verkar vi också förlora den. Psykoanalytikern Rollo May talar varmt för den klassiska formen av frihet och säger att det egentligen bara existerar en typ av riktig frihet och att det är existentiell frihet, känslan av att inte vara under någons kontroll¹⁵³. Allt annat är pseudo-friheter som till exempel materiell välfärd eller kroppsligt välmående och bör komma i andra hand. Det kan vara värt att fundera på vilken typ av frihet man själv åtrår och mår bäst av.

Begreppet frihet har också blivit alltmer sofistikerat och inrymmer mer än det gjorde förr. Staten noterar alla varianter och nyanser av hinder och förtryck. Myndighetslaboratorierna går varma av aktivitet. Vad som är märkvärdigt historiskt sett är att nu är det inte bara uppenbara makt- och ojämlikhetsfaktorer som placeras under förstoringsglasat, utan också svårupptäckta biologiska, sociala och religiösa strukturer. Landstraditioner, familjekonstellationer och trosåskådningar kritiserar hårt. Staten av idag har utvecklats så långt att den inte bara är med och manipulerar omständigheter och fördelar resurser, utan den söker också att styra ända ner på känslonivå hos medborgarna som i fallet med depression, kränkningar, och ledsenhet. Med det postmoderna perspektivet på frihet så ses indianernas klassiska situation inte längre

153 Troell, Jan (1988). *Sagolandet*. DVD. 2008.

som något positivt. Som vi förstår det idag så var de bundna i vidskeplighet, i könsdiskriminering, i hierarkiska strukturer, i släktnormer, i förutbestämning och säkert tusen andra saker som vi inte har kommit på ännu. Den situationen kan vi inte kalla för frihet. Det har följaktligen också blivit en av statens yttersta mål att dissekera och analysera vad som står emot det perfekt jämlika samhället. Det talas mycket om att vi blir bättre människor i takt med att vi blir mer upplysta och det är ju bra. Kvinnans rösträtt, Handikappades Riksförbund och Industrifacket Metall måste ju vara frihetssteg som till och med indianerna kunnat uppskatta kan vi tycka. Det finns dock problem mitt ibland alla dessa positiva upptäckter och ansatser. Staten har tagit på sig rollen att uppfostra oss, och helst ska vi inte märka hur kuvade vi blir.

Att ta av var och ens förmåga (de rika) och ge åt var och ens behov (de fattiga), är inte så enkelt som det låter. Fördelningspolitiken är en ofta förvirrande process fylld av smärta, upplevd orättvisa och komplicerad administration, även om den i propagandan gärna vill utge sig för att vara en modern framgångsrik variant av Robin Hood. Staten och politikerna vet att det är en kostsam och delikat process att balansera folks arbete och frihet så att så många som möjligt blir nöjda. Av denna anledning sysslar staten minst lika mycket med uppfostran som tvång. Man uppfostrar folket till att vilja olika saker och detta är i ganska hög grad framgångsrikt vilket föräldrar, den kommersiella marknaden och diktaturer känner till. Det svenska folkhemmet bygger till stor del på uppfostran. Problemet är bara att ända sedan missionärernas dagar så har vi sökt att uppfostra vilden i oss till att bli en bättre människa, och inte mycket verkar ha förändrats. I takt med de demokratiska staternas och sekulariseringens framväxt så har idag staten tagit över kyrkans roll i uppfostran av folket. Hela femhundra år efter Upplysningen och humanismens intåg kan vi börja misstänka att denna förädling av människans moralapparat inte fungerar. Förtrycket och orättvisorna har tvärtom eskalerat i takt med kolonialismen, industrialiseringen och teknologins utveckling. Konflikter baserade på ras, kön och religion finns i nästan i varje hem idag. Kriminaliteten härskar och alla lå-

ser sina dörrar. Advokater, försäkringsföretag, väktarbolag, larmförsäljare och så vidare frodas som aldrig förr. Bokens tes är att vi idag befinner oss i en situation där den moderna staten pålägger påbud efter påbud, i ett virrvarr av lagar och övervakning, utan att tillnärmelsevis lyckas med ansatsen att eliminera människans natur. Jag föreslår att den svenska vilden är sig lik, eller kanske lite värre än förr. Hon har bara fått på sig lite moderna kläder och råkar ha det ganska bekvämt just nu. Minsta kris eller största landsomfattande resursbrist kommer till slut att släppa lös allt det inom oss som vi i hundra år har kämpat för att uppfostra bort. Vi har kanske tämjt naturen omkring oss, men kommer det svenska samhällsexperimentet där vi till det yttersta sökt att tämja och skola oss själva att misslyckas?

Profetia om framtiden

Det är en intressant framtid vi går till mötes. Alla vill vi väl veta hur samhället kommer att se ut framöver? Om vi vänder huvudet bakåt och ser tillbaka på vad som hunnit hända på de sista hundra åren så kan våra sinnen bara skälva vid utsikterna om vad som väntar. I viss mån tror jag att vi kan förutse vad som ska hända. I takt med att världen blir oroligare och media uppmärksammar negativa händelseförlopp så kommer folk att kräva mer trygghet. Detta kommer att kräva mer kontroll. Detta förlopp kommer att accelerera. Det handlar inte längre bara om grundläggande sociala skydd, utan idag handlar det om skydd mot tsunamis när man är på utlandsresa eller känslor av kränkning vid anställningsintervjuer hemma. Globala företeelser som terroristhot, svajande börser, epidemifarhågor och klimatförändringar kommer troligen bara att snabba på tillväxten av denna logik. Den individuella friheten kommer alltmer att eroderas bort och Huxleys framtidsvärld är oss redan inpå knutarna.

Vi har redan börjat vänja oss vid att det är så det är. Det som jag tror kommer att hända framöver är att myndigheter börjar samarbeta hårdare och samköra sin kunskap för att organisera samhället på ett radikalt och jämlikt sätt. Tendenserna finns och det formuleras ofta som så kallade smidigare rutiner. I Malmö samarbetar som exempel fem olika myndigheter på ett unikt sätt i jakten på svartklubbar (brandsäkerhetsmyndighet, sociala myndigheter, polisen, skattemyndighet och miljöverket). Det är urdumt med tanke på att det handlar om att hindra vuxna människor från att träffas under former som de själva väljer, men staten behöver kontrollera. Malmös extrema policy påminner om det stängda Burma där man ofta förbjuder folksamlingar på mer än tre personer, av olika anledningar som i detta fall brand-

fara eller skattesmitning. Individens frihet får ge vika för det politiskt korrekta maskineriet som känslolöst tröskar fram. I min egen hemstad har skattemyndigheten, försäkringskassan, kronofogden, polisen och tingsrätten nyligen byggt ett jättekompex åt sig som de delar. Sist jag var tvungen att ha med detta supermyndighetskompex att göra, så mötte jag en neutral dam i lucka ett som häpnadsväckande nog representerade skatteverket, försäkringskassan och kronofogden i en och samma person. Hon kunde nästan inte svara på någon av mina frågor, men refererade gärna till att jag kunde kolla på «nätet». Jag upplevde tydligt att jag har ett byråkratiskt Jag och i statens ögon är denna oändligt mycket viktigare att vårda än mitt mänskliga och närvarande Jag. Så länge mitt personnummer och ID-plastkort är i ordning så finns det en fungerande relation mellan individ och stat. Retoriken är mer och mer solklar för framtidens myndighets-samarbete. Det går alltid att vinkla utvecklingen till att det handlar om rationalisering, brottsbekämpning, rättvisa, och ökad trygghet. Redan är planerna genomförda för världens unika superdiskrimineringsmyndighet (Do) där man slagit ihop alla de största kontrollinstanserna för beteenden människor emellan (Jämo, Homo, Bo, Ho och Ro). I Storbritannien som omnämnt så kameraövervakar myndigheterna redan medborgarna i realtid ute på gatorna och vägarna. Det låter ju fantastiskt smidigt sett ifrån statens perspektiv. Problemet med att centralisera sådan makt över medborgarna är att någon måste övervaka dem i sin tur. Detta för att medborgarnas eventuella rättigheter ska kunna övervakas. Cirklarna sluts. Av detta följer att nya paraplyorganisationer inom staten som har övervakning av både medborgare och sig själva som främsta uppgift måste skapas. Försäkringskassan i Sverige ska till exempel ha en egen myndighet som övervakar de egna transaktionerna. Det kommer att kosta. Även en ny ID-myndighet har efterlysts i många år och lär också komma i takt med att flyktingströmmen med osäker bakgrund från andra länder ökar. 95 % av alla asylsökanden saknar ID idag¹⁵⁴. Dokumentationen kommer också alltmer att övergå till virtuella former. Fingeravtryck och irisavläsning är snart

154 SVD (2004-02-23).

personlig identifikationsstandard. När jag hämtade ut ett ny EU-id hos polisen fick jag med en liten pappersbilaga med en försluten id-kod för «eventuell framtida elektronisk legitimation». Kontroll av finanser är en annan strikt sida av det framtida samhället. All penningtrafik övervakas digitalt och kontanter ses på misstänksamhet. Jag försökte sätta in en mindre kontantsumma på skattemyndigheten åt en vän och blev bokstavligen förhörd och fick fylla i två A4:a ark som skulle skickas till finansinspektionen. Ett förslag ifrån ett utskott gjorde gällande att i framtiden kan pengar i butiker komma att förbjudas helt. Skatteverket vill komma åt företagens kassor, arbetsmiljöverket och polismyndigheten vill förhindra rånrisken, bankerna vill få bort säkerhetsbolagens dyra faktureringar för penningtransporter och så vidare. På ett samhälleligt plan så kommer också smygkollektiviseringen att öka i takt med att staten måste försäkra sig om stora inkomster för framtida pensioner. De svenska kommunalförbunden gick samman i en skrift nyligen och uttryckte att man behövde höja kommuns-katten 13 % bara för att kunna driva den nuvarande välfärden framöver¹⁵⁵. Med smygkollektivisering menar jag att staten låter medborgarna behålla upplevelsen av ägande och profitskapande, medan profiten ytterst sett tillfaller myndigheterna genom skatter och andra pålagor. Samtidigt får man utgå ifrån att polismakten kommer att få ökade befogenheter framöver i en alltmer global värld och troligen kommer någon variant av överstatlig EU-polis (liknande FBI) att börja uppträda inom nationsgränserna inom kort. Redan idag finns dataregister nere i Bryssel och Lyon (Interpol) som alltfler nationer länkar upp sig mot. Det blir även intressant att se hur militärerna över nationer organiserar sig när komplexiteten i konflikterna ökar. Redan idag har vi ju någon version av FN-brigader som förmodas bestå av flertalet nationer med krigsföring och beskyddande förmågor ställda i nationernas intresse. Det är stora problem kring hur detta ska definieras och tolkas. Även inom EU finns långt framskridna planer på en militärpakt och hade inte redan NATO funnits så hade det antagligen varit verklighet för länge sedan. Allianser och

155 Sveriges kommuner och landsting. <http://www.skf.se> (2010-04-21).

vapenhandelspakter är självklarheter över hela världen. I kristider med minskande åtkomst till energitillgångar, råvaror och matresurser så kommer flertalet stater att överge sin politiskt korrekta retorik och helt sonika börja se efter sina egna intressen kraftigare och då blir militärens och polisens roll att mer viktig. Fascistoida tendenser brukar följa i kölvattnen. Ryssland är ju redan ett bra exempel på detta, där de exempelvis stängde av gasledningarna till Östeuropa under den kallaste vintern i mannaminne bara för att demonstrera sin styrkeposition i en tvist med Ukraina. Gränsområden kommer att bli känsligare och redan idag kan vi se att posteringar mellan Afrika och EU eller mellan USA och Mexico är platser för dramatiska ingripanden ifrån staten med stora personliga tragedier som följd. Skärmytslingar blir allt vanligare och riktigt heta områden på jorden som Taiwan och Formosasundet eller vattnen kring Nord- och Sydkorea kommer nästan att falla i glömska då vi får egna konfliktzoner att bekymra oss om. Även de individer som representerar staten och myndigheterna kommer att börja använda sina positioner till sin fördel i takt med att överflödet vi vant oss vid och växt upp med minskar. Det är ju ingen hemlighet att Hugo Chavez eller Kim Jong-Il sysslar med sådant men det blir ett uppvaknande för oss i demokratiska nationer som verkar tro att korrruptionen är utrotad i våra samhällen. I våra länder heter det nepotism och att «känna någon». Jag är som synes inte särskilt hoppfull inför att samhällsmedborgaren någonsin kommer att få uppleva frihet ifrån staten igen. Däremot mitt i allt detta tumultartade och negativa så kommer förstås människoanden att väckas till liv hos många och människor kommer att tvingas ta eget ansvar för sina familjer och liv återigen när staten fallerar i sina stora löften om trygghet och välfärd. Generositet, gästfrihet och välvilja kommer att lysa som solen på himlen hos vissa individer och i vissa regioner. Vi blir återigen tvungna att hjälpa och möta varandra som människor, då staten har fått sin egen logik och agenda och till och med bekämpar folkmassorna. På många sätt kan det bli en höjdpunkt av mänsklig tillvaro.

Min pessimistiska slutsats är att så länge ekonomisk tillväxt och strävan efter att få tryggare liv är den grundlägg-

gande premissen i vår livsberättelse så tvingas människorna in i allt större och större system. På detta sätt hamnar vi längre och längre ifrån den verkliga tryggheten och den verkliga glädjen, som finns i mötet med personer vi älskar och litar på. Vi befinner oss mitt uppe i en utveckling där vi måste konkurrera gentemot andra individer, kommuner, regioner, stater, och handelsområden. Vi kan helt enkelt inte behålla små enheter, små organisationer, och samtidigt vara konkurrenskraftiga ekonomiskt i dagens expansiva värld. Tillväxt är vår nya religion och för att kunna delta i denna nya tids gudstjänstordning så måste vi acceptera ett alltmer opersonligt och objektifierat förhållningssätt till varandra. Folks hela liv och arbete reduceras till blinkande och rullande siffror på börsers otaliga skärmar och alla hoppas att få se ökning, tillväxt, och än större siffror. Vi har släppt och tvingats släppa tyglarna till autonoma och anonyma system och rättat oss in i leden som förmodas gynna oss själva och vårt folk i kampen om resurserna och rikedomarna. För att få del av ekonomismens välsmakande kaka har vi gett bort både kniv och gaffel och därmed förmågan att äta själva. Staten har blivit så stor att den fått sitt eget liv och sin egen logik. Den har börjat söka att kontrollera medborgarna och deras åsikter för att det är det enda den förstår. Vi kanske redan lever i ett system som vi inte kan ta oss ur? Min observation för framtiden är att vi fortsätter att gå mot oundvikliga ekonomiska regionstater, kontinentstater, och ytterst sett en världsstat som har som syfte att hålla koll på hur nationer betar sig mot varandra i kampen om Jordens resurser. Den gemensamma kampen mot internationell kriminalitet eller fattigdom enar oss. Det stora intresset för överstatliga organisationer som Förenta Nationerna och internationella domstolar indikerar att det redan finns en trend i denna riktning. Dessa entiteter kommer alltså inte att vara nationalstater per definition, med nationaliteter och folkslag som gemensam faktor, utan istället ekonomistater, med ekonomiska intressen som förenande karakteristika. Folk kommer att bli alltmer försvagade och passiviserade i relationen till myndigheterna och även sitt eget liv.

Finns det då några alternativ till den starka statsindividualism som boken kritiserat? Finns det några andra framtids-scenarion än de föreslagna? Om vi vill ha en annan situation än att tillsammans med staten jaga efter högre BNP och välfärd, så måste vi börja projicera vårt behov trygghet och våra förväntningar på något annat än staten. BNP kan till och med vara ett mått på hur dåligt det går för en nation eftersom sjukvård, fängelser, krig, miljöförstöring och så vidare rymms i BNP-begreppet. Allt det vi byggt våra liv på kan plötsligt rasa ihop vid nästa jordbävning eller krig. Nutidshistorien visar gång på gång på hur institutioner misslyckas i tider av oro. Dessa kanske fungerar utmärkt för tillfället men hur rustade är vi för vad som ligger i framtiden? Är det inte bland mänskliga relationer som familj och vänner som den sanna tryggheten ligger? Dessa kanske måste få börja ta ordentligt plats igen i våra liv för att kunna visa sin betydelse? Den samhällseliga makten som dominerar våra liv idag ligger som nämnt längre ifrån medborgaren än någonsin. Vi har städer, kommuner, regioner, landsting, länsmyndigheter, riksdag, regering, statliga myndigheter och sedan också överstaten EU, med lager efter lager av lagar och byråkrati. Detta skapar passivitet och en känsla av hjälplöshet som inte är bra för människan¹⁵⁶. En vän från Pakistan berättade sorgset över kaffebordet att i hans hemland så hjälpte man varandra dagligen medan här i Sverige så behöver ingen ens hjälp. Systemen förmodas ta hand om folk istället. Detta kan faktiskt dämpa livsgnistan något. Jag undrar om den enda kvarvarande möjligheten vi har att ta tillbaka makten ifrån staten är att göra uppror mot ekonomismen? Tänk om politikererna i vårt land plötsligt skulle höras säga att vi inte längre bryr oss om tillväxt? Eller att resursfördelning och materiellt rättvisetänkande inte är det viktigaste i människans liv? Tänk om folk skulle sluta att ta bidrag och mjölka staten på pengar som de tvingats betala in hela sitt liv? Tänk om vi skulle göra upp med våra stressiga liv och sluta med att springa runt jagandes den ständigt flyende lyckan i form av välfärd? Vi skulle då inte behöva staten på det markanta sättet vi har vant oss vid, och kunna börja tänka själva igen. Det kan kän-

156 Management Journal (2002). Locus of Control and Well-being.

nas ovan, men tänk vad spännande att kunna montera ned större delen av den kostsamma statsapparaten. Detta skulle ge tillbaka människorna känslan av att vara fria och kanske skulle vi få tid att mötas på riktigt igen. Vi skulle kunna återta positionen som egna entiteter på planeten Jorden som faktiskt tillsammans klarar av att ha ett liv, ett mänskligt, socialt liv, i nöd eller lust. Vi skulle istället börja organisera oss i lokala grupperingar och kunna ta beslut som påverkar våra liv på platsen där vi bor och lever. Skillnader mellan stadskulturer och regioner skulle återuppstå. Olika dialekter skulle uppkomma och börja odlas igen. Jag tror knappt vi kan föreställa oss vad vi skulle göra med vår mänskliga tillvaro om vi slutade stressa på jobbet hela dagen, kämpa för en teoretisk examen i årtal, eller jaga pengar som en konstant livsriktning. Självklart skulle vi fortsätta att möta våra behov, kämpa för brödfödan och organisera oss på olika sätt. Det verkar vara vår lott på Jorden. Men vi kanske skulle kunna göra det samtidigt som vi har mer ro, lycka och förnöjsamhet istället? Det jag vill fråga med tankeexperimentet är vad som skulle hända om staten lade ner premisserna av ekonomism, materialism och socialism? Skulle staten då behöva vara så stor, kontrollerande, och påträngande som den blivit idag och skulle medborgarna så få lite andrum till att vara fria och olika som människor? Måhända är det inte så mycket den stora statens makt jag vänder mig emot? Människor har alltid haft gudar, myter, kungar, krigare, förvaltare och så vidare över sig som mer eller mindre allsmäktiga entiteter. Staten är kanske bara en modern variant av en modern myt där den främsta uppgiften är att tolka vår omvärld och ge oss mening och sammanhang? Vår mening idag är ekonomisk tillväxt och att ständigt få det bättre och bekvämare. Om priset för detta är någon slags kvasireligiös fördumning och ett likformande av miljontals samhällsindivider, så vill jag slå ett slag för att rädda «det sunda förnuftet». Vi får lita på Huxleys kritik och inte ta stormsteg mot fel riktning. Jag vill vända mig mot den stora statens retorik om trygghet och rättvisa i våra liv. Den komplicerar våra liv mer än den ger. Jag är personligen beredd att ta många av de negativa effekterna en fri mänsklig arena skulle få, med en mindre

stat och en nedmonterad kontrollapparat. Det finns inga exempel på en stat som helt har gått i den riktningen efter att ha nått höga nivåer av modernitet. Kanske Sverige kunde profilera sig återigen som det extremaste landet i världen och en vacker dag släppa folket fritt? Vårt förnuft är kanske mer vilset än vi kan ana? Kanske vår stolta svenska modell kan bli hårt dömd av framtiden. Den svenska versionen av socialism och stat kan lika gärna istället för en förebild för resten av världen komma att ses som kostsam, oförnuftig och misslyckad. Misslyckad i den bemärkelsen att den inte uppnått sina ansatser, den har tvingats sälja ut sin ideologi, och den har kommit till ett alltför högt pris för medborgarna. Jag upplever att staten i sin anonymitet och osynlighet, med sin ständigt ökande lagstiftning, skattetryck, och övervakning, gör medborgaren alltmer hjälplös och ansvarsförskjutande. Eget kritiskt och innovativt tänkande får inte ge vika för ett automatiserat och normativt massbeteende. Det håller på att bli en omänsklig värld och många tror felaktigt att det blir mänskligare ju mer staten får lägga sig i. Jag föreslår den totala motsatsen.

Studerar man det svenska samhället visar det sig att vi har topp- eller bottenplaceringar i synnerligen många internationella jämförelser. Tvärtemot vår tradition om att vi skulle vara neutrala och lagom så framträder en bild av att Sverige är förunderligt och radikalt, vilket utgår ifrån en stark allians mellan stat och folk. Systemet utlovar trygghet, jämlikhet och rättvisa livsmöjligheter. Baksidan är att dessa kommer med ett högt pris och följaktligen har lagar, skatter och övervakning genom åren smugit sig in i varje moment i vår vardag. Boken vill påvisa hur detta pågående utbyte av en typ av frihet mot en annan för med sig en rad sociala och psykologiska samhällseffekter och ytterst sett förändrar oss själva. Följ med i en annorlunda och orädd samhällsberättelse och var en del i avslöjandet av den förunderliga svenskhet som gömmer sig bakom begreppet lagom.

P.J. Kajonius (2011)

Fil. Mag. Socialpsykologi

